

ΑΤΕΙ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΣΕΥΠ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΙΤΛΟΣ: Αντιλήψεις των άγαμων νέων του Νομού
Ηρακλείου για του θεσμό του γάμου, της οικογένειας και τη
μονογονεϊκότητα.

Όνοματεπώνυμο σπουδαστών:

Καρακώστα Χρυσούλα

Κονταξάκη Βικτωρία

Υπεύθυνη καθηγήτρια:

Κουκούλη Σοφία

ΗΡΑΚΛΕΙΟ

2006

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	8
---------------	---

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο:

Ο θεσμός του γάμου

1.1 Ο θεσμός του γάμου.....	10
1.2 Ιστορική εξέλιξη του θεσμού του γάμου.....	10
1.3 Ο γάμος στη σύγχρονη εποχή.....	11
1.4 Διαχρονική πορεία του γάμου σε Ελλάδα και Ευρώπη.....	12
1.5 Παράγοντες που επηρεάζουν την πρόθεση σύναψης γάμου.....	14
1.6 Ο γάμος ως βιωματική εμπειρία.....	18
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ.....	21

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Ο θεσμός της οικογένειας

2.1 Η εξέλιξη του θεσμού της οικογένειας.....	22
2.2 Ορισμός της οικογένειας.....	23
2.2.1 Οι λειτουργίες της οικογένειας.....	27
2.2.2 Αλλαγή των ρόλων μέσα στην οικογένεια.....	30
2.3 Μορφές οικογένειας.....	34
2.3.1 Παραδοσιακή-διευρυμένη οικογένεια.....	35
2.3.2 Η πυρηνική οικογένεια.....	37
2.3.3 Η μονογονεϊκή.....	39
2.3.4 Άλλοι τύποι οικογένειας.....	40
2.3.4.1 Οι οικογένειες από δεύτερο γάμο.....	40
2.3.4.2 Ανάδοχες και θετές οικογένειες.....	41
2.3.4.3 Κοινοβιακές και ομαδικές οικογένειες.....	43
2.3.4.4 Τα ομοφυλόφιλα ζευγάρια.....	44
2.4 Η Ελληνική οικογένεια.....	45
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ.....	47

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο :

Η μονογονεϊκή οικογένεια και οι μορφές μονογονεϊκής οικογένειας

3.1 Μονογονεϊκότητα, μια νέα εξελισσόμενη μορφή οικογένειας.	49
3.1.1 Εννοιολογικός προσδιορισμός του όρου «Μονογονεϊκή Οικογένεια».....	50
3.2 Τρεις Μορφές Μονογονεϊκής Οικογένειας.....	53
3.2.1 Χηρεία.....	54
3.2.2. Διαζύγιο.....	55
3.2.2.1 . Παράγοντες που συμβάλλουν στο διαζύγιο.....	57
3.2.2.2 Η απόφαση για το διαζύγιο.....	59
3.2.2.3. Η επιρροή του διαζυγίου στα παιδιά.....	60
3.2.3. Η άγαμη μητέρα.....	61
3.2.3.1. Δυσκολίες που αντιμετωπίζει η άγαμη μητέρα.....	62
3.2.3.2. Χαρακτηριστικά των άγαμων μητέρων.	63
3.2.3.3. Η πατρική απουσία και οι συναισθηματικές επιδράσεις στη μητέρα και το παιδί.....	63
3.2.3.4. Αντιμετώπιση από την κοινωνία.	64
3.3. Κοινά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γονείς στην μονογονεϊκή οικογένεια.....	65
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ:	69

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο :

Επίδραση της κοινωνικής πολιτικής στην πρόθεση γάμου και δημιουργίας οικογένειας.

4.1. Εισαγωγή.....	70
4.2 Κοινωνική πολιτική για την εκπαίδευση – απασχόληση - ανεργία.....	72
4.2.1 Εκπαιδευτική πολιτική.....	72
4.2.2 Εκπαίδευση, κατάρτιση, απασχόληση η διαφορούμενη σχέση.....	73
4.2.3 Η εκπαίδευση στην Ελλάδα.....	75
4.2.4 Εκπαίδευση- απασχόληση- ανεργία στην Ελλάδα.....	77
4.3 Η οικογενειακή πολιτική.....	82
4.3.1 Η οικογενειακή πολιτική στη Ελλάδα.	82
4.3.2 Υπηρεσίες για την προστασία των νέων και των οικογενειών τους.....	85
4.3.2.1 Άδειες και επιδόματα μητρότητας.	85

4.3.2.2 Οικογενειακά επιδόματα.....	86
4.3.2.3. Οικογενειακές άδειες.....	88
4.3.2.4. Κοινωνικές παροχές Υπουργείων & άλλων φορέων.....	89
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	90

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ:ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5:

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1. Εισαγωγή.....	92
5.2. Σκοπός Έρευνας – Ερευνητικά Ερωτήματα.....	92
5.3. Δείγμα – Κριτήρια Επιλογής Δείγματος	93
5.4. Το Ερωτηματολόγιο.....	93
5.5. Χρονική διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας	95
5.6. Δυσκολίες της παρούσας μελέτης.....	95
5.7. Στατιστική Επεξεργασία Δεδομένων	95

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.

6.1. Κοινωνικοδημογραφικά στοιχεία ερωτώμενου.....	96
6.2. Χαρακτηριστικά δικής τους οικογένειας.....	98
6.3. Πρόθεση γάμου και δημιουργίας οικογένειας.....	101
6.4. Αντιλήψεις για το γάμο.....	113
6.5. Ορισμός οικογένειας.....	115
6.6. Αντιλήψεις για τη μονογονεϊκότητα.....	121
6.7. Συζήτηση	133
6.8. Συμπεράσματα έρευνας.....	137

Βιβλιογραφία.....	141
-------------------	-----

Παράρτημα.....	146
----------------	-----

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μέχρι πρόσφατα ο θεσμός του γάμου παρέμενε αρκετά ισχυρός και αποτελούσε τη βασική προϋπόθεση για τη δημιουργία οικογένειας, ενώ η διάλυσή του αντιμετωπιζόταν ως απειλή για τη συνοχή της οικογένειας και την κοινωνία. Τα οικογενειακά σχήματα όπου ο αρχηγός νοικοκυριού ήταν μόνος γονέας, διαζευγμένος ή άγαμος, ήταν συνήθως αποδέκτες κοινωνικού στιγματισμού και κοινωνικής απομόνωσης. Τις τελευταίες δεκαετίες οι αντιλήψεις αυτές χάνουν σταδιακά έδαφος, ενώ παράλληλα οι εναλλακτικές μορφές οικογένειας αυξάνονται σε αριθμό.

Οι αλλαγές αυτές είναι περισσότερο αισθητές στις κοινωνίες των Σκανδιναβικών χωρών όπου το κράτος έχει ενισχύσει τα μέτρα κοινωνικής πολιτικής για την στήριξη των προαναφερόμενων οικογενειακών σχημάτων. Από την άλλη πλευρά στις Μεσογειακές κυρίως χώρες παρατηρείται η διατήρηση του παραδοσιακού οικογενειακού μοντέλου. Παρόλα αυτά, και μεταξύ των χωρών που αντιπροσωπεύουν μια γεωγραφική ενότητα με παρόμοια οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά, παρατηρείται ανομοιογένεια στο βαθμό εμφάνισης των εναλλακτικών μορφών οικογένειας. Στην Ελλάδα, αν και οι αντιλήψεις στο συγκεκριμένο θέμα μεταβάλλονται συνεχώς κυρίως την τελευταία 15ετία, τα ποσοστά των μονογονεϊκών οικογενειών παραμένουν χαμηλά, ιδιαίτερα εκείνα των άγαμων γονέων, σε σχέση με άλλες χώρες, ενώ σημαντικές διαφοροποιήσεις διαπιστώνονται και μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών.

Η απόφαση να δημιουργήσει κανείς μια μονογονεϊκή οικογένεια είναι αποτέλεσμα αντικειμενικών συνθηκών (πχ. οικονομικών συνθηκών, σχέσεων του ζευγαριού, στήριξης από την πολιτεία κλπ), αλλά και των αντιλήψεων των ίδιων των ατόμων για το γάμο, την οικογένεια και τη μονογονεϊκότητα. Με την παρούσα εργασία θέλαμε να διερευνήσουμε κατά πόσο παραμένει ισχυρό πρότυπο στη συνείδηση των νέων ελλήνων η συζυγική-πυρηνική μορφή οικογένειας, πόσο ισχυρός είναι ο θεσμός του γάμου στη σύγχρονη Ελλάδα, καθώς και αν το φαινόμενο της μονογονεϊκότητας είναι αποδεκτό από τους σύγχρονους νεοέλληνες. Σε ποιο βαθμό δηλαδή, οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα του παρελθόντος έχουν παραμεριστεί και κατά πόσο θα ήταν συνειδητή η επιλογή δημιουργίας μιας μονογονεϊκής οικογένειας από τις νεότερες γενιές.

Τα παραπάνω θέματα μας ώθησαν να επιλέξουμε το συγκεκριμένο θέμα έρευνας για την πτυχιακή αυτή εργασία.

Θελήσαμε να μελετήσουμε τις αλλαγές του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος που επηρεάζουν περισσότερο την πρόθεσή των άγαμων νέων, να παντρευτούν και να δημιουργήσουν οικογένεια. Επιδιώξαμε να ανιχνεύσουμε τις πιθανές διαφορές στις αντιλήψεις και στάσεις μεταξύ των νέων ανάλογα με το φύλο, το επίπεδο εκπαίδευσης και το τόπο διαμονής.

Επίσης, στόχος μας ήταν η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ ατομικών χαρακτηριστικών ή χαρακτηριστικών του οικογενειακού/ συγγενικού περιβάλλοντος και της θετικής ή αρνητικής στάσης του ατόμου απέναντι στη μονογονεϊκότητα. Επιπλέον προσπαθήσαμε να εντοπίσουμε τις νέες μορφές μονογονεϊκής οικογένειας, που είναι περισσότερο αποδεκτές από τα νεαρά άτομα, καθώς και στη διερεύνηση των παραγόντων που οδηγούν στο σχηματισμό αυτών των απόψεων.

Πιο συγκεκριμένα, η εργασία χωρίζεται σε θεωρητικό και ερευνητικό μέρος. Το θεωρητικό μέρος περιλαμβάνει τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η διαχρονική εξέλιξη του θεσμού του γάμου, η ισχύς του στη σύγχρονη εποχή τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη. Τέλος, αναλύονται οι παράγοντες που επηρεάζουν την πρόθεση σύναψης γάμου(θετικοί και αρνητικοί).

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται η εξέλιξη του θεσμού της οικογένειας. Πιο συγκεκριμένα αναλύονται οι λειτουργίες της οικογένειας και η αλλαγή των ρόλων μέσα στην οικογένεια, καθώς επίσης και οι μορφές- τύποι της οικογένειας (παραδοσιακή-διευρυμένη, πυρηνική, μονογονεϊκή κ.α.)

Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στη μονογονεϊκή οικογένεια, στις μορφές που αυτή μπορεί να λάβει (χηρεία, διαζύγιο, άγαμος γονέας), στις μεταξύ τους διαφοροποιήσεις, στην κοινωνική αποδοχή τους από το κοινωνικό σύνολο καθώς και στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν.

Στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύεται η κοινωνική πολιτική που εφαρμόζει το Ελληνικό κράτος για το γάμο, την οικογένεια και τη μονογονεϊκότητα. Έτσι, παρουσιάζεται η οικογενειακή πολιτική και η πολιτική απέναντι στην εκπαίδευση, την απασχόληση και την ανεργία, θέματα δηλαδή που έχουν άμεση σχέση με τη πρόθεση δημιουργίας οικογένειας.

Το ερευνητικό μέρος της εργασίας περιλαμβάνει δύο κεφάλαια. Στο πρώτο μέρος περιγράφεται η μεθοδολογία και στο δεύτερο η ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας. Στο μέρος αυτό μέσω της ανάλυσης των πινάκων παρουσιάζουμε τα αποτελέσματα και συμπεράσματα της έρευνας μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Ο θεσμός του γάμου

1.1 Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

Σήμερα, ένας από τους βασικότερους παράγοντες που οριοθετούν την οικογένεια, ως ξεχωριστό σύστημα, είναι ο γάμος. Ο γάμος αποτελεί ένα θεσμό που οριοθετεί επίσημα την ταυτότητα του ζευγαριού. Η δέσμευση δύο ατόμων στο θεσμό του γάμου δημιουργεί αυτόματα ένα συγκεκριμένο ρόλο, ο οποίος απορρέει από τη δέσμευση αυτή (Παπαδιώτη-Αθανασίου, 2000).

Η μόνιμη συμβίωση που ιδρύει ο γάμος δημιουργεί την οικογένεια στη στενότερη της μορφή (όταν δεν υπάρχουν παιδιά ή ώσπου να υπάρξουν) Ο γάμος παίρνει ιδιαίτερη σημασία και περιβάλλεται από θρησκευτικές τελετές και κανόνες δικαίου. Παίρνει διάφορα πρόσθετα γνωρίσματα που διαφοροποιούνται ανάλογα με τις κοινωνίες. (Κουμάντος, 1982)

1.2. Ιστορική εξέλιξη του θεσμού του γάμου

Σε μια σύντομη ανασκόπηση της πορείας που είχε ο γάμος στη διάρκεια των χρόνων, βλέπουμε πως ο θεσμός εξελίχθηκε στη σημερινή του μορφή, διαπιστώνοντας ταυτόχρονα πως υπάρχουν και κοινά γνωρίσματα στις διάφορες χρονικές περιόδους.

Από τα αρχαία αττικά χρόνια έχουμε στοιχεία που μας επιτρέπουν, έστω κατά προσέγγιση, να πληροφορηθούμε τα γνωρίσματα που είχε τότε ο γάμος, κάποια από τα οποία μοιάζουν με τα σημερινά. Θετικές προϋποθέσεις για το γάμο ήταν η συμπλήρωση της νόμιμης ηλικίας, η ιδιότητα του Αθηναίου πολίτη (γάμοι με ξένους δεν ήταν έγκυροι). Κωλύματα για το γάμο ήταν η ύπαρξη άλλου γάμου (απαγόρευση της πολυγαμίας) και η συγγένεια (μόνο μεταξύ γονέων και απογόνων και μάλλον μεταξύ αδερφών).

Ο πιο συνηθισμένος τρόπος τέλεσης του γάμου μπορεί να αναλυθεί σε τρία στάδια, που είχαν κάποια νομική σημασία. Η «εγγύη» ήταν σαν ένα είδος μνηστείας, η «έκδοση», δηλαδή η παράδοση της γυναίκας στον άνδρα και η «συνοίκηση», δηλαδή η ολοκληρωμένη σαρκική σχέση. Ενδιάμεσα υπήρχαν πολλές τελετές εθιμικά καθιερωμένες και με κάποιο θρησκευτικό νόημα, αλλά χωρίς ανάμειξη του ιερατείου. Ειδικά για τις γυναίκες που βρίσκονταν χωρίς αδερφούς μετά το θάνατο του πατέρα

τους και γίνονταν προσωρινά κληρονόμοι του οίκου, τότε ο γάμος μπορούσε να τελεστεί και με άλλο τύπο, μπροστά στον άρχοντα ή στο δικαστήριο.

Στα ρωμαϊκά χρόνια συναντάμε και πάλι σαν θετικές προϋποθέσεις για την τέλεση του γάμου την ιδιότητα του ρωμαίου πολίτη, τη συμπλήρωση της νόμιμης ηλικίας και τη συναίνεση των ανθρώπων που παντρεύονταν. Κωλύματα του γάμου ήταν η ύπαρξη άλλου γάμου (αρχή της μονογαμίας), η συγγένεια, καθώς και διάφορα άλλα περιστατικά πιο περιορισμένης σημασίας, όπως η επιτροπεία ή η ιδιότητα ανώτερου υπαλλήλου που υπηρετούσε σε επαρχία με γυναίκα που καταγόταν από την επαρχία και αυτή.

Με την επικράτηση του χριστιανισμού και αργότερα του Βυζαντίου, προστέθηκαν και άλλα κωλύματα, όπως η χειροτονία και η επιλογή του μοναχικού βίου, η διαφορά θρησκευματος, το βάπτισμα, η υιοθεσία. Στο ρωμαϊκό δίκαιο για το γάμο γίνονταν διάφορες τυπικές δικαιπραξίες ή θρησκευτικές τελετές. Στο Βυζαντινό δίκαιο άρχισε να απαιτείται για τη σύσταση του γάμου η σύνταξη εγγράφου μπροστά σε μάρτυρες. Η ιερολογία του γάμου καθιερώθηκε μετά το 895 μ.Χ.

Ιδιαίτερα προβλήματα δημιούργησε στην ιστορία τη νεότερης Ελλάδας η ιερολογία των γάμων ανάμεσα σε ορθοδόξους και οπαδούς ξένων χριστιανικών δογμάτων (μικτοί γάμοι). Το ζήτημα αυτό λύθηκε από τη στιγμή που ο πολιτικός γάμος κρίθηκε ισοδύναμος με το θρησκευτικό. Η καθιέρωση του πολιτικού γάμου συνοδεύτηκε από την κατάργηση πολλών κωλυμάτων που είχαν θρησκευτικό χαρακτήρα. (Κουμάντος, 1982)

1.3 Ο γάμος στη σύγχρονη εποχή

Σήμερα, μετά από την εξελικτική πορεία αιώνων, ο γάμος **χαρακτηρίζεται ως «θεσμός» ή «θρησκευτικό μυστήριο»**. Υπάρχουν, πλέον δυο θεσμοθετημένοι, ισότιμοι τύποι γάμου, ο πολιτικός και ο θρησκευτικός. Επίσης, για την τέλεση ενός γάμου υπάρχουν κάποιες προϋποθέσεις. (Κουμάντος, 1982)

Αποκλείεται σε όσους δεν έχουν συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας τους ή αλλιώς χρειάζεται τη συναίνεση εκείνου που φροντίζει για εκείνον ή στην ανάγκη του δικαστηρίου. Καθιερώνεται η μονογαμία, η διγαμία θεωρείται ποινικό αδίκημα, ενώ η παράλληλη προς το γάμο ύπαρξη εξωσυζυγικής σχέσης αποδοκιμάζεται.

Ένας αρκετά σοβαρός λόγος που απαγορεύει το γάμο είναι η στενή συγγενική σχέση ή σχέσεις ανάλογες προς τις συγγενικές (Κουμάντος, 1982). Στη χώρα μας το παλιό οικογενειακό δίκαιο απαγόρευε τη σύναψη γάμου μεταξύ ανθρώπων που συνδέονται με το μυστήριο της βάπτισης, το θεσμό της κηδεμονίας και υιοθεσίας, σχέσεις πολύ ισχυρές και η παραβίαση των οποίων σημαίνει ‘κοινωνική αιμομιξία’. Και με το νέο οικογενειακό δίκαιο παραμένει σε ισχύ το άρθρο 1360 (περί τεχνητής συγγένειας-υιοθεσίας), ενώ τα άρθρα 1361 (λόγω βαπτίσματος, κωλύεται ο γάμος του αναδόχου μετά του αναδεκτού ή της μητρός αυτού) καταργήθηκαν. Επίσης, για να μην υπάρξουν κρούσματα ενδογαμίας δημιουργήθηκαν και λειτούργησαν γραπτοί και άγραφοι κοινωνικοί κανόνες και νόμοι (οικογενειακό δίκαιο και παραδόσεις), που απαγορεύουν και τιμωρούν τη σεξουαλική σχέση μεταξύ συγγενών. (Μοριχοβίτης, 2001.)

Ως θεσμός ο γάμος έχει λειτουργίες που προωθούν και συνάμα προστατεύουν την ιδιότητα που έχει. Εξασφαλίζει τη νομιμότητα στη σχέση δυο ανθρώπων. Καθορίζει, ως ένα βαθμό, τις μεταξύ τους υποχρεώσεις σε προσωπικό επίπεδο, αλλά και σε οικονομικό-περιουσιακό. Πολύ σημαντικό είναι πως τα παιδιά που γεννιούνται εντός γάμου είναι νομικά αναγνωρισμένα και προστατευμένα. Συγχρόνως, από τη στιγμή που γεννιούνται εντός γάμου θέματα, όπως η κληρονομιά, είναι διευθετημένα νομικά. Βέβαια, είναι λάθος να θεωρείται πως ο γάμος προηγείται πάντα της απόκτησης παιδιών. Η αντίληψη αυτή δεν συνάδει με την πραγματικότητα. Στις σύγχρονες αστεακές βιομηχανικές κοινωνίες ένα μεγάλο, και συνεχώς αυξανόμενο, ποσοστό γεννήσεων πραγματοποιούνται εκτός γάμου, χωρίς να είναι απαραίτητο πως οι γονείς των παιδιών αυτών θα τελέσουν γάμο αργότερα. (Κουμάντος, 1982)

1.4. Διαχρονική πορεία του γάμου σε Ελλάδα και Ευρώπη

Μια μέθοδος που μπορεί να αποδειχθεί χρήσιμη στην προσπάθεια να παρακολουθήσουμε τις εξελίξεις των τελευταίων δεκαετιών, αναφορικά με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού στην Ελλάδα και στην Ευρώπη είναι η γαμηλιότητα.

Η γαμηλιότητα είναι η συχνότητα των γάμων σε δείγμα 1000 κατοίκων και ποικίλλει σημαντικά ως προς το χώρο και το χρόνο. Η ποικιλία αυτή οφείλεται σε διάφορους παράγοντες, αλλά και εξελίξεις κοινωνικοοικονομικές που έχουν τη

δυνατότητα να επιδρούν και να διαμορφώνουν τα επίπεδα της γαμηλιότητας. Κάποιοι από αυτούς τους παράγοντες είναι η σχετική νομοθεσία που υπάρχει σε κάθε χώρα αναφορικά με το γάμο και το διαζύγιο, η δομή του πληθυσμού, οι οικονομικοί παράγοντες, παράγοντες θρησκευτικοί και πολιτισμικοί, πολιτικοί, αλλά και το μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού και η εξέλιξη του. Για παράδειγμα, σε μια χώρα ή περιοχή με έντονη εξωτερική μετανάστευση, όπου μειώνεται ο νεαρός πληθυσμός που αναπαράγεται, είναι επόμενο να σημειωθεί πτώση της γαμηλιότητας. Αντίθετα, στη χώρα υποδοχής των μεταναστών, όπου η σύνθεση του πληθυσμού θα αλλάξει προς όφελος των νεαρών ηλικιών η γαμηλιότητα είναι δυνατόν να παρουσιάσει αύξηση. (Μουσούρου, 1998)

Η γαμηλιότητα, λοιπόν, διαφοροποιείται και στο χρόνο και στο χώρο. Παρά τις διαφοροποιήσεις που σημειώθηκαν από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα ως τα τέλη της δεκαετίας του 1950 σε όλες τις σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες, η γαμηλιότητα παρέμεινε σταθερή. Μετά το 1960, όπου ξεκινάνε έντονα μεταναστευτικά ρεύματα, και μέχρι περίπου τα μέσα της δεκαετίας του '80, παρατηρείται αύξηση της γαμηλιότητας σε χώρες όπως οι Ην. Πολιτείες και η Αυστραλία, μείωση σε χώρες όπως η Σουηδία, ενώ στην Ελλάδα παραμένει σχετικά σταθερή. (βλ. πίνακα 1)

Πίνακας 1 : Γάμοι σε 1.000 κατοίκους στην Ελλάδα και σε διάφορες χώρες (1960-1984)

ΧΩΡΕΣ	1960	1964	1972	1976	1980	1984
1. Ελλάδα	7,0	8,9	6,8	7,0	6,5	5,5
2. Δανία	7,8	8,4	6,2	6,2	5,2	5,6
3. Γαλλία	7,0	7,2	8,1	7,1	6,2	5,1
4. Γερμανία	9,4	8,7	6,7	5,9	5,9	5,9
5. Ιρλανδία	5,5	5,6	7,4	6,5	6,4	5,2
6. Ιταλία	7,6	8,0	7,7	6,3	5,7	5,2
7. Ολλανδία	7,8	8,5	8,8	7,0	6,4	5,7
8. Σουηδία	6,7	7,6	4,8	5,5	4,5	4,5
9. Ην. Βασίλειο	7,5	7,6	8,6	7,2	7,4	7,0
10. Ην. Πολιτείες	8,5	9,0	11,0	9,9	10,5	10,5
11. Αυστραλία	7,3	7,7	8,8	8,1	7,4	7,0

Πηγή: Μουσούρου, 1998.

Τις τελευταίες δεκαετίες, οι κοινωνικοοικονομικές αλλαγές αλλά και οι ατομικές επιλογές, όσον αφορά την επιλογή του οικογενειακού σχήματος (π.χ. άγαμοι γονείς, διαζύγια) είχαν σαν αποτέλεσμα να επηρεαστεί σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες η σταθερότητα του θεσμού του γάμου. Το αποτέλεσμα ήταν να σημειωθεί πτώση του αριθμού γάμων και αύξηση των διαζυγίων και των γεννήσεων εκτός γάμου.

Εξετάζοντας τη γαμηλιότητα στην Ελλάδα για τα έτη 1960-1999 παρατηρούμε μια πτωτική τάση (βλ. Πίνακα 2). Στην Ελλάδα το 1965 παρατηρείται ο υψηλότερος συντελεστής με 9,4%, ενώ το 1999 το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 5,9%. Την ίδια περίοδο η μέση τιμή για όλες τις χώρες της Ε.Ε ήταν ακόμη πιο χαμηλή, δηλαδή από 7,9% που ήταν το 1960 έγινε 5,1% το 1999.(Μαράτου-Αλιμπράντη,2002)

Πίνακας 2. Αδρός συντελεστής γαμηλιότητας
(αριθμός γάμων σε 1000 κατοίκους), 1960-1999

Έτη	Ελλάδα	Ευρώπη των 15
1960	7.0	7.9
1965	9.4	7.8
1970	7.7	7.7
1975	8.5	7.2
1980	6.5	6.3
1985	6.4	5.8
1990	5.8	6.0
1995	6.1	5.1
1998	5.3	5.0
1999	5.9	5.1

Πηγή: Μαράτου-Αλιμπράντη, 2002.

1.5. Παράγοντες που επηρεάζουν την πρόθεση σύναψης γάμου.

Τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται πτώση ή στασιμότητα της σύναψης γάμων. Πολλοί είναι οι λόγοι που μπορούν να ερμηνεύσουν την στάση αυτή. Η αλλαγή της πολιτικής κατάστασης και των κοινωνικο- οικονομικών θέσεων, τόσο στους άνδρες, όσο και στις γυναίκες, μπορούν να θεωρηθούν ως η βασική αιτία για την κρίση που δέχεται στην εποχή μας ο θεσμός του γάμου. Οι γυναίκες εργάζονται, μορφώνονται, αυτονομούνται και σιγά αλλά σταθερά, αλλάζουν οι παραδοσιακοί

ρόλοι που τους είχαν αποδοθεί ως τώρα. Οι άνδρες δέχονται και εκείνοι κοινωνικοοικονομικές επιδράσεις που επηρεάζουν τους παραδοσιακούς ρόλους που είχαν ως τώρα, εντός του γάμου, και την οικονομική τους σταθερότητα. Όλα αυτά μπορούν να θεωρηθούν ως αιτίες που καθυστερούν τη σύναψη ενός γάμου μεταξύ δυο ατόμων αντίθετου φύλου.

Στο σημείο αυτό δε θα μας απασχολήσουν οι λόγοι για τους οποίους ο θεσμός του γάμου διέρχεται από κρίση. Αντιθέτως, θα μας απασχολήσουν οι λόγοι για τους οποίους, παρά όλων των αλλαγών που δέχονται οι άνδρες και οι γυναίκες στους τομείς της ζωής τους, συνεχίζουν να επιλέγουν το γάμο ως μια μορφή έκφρασης της οικογένειας που θέλουν να δημιουργήσουν.

Οι Holman & Dao Li το 1997 στην έρευνά τους για τους παράγοντες που επηρεάζουν την πρόθεση για γάμο στηρίχθηκαν σε παλιότερη έρευνα του Stinnett το 1969. Ο Stinnett πρότεινε τρεις παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν τη γνώμη κάποιου για να παντρευτεί. Πρώτος ήταν η φύση της πρώιμης οικογενειακής ζωής. Βρήκε ότι η ευτυχία στη σχέση γονέα παιδιού και ο βαθμός δημοκρατικότητας που υπήρχε στα μεταξύ τους σχήματα εξουσίας, έπειθαν θετικά ή αρνητικά το άτομο απέναντι στο γάμο. Δεύτερος παράγοντας ήταν οι εμπειρίες από τα προσωπικά του ραντεβού. Τα νεαρά άτομα που ήταν αρραβωνιασμένα εναντιώνονταν σε όσους προτιμούσαν να βγαίνουν μόνο ραντεβού. Αυτοί οι νεαροί που ήταν υπέρ των σοβαρών σταθερών σχέσεων ήταν και πιο θετικοί απέναντι στο γάμο. Τρίτος και τελευταίος παράγοντας ήταν η προσωπικότητά του ατόμου. Όσο πιο σταθερά αισθήματα είχε κάποιος σαν χαρακτήρας τόσο μεγαλύτερη ήταν και η προθυμία του απέναντι στο γάμο.

Οι Holman & Dao Li προχώρησαν τη θεωρία του Stinnett λέγοντας πως οι τρεις παράγοντες που πρότεινε, είναι αλληλοεξαρτώμενοι και άμεσα συνδεδεμένοι με τη σχέση του ζευγαριού, η οποία μαζί με τους τρεις εξωγενείς αυτούς παράγοντες επιδρά στην απόφαση για τη σύναψη γάμου. (Holman & Dao Li, 1997)

Βρήκαν πως οι βαθύτεροι παράγοντες, δηλαδή προσωπικές απόψεις και συμπεριφορές, καθώς και οι «σημαντικοί άλλοι», δηλαδή οι γονείς και το στενό φιλικό, συγγενικό περιβάλλον, έμμεσα ή άμεσα επηρεάζουν την άποψη των ενδιαφερόμενων για το πόσο έτοιμο θεωρούν τον εαυτό τους για τη σύναψη γάμου. Έτσι, αυτή η άποψη υποστηρίζει ότι δεν πρόκειται για ένα μεμονωμένο παράγοντα που επιδρά, όπως είχαν υποστηρίξει οι παλαιότερες θεωρίες, αλλά ότι η επιλογή του συντρόφου είναι μια πολύπλοκη διαδικασία με επιδράσεις του παρελθόντος σε πολλά

επίπεδα της ζωής, δηλαδή περιλαμβάνει το άτομο, το ζευγάρι και άλλα συναφή επίπεδα.

Σημαντικός παράγοντας για να πειστεί ένα ζευγάρι να παντρευτεί είναι και ο βαθμός επικοινωνίας και ταύτισης που υπάρχει μεταξύ των δυο συντρόφων. Όσο καλύτερη επικοινωνία και όσο περισσότερη ταύτιση υπάρχει μεταξύ τους, τόσο υψηλότερες οι πιθανότητες να κρίνουν τους εαυτούς τους έτοιμους για τη σύναψη ενός γάμου. Όμως, εκτός της εσωτερικής σχέσης του ζευγαριού, ξεχωριστή επιρροή φαίνεται να έχει η επίδραση δυο άλλων παραγόντων, που είναι «οι σημαντικοί άλλοι» και τα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά.

Οι Holman & Dao Li διαπίστωσαν πως, όσο μεγαλύτερη είναι η αποδοχή της σχέσης από τους «σημαντικούς άλλους», γονείς-συγγενείς, τόσο καλύτερη η επικοινωνία στο ζευγάρι και ο βαθμός ταύτισης, που καταλήγει σε υψηλότερη προθυμία για γάμο. Φαίνεται πως οι «σημαντικοί άλλοι» είναι ο πιο σημαντικός από τους εξωγενείς παράγοντες που επηρεάζουν την απόφαση ενός ζευγαριού.

Όμως, και τα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά του ατόμου, όπως το εισόδημα, το επίπεδο μόρφωσης και η ηλικία είναι εξίσου σημαντικά για την επιρροή που ασκούν στην απόφαση να παντρευτεί κάποιος. Αυτοί οι παράγοντες έχουν σχέση με το κατά πόσο το άτομο έχει τακτοποιήσει θέματα εκτός της σχέσης του. Δηλαδή, όταν ένα άτομο βρίσκεται σε ώριμη ηλικία, έχει ολοκληρώσει την εκπαίδευσή του, έχει τακτοποιήσει την εργασία του, άρα και τα εισοδήματά του, έχει μια σχέση που μπορεί να τον οδηγήσει σε γάμο και νιώθει πως η οικογένεια και οι φίλοι του τον στηρίζουν για την επιλογή του συντρόφου που έκανε, και εφόσον συμπίπτει να υπάρχει μια ποιοτική σχέση μεταξύ του ζευγαριού, τότε νιώθει έτοιμος να παντρευτεί.

Στην έρευνα αυτή βρέθηκαν και κάποιοι άλλοι παράγοντες που αξίζει να αναφερθούν. Η παρορμητικότητα σχετίζεται με την αλληλοεπιδρώμενη σχέση του ζευγαριού και συνήθως θεωρείται αρνητική για την επικοινωνία και την ταύτιση του ζευγαριού. Άλλος παράγοντας είναι οι ιδιωτικές στιγμές ή η μοναχικότητα που κρύβει κάθε άτομο, η οποία δε βοηθάει στην ανάπτυξη της επικοινωνίας και συγχρόνως, έχει αρνητική επίδραση στην πρόθεση γάμου.

Επίσης, άλλος παράγοντας είναι η φυσική έλξη. Αποδείχθηκε, όμως πως όσο περισσότερη φυσική έλξη υπάρχει, από τη μια παρατηρείται μειωμένη τάση σύναψης γάμου, και από την άλλη μεγαλύτερη επικοινωνία στο ζευγάρι. Αυτή η διαπίστωση φαίνεται λίγο παράδοξη, έως ότου βέβαια εξετάσουμε χωριστά το τι σημαίνει φυσική έλξη για κάθε φύλο χωριστά. Στους άνδρες που βρίσκουν τους εαυτούς τους

ελκυστικούς, φαίνεται πως είναι λιγότερο έτοιμοι να «αποσύρουν τον εαυτό τους από την αγορά» και να δουν τον εαυτό τους έτοιμο για γάμο, ακόμη και αν έχουν μια σοβαρή σχέση. Από την άλλη μεριά οι γυναίκες τείνουν να θεωρούν τη φυσική ομορφιά σαν ένα μηχανισμό που βελτιώνει την ποιότητα της επικοινωνίας με τους άνδρες, τους οποίους έχουν ήδη επιλέξει για σοβαρή σχέση, αλλά δε βλέπουν τη φυσική ομορφιά να σχετίζεται με το πόσο έτοιμες είναι για γάμο. (Holman & Dao Li, 1997)

Μια άλλη έρευνα, των Sharon Sassler & Robert Schoen (1999), ερεύνησε τις στάσεις που επιδρούν και επηρεάζουν την συμπεριφορά του ατόμου απέναντι στο γάμο.

Οι Sassler & Schoen στηρίχθηκαν σε παλιότερες μελέτες, που στηρίζουν δυο θεωρητικές εξηγήσεις για τις συνήθειες απέναντι στο γάμο. Η μια εξήγηση αποδίδει την καθυστέρηση των γάμων ως αποτέλεσμα της αλλαγής στην δυνατότητα εργασίας των ανδρών. Σύμφωνα με αυτή την άποψη η οικονομική θέση των ανδρών έχει καταστήσει δύσκολη τη διατήρηση του επιπέδου της οικονομικής ασφάλειας που παραδοσιακά θεμελιώνει το νοικοκυριό ενός γάμου. Βέβαια, οι αλλαγές της κοινωνικοοικονομικής θέσης των ανδρών δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ο μόνος λόγος για τη μείωση των δεικτών γαμηλιότητας.

Η δεύτερη ερμηνεία είναι πως οι αλλαγές στη προοπτική ενός γάμου και ο συγχρονισμός καθιστούν τον γάμο λιγότερο σημαντικό. Παράγοντες όπως η εκπαίδευση, η αναζήτηση επαγγελματικών ευκαιριών, η δυνατότητα της γυναίκας να είναι πιο ανεξάρτητη και να μη στηρίζεται οικονομικά στον άνδρα είναι πιθανοί λόγοι της αλλαγής των στάσεων απέναντι στο γάμο.

Η έρευνα των Sassler & Schoen (1999) κατέληξε στο συμπέρασμα πως όσοι εκφράζονται θετικά για το γάμο έχουν και τις περισσότερες πιθανότητες να παντρευτούν. Από την πλευρά των γυναικών, η προσκόλλησή τους στους παραδοσιακούς ρόλους των δυο φύλων φαίνεται πως επιδρά αρνητικά στην πιθανότητα του γάμου, ειδικά για τις γυναίκες που εκφράζουν τη διαφωνία τους με τη παραδοσιακή θέση που θέλει τη γυναίκα νοικοκυρά που φροντίζει την ανατροφή των παιδιών της. Από την άλλη μεριά οι άνδρες που είναι οπαδοί των παραδοσιακών ρόλων φαίνεται πως είναι πολύ πιο πιθανόν να παντρευτούν.

Η εργασία προκαλεί διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών. Η πλήρης απασχόληση φαίνεται πως αυξάνει τις πιθανότητες ενός γάμου, αλλά για το κάθε φύλο σε διαφορετική ηλικία. Δηλαδή, για τους άνδρες αυξάνει τις πιθανότητες να

παντρευτούν στις ηλικίες 20-23, ενώ στις γυναίκες στην ηλικία 28-31. Σημαντικό, επίσης, είναι ότι τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας δεν ενισχύουν την άποψη πως η οικονομική ανεξαρτησία της γυναίκας επιδρά αρνητικά στην πρόθεσή της να παντρευτεί. (Sassler & Schoen, 1999)

1.6. Ο γάμος ως βιωματική εμπειρία

Εφόσον έχουμε μια εικόνα για τους βασικούς παράγοντες που μπορούν να οδηγήσουν ένα ζευγάρι σε γάμο, στο σημείο αυτό θα παρουσιάσουμε τα αποτελέσματα έρευνας που παρουσιάζονται στο βιβλίο της Νόβα Καλτσούνη «Κείμενα του γάμου και της οικογένειας» ζευγάρια, εφόσον είχαν ήδη παντρευτεί. Στην έρευνα αυτή ξεχώρισαν **πέντε τύποι γάμου**.

Η ακόλουθη ταξινόμηση βασίζεται στο υλικό συνεντεύξεων οι οποίες πραγματοποιήθηκαν σε ζευγάρια των οποίων ο γάμος είχε ήδη διαρκέσει δέκα χρόνια ή και περισσότερο και τα οποία είχαν δηλώσει ότι ποτέ δεν είχαν σκεφτεί σοβαρά το διαζύγιο ή το χωρισμό. Από αυτή τη μελέτη προέκυψε ότι δεν υπάρχει ένας μόνο τύπος σχέσης που διαρκεί. Πέντε ξεχωριστοί τρόποι ζωής επαναλαμβάνονταν συνεχώς και τα ζευγάρια που ανήκαν σε κάθε κατηγορία παρουσίαζαν μεγάλες ομοιότητες στο τρόπο με τον οποίο ζούσαν μαζί, εκφράζονταν ερωτικά, μεγάλωναν τα παιδιά τους και χάραζαν τη πορεία τους στη ζωή.

Έτσι λοιπόν οι πέντε βασικοί τύποι γάμου που εντοπίστηκαν είναι: ο γάμος εθισμένος στις συγκρούσεις, ο αποκεντρωμένος γάμος, ο γάμος παθητικότητας – αρμονίας, ο ζωτικός γάμος και ο ολικός γάμος.

Γάμος εθισμένος στις συγκρούσεις.

Σε αυτή τη σχέση υπάρχει μεγάλη ένταση και αντιπαράθεση, αν και σε μεγάλο βαθμό είναι ελεγχόμενη. Στην καλύτερη περίπτωση, το ζευγάρι είναι διακριτικό και ευγενικό, χωρίς να εκτίθεται παρουσία τρίτων, όμως μετά από τη χρήση αλκοόλ αρχίζουν να εκτοξεύονται λεκτικοί υπαινιγμοί. Στη χειρότερη περίπτωση, υπάρχουν κάποιοι ιδιωτικοί καβγάδες, γκρίνια και συνεχείς αναφορές στο παρελθόν, πράγματα για τα οποία η οικογένεια και σπανιότερα οι στενοί φίλοι και συγγενείς έχουν κάποια γνώση. Οι διαρκείς συγκρούσεις σπάνια αποκρύπτονται από τα παιδιά. Κατά κανόνα οι δυο σύζυγοι γνωρίζουν ότι η ασυμβατότητα είναι

διαβρωτική, η σύγκρουση μπορεί να συμβεί οποιαδήποτε στιγμή και ότι η τεταμένη ατμόσφαιρα επηρεάζει τη συντροφικότητα.

Το σίγουρο είναι ότι σχέσεις εθισμένες στις συγκρούσεις απαιτούν σθένος. Η ανάγκη έκφρασης της σύγκρουσης και της ελεγχόμενης εχθρότητας είναι τόσο βασική, ώστε να καταλαμβάνει μεγάλο μέρος της σχέσης.

Ο απονεκρωμένος γάμος

Το κυρίαρχο στοιχείο στον απονεκρωμένο γάμο είναι η καθαρή ασυμφωνία μεταξύ της πραγματικότητας της μέσης ηλικίας και των χρόνων που πέρασαν. Αυτοί οι άνθρωποι συνήθως λένε ότι στο παρελθόν ήταν βαθιά ερωτευμένοι, ότι περνούσαν πολλές ώρες μαζί, ότι απολάμβαναν το σεξ και ότι ταυτιζόταν ο ένας με τον άλλο. Ωστόσο η παρούσα εικόνα είναι σχεδόν εξ' ολοκλήρου αντίθετη. Δηλαδή περνούν πολύ λίγο χρόνο μαζί, η ερωτική τους ζωή είναι πολύ λιγότερο ικανοποιητική ποιοτικά και ποσοτικά, και δε μοιράζονται ενδιαφέροντα και δραστηριότητες στο βαθμό που το έκαναν παλιότερα. Ο περισσότερος χρόνος που περνάνε πια μαζί είναι «χρόνος καθήκοντος» - ψυχαγωγούνται μαζί, κάνουν σχέδια, έχουν κοινές δραστηριότητες με τα παιδιά και συμμετέχουν σε διάφορες κοινωνικές υποχρεώσεις. Με λίγα λόγια διατηρούν, εκτός από το ειλικρινές και αμοιβαίο ενδιαφέρον για την επιτυχία των παιδιών, μια κοινή φροντίδα για τα περιουσιακά τους στοιχεία και τη καριέρα τους.

Αυτού του είδους η σχέση είναι πολύ συνηθισμένη. Όσοι εμπλέκονται σε αυτή συχνά κάνουν συγκρίσεις με άλλα ζευγάρια που γνωρίζουν, πολλά από τα οποία είναι παρόμοια με τους ίδιους. Αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα ότι «έτσι είναι ο γάμος, εκτός από κάποιους άλλους ιδιόρρυθμους ή υποκριτές που ισχυρίζονται ότι είναι αλλιώς».

Γάμος παθητικότητας-αρμονίας.

Ο γάμος παθητικότητας-αρμονίας έχει πολλά κοινά σημεία με τον απονεκρωμένο, η βασική διαφορά έγκειται στο ότι εδώ η παθητικότητα που διαπνέει τη σχέση υπήρχε από την αρχή. Οι σύζυγοι που έχουν ένα γάμο παθητικότητας-αρμονίας, δίνουν λίγα στοιχεία για το αν ποτέ ήλπιζαν σε κάτι πολύ διαφορετικό από αυτόν που ζουν. Για το λόγο αυτό, στο γάμο τους υπάρχουν ελάχιστες ενδείξεις απογοήτευσης ή καταναγκασμού. Η σχέση τους είναι καθησυχαστικά επαρκής και υπάρχουν λίγες συγκρούσεις.

Οι άνθρωποι καταλήγουν στο γάμο παθητικότητας-αρμονίας από δύο διαφορετικούς δρόμους: ελλείψει επιλογής ή σκόπιμα. Ο γάμος παθητικότητας και αρμονίας επιτρέπει σε όσους επιθυμούν να έχουν αρκετή ανεξαρτησία και ελευθερία, να το πετυχαίνουν με ελάχιστα προβλήματα από ή για το σύντροφο τους. Και σίγουρα όσοι έχουν ένα τέτοιο γάμο αποφεύγουν να δίνουν ιδιαίτερη προσοχή στις «ανάγκες του συντρόφου τους». Ο γάμος παθητικότητας και αρμονίας είναι κατάσταση αλλά και διάθεση.

Όπως προείπαμε, ο γάμος παθητικότητας-αρμονίας έχει κοινά στοιχεία με τον απονεκρωμένο γάμο μιας και στις δύο περιπτώσεις δίνεται έμφαση στα «άλλα πράγματα», στις κοινωνικές και επαγγελματικές ευθύνες καθώς και στη σημασία της παρουσίας, των παιδιών και της υπόληψης. Ωστόσο, η ουσιαστική διαφορά τους βρίσκεται στο ανόμοιο παρελθόν και στο αίσθημα ικανοποίησης που έχουν από τη ζωή τους όπως είναι τώρα. Όσοι έχουν ένα γάμο παθητικότητας-αρμονίας, είχαν από την αρχή ένα πρότυπο ζωής και ορισμένες προσδοκίες και ουσιαστικά συμφωνούν με αυτό που ζουν τώρα. Ενώ, όσοι έχουν ένα απονεκρωμένο γάμο αντιπαραθέτουν το παρελθόν με τη τωρινή πραγματικότητα.

Ο ζωτικός γάμος

Ο ζωτικός γάμος έρχεται σε αντίθεση με τους προηγούμενους τρεις γάμους. Το ζευγάρι που ζει σε ένα ζωτικό γάμο κινείται γρήγορα από την εργασία στη διασκέδαση και τις οικογενειακές δραστηριότητες. Κάνουν μαζί και λένε τα ίδια πράγματα τουλάχιστον όταν βρίσκονται με τρίτα άτομα. Είναι περήφανοι για τα σπίτια τους, αγαπάνε τα παιδιά τους και καμαρώνουν για τα όσα έχουν επιτύχει στον επαγγελματικό τομέα. Ωστόσο, η ουσία της ζωτικής τους σχέσης έγκειται στο ότι οι δύο σύντροφοι είναι πολύ δεμένοι ψυχολογικά μεταξύ τους σε σοβαρά ζητήματα της ζωής. Οι άνθρωποι λοιπόν που έχουν μια ζωτική σχέση ικανοποιούνται κυρίως από δύο πράγματα: από αυτά που ζουν μαζί, και μέσω του συντρόφου τους. Απορροφούν το ενδιαφέρον τους και κυριαρχούν στις σκέψεις και τις πράξεις τους. Όλα τα άλλα είναι δευτερεύοντα και υποδεεστέρα για αυτούς.

Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι τα ζευγάρια που έχουν μια ζωτική σχέση χάνουν την ατομικότητα τους, ότι δε μπορεί κάποιες φορές να είναι ανταγωνιστικοί ή ότι δε θα υπάρξουν συγκρούσεις μεταξύ τους. Όμως αυτό που τους κάνει να διαφέρουν από τα ζευγάρια τα εθισμένα στις συγκρούσεις, είναι ότι οι συγκρούσεις σε μία ζωτική

σχέση αφορούν σημαντικά θέματα και το ζευγάρι καταφέρνει να τις επιλύει σε σύντομο χρονικό διάστημα.

Ο ολικός γάμος

Η ολική σχέση είναι όμοια με τη ζωτική σχέση με τη προσθήκη ότι είναι πιο πολύπλευρη. Αυτού του είδους η σχέση είναι σπάνια εντός ή εκτός γάμου, αλλά υπάρχει και μπορεί να διαρκέσει. Στις περισσότερες περιπτώσεις ολικών σχέσεων υπάρχει αμοιβαιότητα, μεταξύ των συντρόφων σε όλα τα σημαντικά σημεία της ζωής. Δεν υπάρχει σχεδόν καμία προσποίηση, ούτε μεταξύ τους, ούτε στις σχέσεις τους με τους άλλους. Υπάρχουν λίγα σημεία τριβής στη σχέση τους, μιας και οι διαφορές που προέκυπταν κατά περιόδους στη πάροδο των ετών διευθετήθηκαν άμεσα., είτε με συμβιβασμό, είτε με υποχώρηση του ενός από τους δύο. Μιας και το κύριο μέλημα τους ήταν πως θα λυνόταν το πρόβλημα χωρίς να ζημιωθεί η σχέση και όχι να αναλώσουν τα χρόνο τους στο ποιος έχει δίκιο και ποιος άδικο. Το σημαντικότερο κίνητρο τους είναι να παρακάμπτουν τις διαφορές, χωρίς να χάσουν το αίσθημα της ενότητας, τη ζωτικότητα και την προσήλωση στη σχέση τους. (Νόβα Καλτσούνη, 2003)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Ο γάμος, είναι ένας από τους βασικότερους παράγοντες που οριοθετούν την οικογένεια, ως ένα ξεχωριστό σύστημα. Αποτελεί το θεσμό που οριοθετεί επίσημα την ταυτότητα του ζευγαριού. Τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται πτώση ή στασιμότητα της σύναψης γάμων. (γαμηλιότητα) Πολλοί είναι οι λόγοι που μπορούν να ερμηνεύσουν την στάση αυτή. Όμως, παρόλες τις αλλαγές σε όλους τους τομείς της κοινωνικοοικονομικής ζωής του ζευγαριού, ο θεσμός του γάμου συνεχίζει να επιλέγεται ως μια μορφή έκφρασης της οικογένειας που θέλουν να δημιουργήσουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : Ο θεσμός της οικογένειας

2.1 Η εξέλιξη του θεσμού της οικογένειας

Ο όρος οικογένεια χρησιμοποιείται πολλές φορές ως όρος γενικής ισχύος για όλες τις εποχές και τους τύπους κοινωνιών, ενώ δεν έχει αποδειχτεί αν το σχήμα που είναι κυρίαρχο στη βιομηχανική κοινωνία και λειτουργεί ως πρότυπο, απαντάται σε όλες τις εποχές και όλους τους πολιτισμούς.

Μελετώντας την ιστορία της οικογένειας διαπιστώνουμε πως δεν υπάρχει ένας ενιαίος τύπος οικογενειακής ζωής. Ακόμα και σε περιπτώσεις που με μια πρώτη μελέτη διαπιστώνουμε ομοιότητες και κανονικότητες στις μορφές οργάνωσης της ιδιωτικής ζωής των ανθρώπων, μια προσεκτικότερη παρατήρηση αποκαλύπτει ουσιαστικές διαφορές, συνδεδεμένες με τις εκάστοτε κοινωνικές-πολιτισμικές συνθήκες που επικρατούν (Νόβα-Καλτσούνη, 2003).

Το 19^ο αιώνα, άρχισε να μελετάται για πρώτη φορά ο θεσμός της οικογένειας και να αναζητούνται στοιχεία για την αρχική δημιουργία αυτού του θεσμού. Έως το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα η οικογένεια αποτελούσε αντικείμενο φιλοσοφικών θεωριών και την αντιμετώπιζαν περισσότερο ιδεαλιστικά. Δηλαδή ως ένα κλειστό χώρο όπου μέσα στον οποίο κυριαρχούσε η αγάπη και η δικαιοσύνη, αποστασιοποιημένο από το κοινωνικό κορμό.

Ποιο συγκεκριμένα ο Bachofen-Ελβετός ιστορικός και νομικός το 1861, μετά από πολύχρονες μελέτες των αρχαίων κλασικών κειμένων και αντικειμένων-συμβόλων λατρείας, συγκέντρωσε πολύτιμο υλικό για την απόδειξη της υπόθεσης που είχε διατυπώσει, ότι δηλαδή πριν από το πατρικό δίκαιο οι πρωτόγονες κοινωνίες είχαν γνωρίσει το μητρικό δίκαιο. Κατά το Bachofen λοιπόν, η μετάβαση από τη μία κατάσταση στην άλλη, καθώς και η εξέλιξη από τον «**εταιρισμό**» στη **μονογαμία**, συντελείτε ως συνέπεια μιας περαιτέρω εξέλιξης των θρησκευτικών παραστάσεων (νέες θεότητες, **αρσενικού γένους**, εμφανίζονται σε κάποια φάση της ιστορίας και απωθούν τις παλιές, **γυναικείες**, στο περιθώριο της θρησκευτικής και κοινωνικής ζωής).

«Οι βασικές θέσεις του Bachofen, για το «**μητρικό δίκαιο**» συνοψίζονται στα ακόλουθα σημεία:

Στα πρώτα στάδια εξέλιξης του ο άνθρωπος ζούσε σε μία κατάσταση που χαρακτηρίζεται σαν «**εταιρισμός**». Τέτοιου είδους όμως σχέσεις δυσχεραίνουν την αναγνώριση της πατρότητας των παιδιών, γεγονός που οδηγεί στη καθιέρωση του

μητρικού δικαίου, αφού η μητρότητα είναι κάτι αναμφισβήτητο. Η βεβαιωμένη μητρότητα ήταν αυτό που τελικά επέβαλε την εκτίμηση και το σεβασμό και τη θεοποίηση των γυναικών, αφού αυτές μόνο λογίζονταν σαν οι μόνοι σίγουροι και σωστοί γονείς. Αυτός ο σεβασμός οδήγησε στην απόλυτη κυριαρχία των γυναικών.

Οι τύποι λοιπόν οργάνωσης της οικογένειας αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα του τρόπου οργάνωσης και λειτουργίας της κοινωνίας. Αυτό δε σημαίνει ότι η οικογένεια προσδιορίζεται από δυνάμεις κοινωνικές τις οποίες δε μπορεί να επηρεάσει, αλλά ότι βρίσκεται με τη κοινωνία σε μια σχέση αλληλεπίδρασης. Οργανώνεται και εξελίσσεται μαζί της, και οι μεταβολές της αντανακλούν ή σηματοδοτούν γενικότερες κοινωνικές μεταβολές

Στη κοινωνιολογία της οικογένειας δεν υπάρχει καμία αυστηρά δομημένη θεωρία για την εξέλιξη του θεσμού της οικογένειας. Αυτό που υπάρχει είναι διατυπωμένες (υπο)θέσεις. Στο μεγαλύτερο μέρος τους οι υποθέσεις αυτές, αντιλαμβάνονται την οικογένεια σαν ένα σχήμα που εξελίσσεται από κατώτερες και ανώτερες μορφές οργάνωσης (π.χ. από την ελευθερομειξία στην μονογαμική οικογένεια) ή ως μια πορεία μετάβασης από ένα ευρύ εκτεταμένο σχήμα συνύπαρξης, τουλάχιστον τριών γενεών, στη μικρή πυρηνική οικογένεια που είναι απόρροια της εκβιομηχάνισης και του εκσυγχρονισμού. (Νόβα-Καλτσούνη, 2003).

Βέβαια για πολλούς θεωρητικούς η πορεία αυτή δε σημαίνει την απώλεια ή τη συρρίκνωση των λειτουργιών της οικογένειας, αλλά την επικέντρωση της οικογένειας σε αυτό που θεωρείται ουσιώδες για την αποστολή της: τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών και τη συναισθηματική κάλυψη των μελών της. Έτσι, η οικογένεια μπορεί να ανταποκριθεί καλύτερα στις λειτουργίες της αφού είναι απαλλαγμένη από καθήκοντα που μπορούν να επιτελέσουν άλλοι θεσμοί.

Ωστόσο δε λείπουν και οι προσεγγίσεις εκείνες, που αντιλαμβάνονται τη κοινωνία, από τη στιγμή της συγκρότησής της, ως άθροισμα μικρών πυρηνικών οικογενειών (πατέρας, μητέρα, παιδιά). Η μικρή αυτή οικογένεια θεωρείται ότι προέκυψε από φυσική αναγκαιότητα και αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της κοινωνίας. Όλες οι άλλες κοινωνικές σχέσεις θεωρούνται απόρροια αυτής της φυσικής βιολογικής σχέσης. (Νόβα-Καλτσούνη, 2003).

2.2 Ορισμός της οικογένειας

Η οικογένεια και η συγγένεια απεικονίζουν τη σπουδαιότερη μορφή της ανθρωπότητας, της οποίας η προέλευση είναι, παλαιότερη από αυτή της κοινότητας.

Η οικογένεια λοιπόν ανήκει στα πιο διαδεδομένα φαινόμενα της κοινωνικής ζωής, αφού προηγήθηκε ακόμα και της κοινοτικής, αλλά δε παρουσιάζεται σε όλες τις εποχές και παντού με τη σημερινή της μορφή. Το μέγεθος και η σύνθεση της, το είδος των γαμήλιων κανόνων με τους οποίους θεμελιώνεται, η κυριαρχική δομή, η σταθερότητα και απόδοσή της, καθώς και η κοινωνική θέση και σημασία της είναι μέρος μιας μεταβλητής κοινωνικής συνάρτησης, βρίσκονται σε εξάρτηση προς τις εκάστοτε μορφές της οικονομίας, τεχνικής, θρησκείας κουλτούρας κ.λ.π. και αλλάζουν με τη πάροδο του χρόνου και σύμφωνα με ορισμένους φυσικούς και κοινωνικούς νόμους (Μοριχοβίτης, 2001)

Οι πρώτες μελέτες για την οικογένεια είναι κοινωνιολογικού περιεχομένου.

Οι κοινωνιολόγοι δέχονται ότι η οικογένεια είναι ένας παγκόσμιος θεσμός ο οποίος επιτελεί ορισμένες λειτουργίες απαραίτητες για την επιβίωση της κοινωνίας. Ο Murdock (1968) ορίζει την οικογένεια ως μια κοινωνική ομάδα που χαρακτηρίζεται από κοινό νοικοκυριό, οικονομική συνεργασία και αναπαραγωγική δραστηριότητα. Περιλαμβάνει ενήλικους των δύο φύλων, δύο τουλάχιστον από τους οποίους έχουν μια κοινά αποδεκτή σεξουαλική σχέση και ένα ή περισσότερα παιδιά, βιολογικά δικά τους ή υιοθετημένα από το ζευγάρι.

Ο Parsons θεωρεί ότι η πυρηνική οικογένεια είναι ο βασικός **τύπος οικογένειας στη Βιομηχανική Εποχή** και αποτελεί εξέλιξη του εκτεταμένου τύπου οικογένειας, της προβιομηχανικής οικογένειας, ο οποίος επικρατούσε τη προηγούμενη περίοδο. Σύμφωνα με τον Parson λοιπόν, η αλλαγή του τρόπου παραγωγής των αγαθών από αγροτικό σε βιομηχανικό ήταν από τους κύριους παράγοντες που συντέλεσαν στη διαμόρφωση της πυρηνικής οικογένειας. Ο Parson χαρακτήρισε την προβιομηχανική οικογένεια ως ένα σύνολο από συγγενικές ομάδες οι οποίες επιτελούσαν οικονομικές, θρησκευτικές, πολιτικές και εκπαιδευτικές λειτουργίες. Στην **προβιομηχανική οικογένεια** οι υποχρεώσεις προς τους συγγενείς είχαν προτεραιότητα σε σχέση με τις υποχρεώσεις που αφορούσαν τη σχέση μητέρας παιδιού, πατέρα-παιδιού ή μεταξύ των συζύγων, γιατί η ομάδα των συγγενών ήταν ζωτικής σημασίας για την παραγωγή και την επιβίωση της οικογένειας .

Σύμφωνα λοιπόν με τις παραπάνω θέσεις του Parson, **η πυρηνική οικογένεια** έχει συγκεκριμένη μορφή και συγκεκριμένη κατανομή ρόλων για τα μέλη της. Αποτελείται από το πατέρα, ο οποίος εργάζεται για να εξασφαλίσει τα προς το ζην της οικογένειας, τη μητέρα, η οποία έχει τη κύρια ευθύνη για το νοικοκυριό και την ανατροφή των παιδιών, και τα παιδιά. Η κατανομή διαφορετικών ρόλων στα μέλη

της πυρηνικής οικογένειας συντελεί, σύμφωνα με την ερμηνεία που δίνει ο Parsons, στο να μην υπάρχει ανταγωνισμός στην οικογένεια και με τον τρόπο αυτό να εξισορροπείται ο ανταγωνισμός που υπάρχει στο χώρο της βιομηχανικής παραγωγής. Δηλαδή, ο Parsons θεωρούσε ότι η πυρηνική οικογένεια είναι προϊόν προσαρμογής της οικογένειας στο νέο τρόπο ζωής που διαμορφώθηκε στη Βιομηχανική Εποχή και ότι είναι ο κυρίαρχος τύπος οικογένειας, τουλάχιστον για το δυτικό κόσμο, μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. (Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Σύμφωνα με κοινωνιολογικές και ανθρωπολογικές έρευνες, τα κριτήρια βάση των οποίων ορίζεται η οικογένεια δεν είναι παγκόσμια και αλλάζουν με τη πάροδο του χρόνου μέσα στην ίδια πολιτισμική ομάδα. Υπάρχουν παραδείγματα όπου κριτήρια τα οποία θεωρούνται σημαντικά για τη συγκρότηση της οικογένειας, όπως η συγκατοίκηση των μελών, το κριτήριο της οικονομικής συνεργασίας καθώς και το κριτήριο της σεξουαλικής συμπεριφοράς των συντρόφων, δεν ισχύουν σε όλες τις εποχές και σε όλες τις κοινωνίες (Μοριχοβίτης, 2001).

Το θέμα λοιπόν του ορισμού της οικογένειας με ένα τρόπο που θα καλύπτει όλες τις περιπτώσεις ενέχει ιδιαίτερες δυσκολίες μετά τις σημαντικές αλλαγές που συντελέστηκαν στο χώρο της οικογένειας τις τελευταίες δεκαετίες. Σήμερα υπάρχουν **πολλές διαφορετικές μορφές οικογένειας και είναι αρκετά δύσκολο να υπάρξει ένας ορισμός** που να καλύπτει όλες αυτές τις μορφές.

Ένα μεγάλο ποσοστό οικογενειών είναι **μονογονεϊκές** με αρχηγό τη μητέρα και σε μερικές περιπτώσεις τον πατέρα. Υπάρχει ένα αυξανόμενο ποσοστό ζευγαριών τα οποία **ζουν μαζί, στο ίδιο σπίτι, χωρίς να έχουν συνάψει γάμο**. Σήμερα πολλά από τα ζευγάρια αυτά αποκτούν παιδιά τα οποία τα μεγαλώνουν όπως μεγαλώνουν τα παιδιά τους και τα παντρεμένα ζευγάρια. Ακόμα υπάρχει ένας αυξανόμενος αριθμός **ανύπαντρων μητέρων**, όπως και ένας μεγάλος αριθμός σπιτικών με ένα άτομο. Επιπλέον υπάρχει ένας αυξανόμενος αριθμός **ομοφυλόφιλων ζευγαριών** που ζουν στο ίδιο σπίτι. Τα ζευγάρια ομοφυλόφιλων σήμερα κάνουν παιδιά και τα μεγαλώνουν μόνοι τους, με νόμιμη έγκριση από τη πολιτεία (Παπαδιώτη-Αθανασίου, 2000).

Εντούτοις παρ' όλες τις αλλαγές που έχουν συμβεί στο θεσμό της οικογένειας, οι περισσότεροι ερευνητές με τον όρο οικογένεια αναφέρονται στη πυρηνική, η οποία αποτελεί έως σήμερα τον επικρατέστερο τύπο οικογένειας και η οποία αποτελείται από μια ομάδα μελών που συνδέονται μεταξύ τους με βιολογικούς δεσμούς (**βιολογικοί γονείς ή γονέας**) ή βάση του νόμου (**θετοί γονείς**). Σύμφωνα με

τον ορισμό αυτό, η οικογένεια μπορεί να περιοριστεί σε άτομα που μένουν στο ίδιο σπίτι ή να περιλάβει και μέλη που μένουν αλλού (**χωρισμένες και θετές οικογένειες**). Το βασικό κριτήριο για τον ορισμό της οικογένειας με βάση τους βιολογικούς δεσμούς ή το νόμο είναι η βασική τριάδα: «μητέρα-πατέρας-παιδί». Ακόμα και οι οικογένειες που αποκλίνουν από το τύπο αυτό ορίζονται με βάση το κυρίαρχο τύπο οικογένειας (Μουσούρου, 1998).

Στη συστημική προσέγγιση της οικογένειας δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στο τι θεωρούν τα ίδια τα άτομα ως οικογένεια μιας και τα κριτήρια που χρησιμοποιούν τα άτομα για να ορίσουν την οικογένεια τους δε συμπίπτουν πάντοτε με τη βιολογικά οριοθετημένη οικογένεια ή με την οριοθέτηση που γίνεται από το νόμο. (Παπαδιώτη-Αθανασίου, 2000).

Έτσι λοιπόν οι δυσκολίες ενός αντικειμενικού ορισμού της οικογένειας, σε πρακτικό τουλάχιστον επίπεδο παρακάμπτονται από την αποδοχή της υποκειμενικότητας στον ορισμό της. Η υποκειμενικότητα, το πώς το ίδιο το άτομο ερμηνεύει και βιώνει μια κατάσταση, έχει ιδιαίτερη σημασία.

Ένας άλλος τρόπος οριοθέτησης της οικογένειας, είναι η οριοθέτηση με βάση τις ανάγκες των μελών που η οικογένεια καλείται να καλύψει. Με αυτό τον τρόπο παρακάμπτονται οι δυσκολίες που δημιουργεί ο ορισμός της οικογένειας με βάση τη μορφή που έχει, καθώς και με βάση τον παραδοσιακό της ρόλο.

Η οικογένεια έχει καθολικότητα, διότι εξυπηρετεί σημαντικές λειτουργίες τόσο για την κοινωνία, η οποία μέσα από την οικογένεια εξασφαλίζει την κοινωνικοποίηση των μελών της και επομένως τη διατήρησή της, όσο και για τα ίδια τα άτομα.

Βάση των όσων προαναφέρθηκαν, αυτό που μια ομάδα ή δύο άτομα ορίζουν ως οικογένεια φαίνεται να είναι μια δέσμευση και ανάληψη ευθυνών για τη διεκπεραίωση αυτών των υποχρεώσεων. Η προσέγγιση αυτή δίνει κυρίως έμφαση στις λειτουργίες που επιτελεί η οικογένεια και όχι τόσο στη μορφή της ή σε λειτουργίες που συνδέονται με το παραδοσιακό ρόλο του άντρα και της γυναίκας. Ανεξάρτητα λοιπόν από τη μορφή που έχει μια οικογένεια –πυρηνική, εκτεταμένη, μονογονεϊκή, διγονεϊκή, θετή κ.λ.π.- ως κύριο στόχο της έχει τη κάλυψη κάποιων αναγκών των μελών της (Παπαδιώτη-Αθανασίου, 2000).

2.2.1 Οι λειτουργίες της οικογένειας

Οι λειτουργίες της σύγχρονης οικογένειας μπορούν να συνοψιστούν στις ακόλουθες κατηγορίες: στη λειτουργία της αναπαραγωγής, στη λειτουργία της οικονομικής διατήρησης του ατόμου, στη λειτουργία της βιολογικής διατήρησης του ατόμου, στη λειτουργία της εκπαίδευσης, στη λειτουργία της κοινωνικοποίησης και στις ψυχολογικές λειτουργίες (Μουσούρου, 1998).

1. Βιολογική αναπαραγωγή: Πιο συγκεκριμένα, από τις βασικότερες λειτουργικές υποχρεώσεις της οικογένειας θεωρείται η αναπαραγωγή που αποτελεί λειτουργία εξασφάλισης της βιολογικής αναπαραγωγής της κοινωνίας. Έχουμε ήδη τονίσει ότι πλήρης θεωρείται η πυρηνική οικογένεια, στην οποία τα μέλη της καταλαμβάνουν τις κοινωνικές θέσεις γονέων-παιδιών. Μόνο τότε επιτρέπεται να μιλάμε για την οικογένεια ως θεμελιακό κύτταρο της κοινωνίας, όταν με την ένωση- με πολιτικό ή θρησκευτικό γάμο- του άντρα και της γυναίκας δημιουργούνται όλες οι προϋποθέσεις για τη γέννηση των νόμιμων παιδιών τους (Μοριχοβίτης, 2001).

Τα παιδιά λοιπόν είναι απαραίτητα για τη συγκρότηση της οικογένειας ως ομάδας και για την εξασφάλιση της συνέχειας των συγγενικών δεσμών. Οι κοινωνικές αξίες των σύγχρονων κοινωνιών και η εξέλιξη της τεχνολογίας έχουν επιτρέψει το διαχωρισμό της αναπαραγωγικής λειτουργίας από τις σεξουαλικές σχέσεις. Έτσι λοιπόν, το σεξ και η αναπαραγωγή είναι δυο διαφορετικοί ατομικοί και κοινωνικοί σκοποί που αντιστοιχούν σε δυο διαφορετικές λειτουργίες της οικογένειας. Η εξέλιξη αυτή είχε σημαντικότερες επιπτώσεις τόσο στην οικογένεια και στη δυναμική της, όσο και στη κοινωνία γενικότερα (Μουσούρου, 1998).

Σε αυτό το σημείο πρέπει να σημειωθεί πως οι διαφορετικοί βιολογικά ρόλοι των δυο φύλων στην αναπαραγωγική λειτουργία, έχουν αποβεί καθοριστικός παράγοντας στον κοινωνικό προσδιορισμό των ρόλων τους στις άλλες λειτουργίες, δηλαδή όσο περισσότερο παραδοσιακή είναι μια κοινωνία τόσο πιο καθοριστικός είναι ο βιολογικός ρόλος στο προσδιορισμό των κοινωνικών ρόλων (Μουσούρου, 1998)

2. Οικονομικές λειτουργίες. Στις βασικές λειτουργίες της οικογένειας ανήκουν και οι οικονομικές λειτουργίες, οι οποίες έχουν διαφοροποιηθεί περισσότερο από όλες τις άλλες ως αποτέλεσμα του κοινωνικό-οικονομικού εκσυγχρονισμού, δηλαδή της σταδιακής μετατροπής της παραδοσιακής αγροτικής-γεωργικής κοινωνίας σε σύγχρονη αστακή-βιομηχανική.

Πιο αναλυτικά σε μια παραδοσιακή κοινωνία η οικογένεια είναι μια πλήρης οικονομική μονάδα, δηλαδή μια μονάδα παραγωγής και κατανάλωσης, με ποικιλία δραστηριοτήτων, κατανεμημένων και διαφοροποιημένων μεταξύ των δυο φύλων («ανδρικές» και «γυναικείες» δουλειές). Ο εκσυγχρονισμός επέδρασε καταλυτικά στις οικονομικές λειτουργίες της οικογένειας για τους ακόλουθους λόγους:

i. πρώτον στη σύγχρονη κοινωνία το κέντρο παραγωγής δεν είναι το σπίτι ή ο αγρός που μπορεί να θεωρηθεί ως μια προέκταση του ιδιωτικού χώρου που ανήκει στον οίκο αλλά το εργοστάσιο, (δηλαδή ο δημόσιος χώρος, η αγορά)

ii. . δεύτερον σε αυτόν το χώρο παραγωγής (το εργοστάσιο), δεν είναι πια ενεργή η οικογένεια ως ομάδα αλλά είναι οικονομικά ενεργά μέλη της οικογένειας ως άτομα και

iii. τρίτον η βιομηχανική οικονομία παράγει αγαθά και υπηρεσίες τις οποίες «αγοράζουν» τα άτομα (μέλη της οικογένειας) προκειμένου να καταναλωθούν από την οικογένεια. (Μουσούρου, 1998)

Έτσι η οικογένεια στις σύγχρονες κοινωνίες είναι μια μονάδα κατανάλωσης – και όχι μια μονάδα παραγωγής και κατανάλωσης όπως στις παραδοσιακές κοινωνίες. Η αλλαγή αυτή σηματοδοτεί και τη σημαντική διαφοροποίηση των ρόλων των φύλων, ιδιαίτερα του ρόλου των γυναικών.

3. Βιολογική διατήρηση του ατόμου. Η λειτουργία της βιολογικής διατήρησης του ατόμου θεωρείται και είναι η συνέχεια της αναπαραγωγικής λειτουργίας της οικογένειας. Το νεογέννητο παιδί από τη φύση του, για να επιβιώσει, είναι υποχρεωμένο να στηριχθεί για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα, στη φροντίδα και τη μέριμνα των γονέων του.

Η υλική βάση της οικογένειας είναι ο δεσμός αίματος, που συνδέει με τα μέλη της, ο προορισμός της; Όμως δεν εξαντλείται με τη λειτουργία της αναπαραγωγής για τη διατήρηση και τη διαιώνιση του είδους. Απλά η λειτουργία της αναπαραγωγής γίνεται προϋπόθεση για την άλλη σημαντική βιολογική λειτουργία της οικογένειας, τη λειτουργία να φροντίζουν τα άτομα τα παιδιά που φέρνουν στο κόσμο, ώστε να διατηρηθούν στη ζωή, διότι κινδυνεύουν να τη χάσουν από την αδυναμία τους να ικανοποιήσουν τις βιολογικές τους ανάγκες ή να προφυλάξουν τον εαυτό τους από εξωτερικούς κινδύνους που είναι δυνατό να τα οδηγήσουν στο θάνατο (Μοριχοβίτης, 2001).

4. Εκπαιδευτικές λειτουργίες. Οι εκπαιδευτικές λειτουργίες κρίνονται απαραίτητες προκειμένου να εξασφαλιστεί η πολιτισμική αναπαραγωγή της κοινωνίας. Οι

περισσότεροι κοινωνιολόγοι της οικογένειας διακρίνουν τις λειτουργίες αυτές σε δυο υποκατηγορίες:

(i) τις λειτουργίες που αποβλέπουν στην απόκτηση γνώσεων και ικανοτήτων οι οποίες είναι απαραίτητες στην παραγωγή και

(ii) τις λειτουργίες της κοινωνικοποίησης. (Μουσούρου, 1998)

5. Κοινωνικοποίηση του ατόμου. Κοινωνικοποίηση είναι, η λειτουργία, με την οποία το νέο ανθρώπινο ον αποκτά τις αξίες και τις γνώσεις της ομάδας του και μαθαίνει τους κοινωνικούς ρόλους που αντιστοιχούν στη θέση του μέσα στην ομάδα αυτή. Τη λειτουργία αυτή θεωρεί η κοινωνία ως τη σπουδαιότερη προσφορά της οικογένειας στη διαπαιδαγώγηση του παιδιού και στη διαμόρφωση και χάραξη της προσωπικότητας και της κοινωνικής του συμπεριφοράς (Μοριχοβίτης, 2001).

Ο σκοπός της οικογένειας είναι να καταστήσει μέσα από τη λειτουργία της κοινωνικοποίησης τον άνθρωπο ικανό να ζήσει και να λειτουργήσει στα πλαίσια των πολιτιστικών, κοινωνικών και οικονομικών προϋποθέσεων της κοινωνίας, που διαφέρουν από κοινωνία σε κοινωνία. Ωστόσο οι δυσκολίες στη λειτουργία της κοινωνικοποίησης βρίσκονται σε στενή συνάφεια προς το είδος και την τάξη των αξιών κάθε κοινωνίας, έτσι στις παραδοσιακές-προ βιομηχανικές κοινωνίες, είναι σχετικά απλή και σύντομη η κοινωνικοποίηση του ατόμου λόγω της σχετικά ενιαίας τάξης αξιών και των απλών τεχνικών στις κοινωνικές λειτουργίες. Αντίθετα, στις βιομηχανικές-πολυδιαφοροποιημένες κοινωνίες εμφανίζονται αρκετές δυσκολίες στη κοινωνικοποίηση και ειδικότερα στη σχολική κοινωνικοποίηση, όπου οι ανάγκες για μάθηση και για γνώσεις έχουν πολλαπλασιαστεί.

Από τη μεριά του ατόμου η κοινωνικοποίηση προσδιορίζει, την από μέρους του εσωτερικευση των κανόνων συμπεριφοράς και του συστήματος αξιών ενός κοινωνικού συνόλου, ενώ από τη πλευρά του κοινωνικού συνόλου, η λειτουργία της κοινωνικοποίησης συνίσταται στη μεταβίβαση της κοινωνικής κληρονομιάς, του πολιτισμού του κοινωνικού συνόλου από τη μια γενιά στην άλλη. Στις παραδοσιακές κοινωνίες οι λειτουργίες της εκπαίδευσης και της κοινωνικοποίησης δεν διαχωρίζονται, ενώ στις σύγχρονες κοινωνίες η εκπαίδευση αποτελεί ευθύνη εξειδικευμένων θεσμών (π.χ. σχολείο, πανεπιστήμιο, κέντρα επαγγελματικής εκπαίδευσης κ.λ.π.).

Η λειτουργία της κοινωνικοποίησης διαρκεί όσο διαρκεί η ζωή του ατόμου. Παραμένει ως μια από τις σπουδαιότερες λειτουργίες της οικογένειας, καθώς γίνεται ολοένα πιο σύνθετη και πιο καίρια, εφόσον συνδυάζεται στις σύγχρονες κοινωνίες

με τη διαδικασία συνεχούς αναπροσαρμογής της κοινωνικής κληρονομιάς. Έτσι, στα πλαίσια της οικογένειας, δεν είναι μόνο τα μεγαλύτερης ηλικίας μέλη που με το παράδειγμα τους κυρίως «διδάσκουν» στα νεότερα μέλη κανόνες συμπεριφοράς και αξίες, είναι και τα νεότερα μέλη που, περισσότερο ευαίσθητοι δέκτες των μηνυμάτων της εποχής και των επιπτώσεων τους, μεταφέρουν στο χώρο της οικογένειας και εισάγουν τους γονείς ή και τους παππούδες τους στις διαφοροποιήσεις που η εξέλιξη επιβάλλει στους κανόνες συμπεριφοράς και στους τρόπους που ενεργούμε (Μουσούρου, 1998).

5. Οι ψυχολογικές λειτουργίες. Οι ψυχολογικές λειτουργίες συνίστανται κυρίως στην ικανοποίηση της ανάγκης των ατόμων να αισθάνονται ασφάλεια και να απολαμβάνουν τη στοργή που τους προσφέρουν οι άλλοι.

Ένα από τα προβλήματα λοιπόν της σύγχρονης οικογένειας είναι οι συχνά υπερβολικές προσδοκίες των μελών της για σταθερότητα και ασφάλεια –προσδοκίες στις οποίες η σύγχρονη ελληνική οικογένεια δύσκολα μπορεί να ανταποκριθεί.

Μια πολύ σημαντική εξέλιξη που αξίζει να υπογραμμίσουμε είναι η σταδιακή απώλεια από την οικογένεια της άλλοτε σημαντικής λειτουργίας κάλυψης των προνοιακών αναγκών των μελών της. Μια σειρά από εξειδικευμένους φορείς αναλαμβάνουν πλέον τη φροντίδα των ασθενών, των αδύναμων, των βρεφών, των ηλικιωμένων, των ανέργων και των απόρων. Η εξέλιξη αυτή τείνει να αποδεσμεύσει την υλική που τώρα εξασφαλίζει κάποιο ίδρυμα ή υπηρεσία από τη συναισθηματική στήριξη που παραμένει ευθύνη της οικογένειας. Στις σύγχρονες λοιπόν κοινωνίες όπου η ταχύτητα των κοινωνικών μετασχηματισμών δημιουργεί ρευστότητα στις κοινωνικές σχέσεις και ανασφάλεια στα άτομα, η ικανοποίηση αυτών των αναγκών είναι ιδιαίτερα σημαντική (Μουσούρου, 1998).

2.2.2 Αλλαγή των ρόλων μέσα στην οικογένεια

Το άτομο από τη στιγμή της γέννησης του δέχεται διάφορες επιδράσεις (π.χ. κοινωνικοποίηση) μαθαίνει να λειτουργεί μέσα στην κοινωνία και να προσαρμόζεται, καθώς υιοθετεί και δέχεται τις κοινωνικές θέσεις¹ και τους κοινωνικούς ρόλους² που

¹ Οι κοινωνικές θέσεις γίνονται αντιληπτές σαν οι διαρθρωτικές- ενωτικές διαστάσεις, τα κοινά σημεία στήριξης και σύνδεσης του κοινωνικού οικοδομήματος. Βρίσκονται σε μια διαρκή αλληλεξάρτηση με τους κοινωνικούς ρόλους, το κοινωνικό γόητρο, το κοινωνικό σύστημα, τις κοινωνικές ανισότητες τους. Η σπουδαιότητα μιας θέσης συναρτάτε σε μεγάλο βαθμό από το θεσμό τον οποίο αυτή υπηρετεί και τη σημασία που ο θεσμός ενέχει για το συγκεκριμένο κοινωνικό σύστημα ιστορικά και πολιτιστικά (π.χ. πατέρας- οικογένεια). Τα άτομα στην κοινωνία μας έχουν πολλές φορές δοτές και κατακτημένες θέσεις. (Τάτσης, 1994).

από δεκαετίες έχει σχηματίσει η κοινωνία του. Από τη στιγμή που θα αποδεχθεί τους κοινωνικούς κανόνες αρχίζει να εντάσσεται, να κοινωνικοποιείται ομαλά και χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα.

Τα πρότυπα των ρόλων είναι γνωστά και η συλλογική τους καθιέρωση επιτρέπει την αλληλόδραση της καθημερινής ζωής. Όλοι γνωρίζουν και προσδοκούν το παίξιμο ενός ρόλου από τον κάτοχο μιας θέσης σύμφωνα με το καθιερωμένο σενάριο και τους όρους της σκηνογραφίας. Η εύρυθμη όμως λειτουργία του δημόσιου τελετουργικού εξαρτάται από την κοινωνική κατάσταση.

Οι ρόλοι είναι αντικείμενο ιστορικών μορφοποιήσεων, αφού όπως είδαμε είναι σε άμεση συνάρτηση, διαδοχικά, με τις κοινωνικές θέσεις, την κοινωνική δομή, και το καθ'όλον κοινωνικό σύστημα. Όχι μόνο σε περιόδους μεγάλων κοινωνικών αλλαγών, αλλά και σε συνήθεις μετασχηματισμούς από γενιά σε γενιά. Τα πρότυπα δράσης διαφοροποιούνται ακολουθώντας το πλέγμα αξιών που κάθε ομάδα υιοθετεί σε κάποιο συγκεκριμένο αντικείμενο του συλλογικού ενδιαφέροντος. (π.χ. η σχέση των δυο φύλων). (Τάτσης, 1994, σελ. 155-156).

Η σύγκρουση ρόλων αποτελεί την αδυναμία του ατόμου να υλοποιήσει τις υποχρεώσεις του ενός ρόλου του γιατί έρχονται σε σύγκρουση με τις υποχρεώσεις που του επιβάλλει κάποιος άλλος ή άλλοι ρόλοι. Κλασικό παράδειγμα είναι η εργαζόμενη γυναίκα η οποία βρίσκεται ανάμεσα στις αντίθετες απαιτήσεις του ρόλου της μητέρας και του ρόλου της επαγγελματικής της ιδιότητας (Τάτσης, 1994).

Η οικογένεια λοιπόν, ως κοινωνική ομάδα, έχει δομή, και συνίσταται σε ένα σταθερό πλέγμα κοινωνικών θέσεων και κοινωνικών ρόλων. Για να λειτουργήσει λοιπόν η οικογένεια, όπως και κάθε σύστημα, χρειάζεται να υπάρξει κατανομή ρόλων για την επίτευξη των σκοπών και των στόχων της (Παπαδιώτη, 2000)

Σε κάθε αναπτυσσόμενη βιομηχανική κοινωνία μεταβάλλονται οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες και ταυτόχρονα αλλάζουν οι ρόλοι, οι οποίοι διέπουν τις οικογενειακές και κοινωνικές σχέσεις των μελών της οικογένειας. Η αλλαγή της δομής της οικογένειας, δηλαδή η αλλαγή των ρόλων μέσα στην οικογένεια αποτελεί μια από τις σημαντικότερες επιπτώσεις του κοινωνικού εκσυγχρονισμού, καθώς και ένα από τους κυριότερους παράγοντες του

² Ο κοινωνικός ρόλος συγκροτείται από κανόνες, στους οποίους είναι υποταγμένη η πράξη κάθε ατόμου που κατέχει μια θέση ή ασκεί μια λειτουργία μέσα σε μια ομάδα ή σε μια κοινότητα. Οι ρόλοι, σε γενικές γραμμές, έχουν αντίστοιχες ειδικές συμπεριφορές, τρόπους εκτέλεσης που αντιστοιχούν στις προσδοκίες των άλλων ατόμων.

εκσυγχρονισμού αυτού. Οι οικογενειακοί ρόλοι χαρακτηρίζονται από μια εγγενή ασάφεια, ρευστότητα και αντιφατικότητα οι οποίες επιτείνονται από τη στιγμή κατά την οποία η οικογένεια και ο κοινωνικός περίγυρος εισέρχονται στη διαδικασία του εκσυγχρονισμού.

Παραδοσιακά, οι θέσεις και οι ρόλοι μέσα στην οικογένεια εξαρτώνται από το φύλο και την ηλικία, δηλαδή από χαρακτηριστικά που είναι δεδομένα για το άτομο, και δεν επηρεάζονται από την προσωπικότητα, τις ικανότητες ή τις επιθυμίες του. Το παραδοσιακό αυτό σχήμα εκφράζει και αναπαράγει την έννοια της εξουσίας: του άνδρα πάνω στην γυναίκα, του ενήλικα πάνω στο παιδί, καθώς και την εξάρτηση της γυναίκας από τον άνδρα και του παιδιού από τον ενήλικα. Έτσι λοιπόν όσο πιο παραδοσιακή είναι μια κοινωνία τόσο πιο άκαμπτη είναι η δομή της οικογένειας και τόσο πιο απόλυτη είναι η αναπαραγωγή ρόλων μέσω της κοινωνικοποίησης και τόσο πιο αποτελεσματική γίνεται η οικογένεια ως φορέας κοινωνικής σταθερότητας και συντηρητισμού (Μουσούρου,1998).

Οι ρόλοι των συζύγων χωρίζονται σε τρεις κύριες κατηγορίες:

A) Παραδοσιακός ρόλος: Προνόμιά του είναι η οικονομική υποστήριξη, η διατροφή σε περίπτωση διαζυγίου, ο σεβασμός της μητέρας, σχετικές εξουσίες στο σπίτι, συναισθηματικός δεσμός με σύζυγο και τέκνα. Υπάρχουν, βέβαια και οι υποχρεώσεις όπως είναι η τεκνοποιία, η ανατροφή των τέκνων, η διατήρηση του οίκου, η αποδοχή ενός εξαρτώμενου κοινωνικού κύρους και τέλος η υπαγωγή στα συμφέροντα του άντρα.

B) Συντροφικός ρόλος: Τα προνόμια που έχει είναι αργόσχολη ζωή, συζυγικές διασκεδάσεις, ρομαντική συναισθηματική σχέση, αντικείμενο προσοχής, οικονομικές δυνατότητες για προσωπικά ενδιαφέροντα ενώ οι υποχρεώσεις της είναι η διατήρηση του εαυτού της ως σεξουαλικού αντικειμένου, επιβαλλόμενη κινητικότητα, σιωπηρή αποδοχή των συζυγικών προβλημάτων, προώθηση της καριέρας του συζύγου, αποφυγή ατομικών διαφοροποιήσεων.

Γ) Εξισωτικός ρόλος: Τα προνόμια της γυναίκας είναι οικονομική ανεξαρτησία, κοινωνική εξομοίωση, ηθική απελευθέρωση, οικογενειακή αποδέσμευση, οικιακή συνεργασία. Οι υποχρεώσεις της είναι νομική συνυπευθυνότητα, κατάργηση προνομίου διατροφής, αμοιβαιότητα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, επαγγελματική αυτοδυναμία, προτεραιότητα ατομικών επιλογών.

Όμως η αλλαγή της δομής της οικογένειας, δεν συντελείτε ταυτόχρονα, δεν έχει την ίδια έννοια ούτε είναι ομοιόμορφη για το σύνολο της κοινωνίας. Η

ομοιομορφία, άλλωστε, δεν αποτελεί χαρακτηριστικό των σύγχρονων κοινωνιών. Έτσι, στο εσωτερικό των οικογενειακών ομάδων, οι ρόλοι των συζύγων και η κατανομή εξουσίας ανάμεσα τους, η πορεία προς την ισοτιμία και το νόημα που αυτή παίρνει στην πράξη, η δομή και η δυναμική της οικογένειας μελετώνται και προσδιορίζονται σε σχέση με τέσσερις κυρίως παράγοντες: **(α)** τον αριθμό και την ηλικία των παιδιών, **(β)** το εκπαιδευτικό επίπεδο των συζύγων, **(γ)** την απασχόληση των συζύγων και **(δ)** τη διαφορά εισοδήματος μεταξύ τους (Μουσούρου, 1998)

(α) Οι σχέσεις μεταξύ των γονέων ως ζευγάρι έχουν ιδιαίτερη σημασία για τη διαμόρφωση του οικογενειακού κλίματος και την ομαλή ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του παιδιού. Για να είναι καλά τα παιδιά πρέπει και οι γονείς-σύντροφοι να είναι καλά. Όπως οι γονείς προσπαθούν να προστατέψουν τα παιδιά τους, το ίδιο κάνουν και τα παιδιά για τους γονείς τους και την οικογένεια τους γενικότερα. (Παπαδιώτη-Αθανασίου, 2000)

(β) Το εκπαιδευτικό επίπεδο αποτελεί παράγοντα διπλής σημασίας, εφόσον η δομή της οικογένειας φαίνεται να επηρεάζεται τόσο από το εκπαιδευτικό επίπεδο των συζύγων όσο και από τη διαφορά του επιπέδου αυτού μεταξύ των συζύγων.

Στην Ελληνική κοινωνία για παράδειγμα, καθώς το εκπαιδευτικό επίπεδο του συζύγου ανεβαίνει, πληθαίνουν οι αναλήψεις πρωτοβουλίας από το σύζυγο και αυξάνει η συνεργασία μεταξύ του ζευγαριού. Αυτό βέβαια συνδέεται με τον κοινωνικό ρόλο της εκπαίδευσης που θέλει η μόρφωση να απολυτρώνει τους Έλληνες από τις παραδοσιακές προκαταλήψεις, έτσι ώστε να βλέπουν τις συζύγους τους ως ισότιμες και να υιοθετούν συγχρονισμένους και φιλελεύθερους τρόπους συμπεριφοράς οι οποίοι να ευνοούν την ισότιμη άσκηση εξουσίας μεταξύ τους. Με λίγα λόγια να ζουν και να δρουν σε μια ισότιμη βάση. Επιπλέον η αλματώδης άνοδος του εκπαιδευτικού επιπέδου των γυναικών και η τάση της αντιστροφής της παραδοσιακής οικογενειακής στρατηγικής εκπαίδευσης των αγοριών σε εκπαίδευση των κοριτσιών, ανατρέπει και τις προϋποθέσεις της παραδοσιακής εξάρτησης της γυναίκας από τον άντρα.

Όμως οι προϋποθέσεις του παραδοσιακού σχήματος εξάρτησης-εξουσίας δεν ανατρέπονται μονάχα όσον αφορά τις σχέσεις-ρόλους μεταξύ των συζύγων, αλλά και τις σχέσεις-ρόλους μεταξύ των παιδιών μιας και η διαφορά του επιπέδου εκπαίδευσης των παιδιών υποσκάπτει την πατρική εξουσία των λιγότερο μορφωμένων γονιών.

Ωστόσο στις περισσότερο εκβιομηχανισμένες κοινωνίες, όπως στις ΗΠΑ και στη Γαλλία όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο εκπαίδευσης του συζύγου, τόσο

μεγαλύτερη είναι η εξουσία του μέσα στην οικογένεια. Όμως στις Ηνωμένες Πολιτείες, ύστερα από 16 χρόνια εκπαίδευσης του συζύγου η εξουσία του μειώνεται, όμως εξακολουθεί να είναι υψηλότερη από αυτή των συζύγων που είχαν λιγότερα από 12 χρόνια εκπαίδευσης (Μουσούρου,1998).

(γ) Η απασχόληση αποτελεί ένα πολύ σημαντικό παράγοντα τόσο για το προσδιορισμό της δομής της οικογένειας όσο και για την επισήμανση του βαθμού εκσυγχρονισμού της. Στο παραδοσιακό σχήμα οικογένειας, η επαγγελματική δραστηριότητα και η οικονομική ανεξαρτησία είναι χαρακτηριστικά του ανδρικού ρόλου. Ο απόλυτος χαρακτηρισμός αυτός του οικογενειακού σχήματος οδηγεί στη διάκριση μεταξύ του «κουβαλητή-προμηθευτή» και της «νοικοκυράς».

δ) Αναφορικά με τη διαφορά εισοδήματος μεταξύ των δύο συζύγων, στις σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες με την είσοδο της συζύγου στην αγορά εργασία υπάρχουν περιπτώσεις όπου το εισόδημα της είναι υψηλότερο από αυτό του συζύγου, και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να έχει ποσοτικά και ποιοτικά (όχι πάντα) αυξημένη εξουσία.

2.3 ΜΟΡΦΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Η οικογένεια ως κοινωνικό σύστημα παρουσίασε διάφορες μορφές στην εξελικτική πορεία της και οι οποίες είναι ανάλογες προς το κυρίαρχο πρόσωπο μέσα σε αυτήν και τις σχέσεις άντρα και γυναίκας, που διαμορφώνονταν και διαμορφώνονται πάντα σε συνάρτηση προς την ισχυρή προσωπικότητα. Έτσι σε διάφορες εποχές και λαούς συναντάμε τις εξής κύριες μορφές οικογένειας:

- α) την πολυγαμική, δηλαδή όταν ένας άντρας-σύζυγος έχει πολλές γυναίκες-συζύγους.
- β) την πολυανδρική, δηλαδή μια γυναίκα-σύζυγος έχει πολλούς άντρες-συζύγους.
- γ) την εξωγαμική, με την έννοια ότι ο πατέρας παραμένει άγνωστος στα παιδιά
- δ) την μονογαμική, δηλαδή ένας άντρας-σύζυγος και μια γυναίκα-σύζυγος.

Εκτός από τη μονογαμική όλες οι άλλες μορφές οικογένειας συναντώνται σε παλαιότερες εποχές ή και σήμερα ακόμη σε άγριους και πρωτόγονους λαούς, ενώ η μονογαμία είναι δείγμα ανώτερων πολιτισμών και για το λόγο αυτό είναι η μοναδική μορφή της οικογένειας στην ιστορία των Ευρωπαϊκών λαών από των αρχαίων Ελλήνων και των Ρωμαίων μέχρι σήμερα.

Ωστόσο και η μονογαμική οικογένεια παρουσίασε στην εξελικτική της πορεία μεγάλες δομικές μεταβολές, περνώντας από τα στάδια της πατριαρχικής και της μέτριας-ισόροπης οικογένειας των τριών γενιών, για να φτάσει στην εποχή μας,

στην απλούστερη μορφή της πυρηνικής οικογένειας των δύο γενιών (γονέων-παιδιών) (Μοριχοβίτης, 2001).

Στις τελευταίες δεκαετίες έχουν γίνει αρκετές αλλαγές στην μορφή και στο τρόπο λειτουργίας της οικογένειας. Οι κυριότερες από τις αλλαγές αυτές είναι η είσοδος της γυναίκας στο χώρο της αμειβόμενης εργασίας, η μείωση του αριθμού των παιδιών ανά οικογένεια, ο γάμος σε μεγαλύτερη ηλικία, η μείωση των συμβατικών γάμων και η αύξηση των διαζυγίων. Με βάση τις αλλαγές αυτές, προέκυψε ένας βαθμός διαφορετικών οικογενειών όπως οι μονογονεϊκές οικογένειες, οι οικογένειες από δεύτερο γάμο, οι ανάδοχες, οι κοινοβιακές, οι θετές και οι ομαδικές οικογένειες (Παπαδιώτη-Αθανασίου, 2000).

Θα πρέπει να αναφέρουμε πως οι διάφορες μορφές-τύποι οικογένειας που συνυπάρχουν στο σύγχρονο κόσμο, διαφέρουν τόσο πολύ μεταξύ τους, ώστε ο όρος να χρειάζεται διευκρίνιση. Κατά τη διάρκεια της ζωής του, ένα άτομο μπορεί να ανήκει σε πολλούς διαφορετικούς τύπους οικογένειας. Μέσα από την ιστορία, ο πιο διαδεδομένος τύπος είναι η διευρυμένη-παραδοσιακή οικογένεια. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί, ότι οι οικογένειες-πυρήνες χαρακτηρίζουν το δυτικό κόσμο, ενώ οι διευρυμένες μορφές οικογένειας εξακολουθούν να κυριαρχούν σε όλο τον υπόλοιπο κόσμο (Νόβα-Καλτσούνη, 2003).

Στην Ελλάδα, ιδιαίτερα στην αγροτική αλλά και στη μικροαστική κοινωνία, κυριαρχεί ακόμη το μοντέλο της οικογένειας των τριών γενιών (παππούδες-γονείς-παιδιά) (Μοριχοβίτης, 2001).

2.3.1 ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ-ΔΙΕΥΡΥΜΕΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Στη διάρκεια της ιστορίας, στα περισσότερα μέρη του κόσμου η πιο συνηθισμένη μορφή οικογένειας είναι η –παραδοσιακή-διευρυμένη οικογένεια. Η οικογένεια δηλαδή που αποτελείται από τους γονείς, τα παιδιά και άλλους ενήλικους συγγενείς, όπως παππούδες και γιαγιάδες, θείους και θείες. Μια οικογένεια μπορεί να θεωρηθεί παραδοσιακή στο μέτρο που υπερισχύουν τα παραδοσιακά χαρακτηριστικά της, δηλαδή ο απόλυτος προσδιορισμός των ρόλων με βάση το φύλο και την ηλικία. Αυτό, προφανώς, έχει τις ρίζες του στα πολύ παλιά χρόνια, όταν οι οικογένειες ήταν σχεδόν αυτόνομες οικονομικές μονάδες, όπου όλα τα μέλη τους φρόντιζαν για τη τροφή, τα ρούχα, τη στέγαση και άλλες ανάγκες. Η πολυμελής οικογένεια προσέφερε μεγαλύτερη βοήθεια και αποτελούσε πλεονέκτημα τα άλλα

μέλη της οικογένειας να φροντίζουν τα νεότερα παιδιά, όταν οι γονείς και τα μεγαλύτερα παιδιά κυνηγούσαν, συνέλεγαν τροφή, καλλιεργούσαν τη γη, έψηναν ψωμί και ασχολούνταν με άλλες παρόμοιες εργασίες. Η παραδοσιακή λοιπόν σημασία της οικογένειας ως οικονομικής μονάδας, φαίνεται από την προέλευση του όρου οικονομία, που προέρχεται από τη λατινική λέξη **oeconomia** που σημαίνει **οικογενειακός προγραμματισμός**.(Νόβα-Καλτσούνη,2003).

Η κεντρική σημασία, που αποδίδεται από το παραδοσιακό άνθρωπο στην οικογένεια και στη διατήρηση της ενότητας της, ερμηνεύεται εύκολα από το γεγονός ότι παλαιότερα το άτομο ικανοποιούσε όλες του τις ανάγκες μέσα από την ένταξη του σε μια σταθερή και αναλλοίωτη ομάδα. Ο τρόπος παραγωγής των αγαθών, συνδεόταν άμεσα με το κοινό σκοπό της συνύπαρξης –επιβίωσης της ομάδας-οικογένειας και δημιουργούσε ένα σταθερό υπόβαθρο για την ανάπτυξη και διατήρηση αρμονικών σχέσεων μεταξύ των μελών. Το άτομο στο παραδοσιακό χώρο, μέσα από τις καθημερινές τους ενέργειες εκπλήρωνε τις υποχρεώσεις του προς την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκε, και μέσα από τη δικαίωση και την επιβράβευση που έπαιρνε από τα άλλα μέλη έχτιζε την αυτοεκτίμηση του.

Μέσα λοιπόν από το κοινό αγώνα για επιβίωση το άτομο είχε τη δυνατότητα να ικανοποιεί τόσο τις δικές του ανάγκες όσο και τις ανάγκες των άλλων. Ο κοινός σκοπός, η έλλειψη εναλλακτικών λύσεων και η αλληλεξάρτηση, που χαρακτήριζε την παραδοσιακή οικογένεια έδινε εντελώς διαφορετική χροιά στην έννοια των υποχρεώσεων. Η θυσία των ατομικών τους επιθυμιών απέβλεπε στην ικανοποίηση των αναγκών της ομάδας άρα και του ίδιου του ατόμου. Με τον τρόπο αυτό θεωρούσαν απαραίτητη την ύπαρξη αρμονίας στις μεταξύ διαπροσωπικές τους σχέσεις, η διάσπαση αυτής της ενότητας αποτελούσε απειλή για την επιβίωση τους. Για το λόγο αυτό καταδικαζόταν κάθε πράξη που δεν προωθούσε το συμφέρον της ομάδας. (Κατάκη, 1984).

Στις μέρες μας, οι διευρυμένες οικογένειες εξακολουθούν να είναι διαδεδομένες στις μη δυτικές χώρες, ενώ στην Ευρώπη και στη Βόρεια Αμερική αποτελούν ένα μικρό μόνο μέρος των νοικοκυριών. Βέβαια θα πρέπει να αναφερθεί το γεγονός ότι στις δυτικές κοινωνίες σχηματίζονται συχνά μορφές διευρυμένης οικογένειας σε περιστασιακή βάση: Για παράδειγμα, ένα νέο ζευγάρι με παιδιά μπορεί να ζει με τους γονείς του συζύγου ή της συζύγου, έως ότου αποκτήσει δικό του σπίτι ή μπορεί άλλοι συγγενείς να μένουν μαζί τους κατά διαστήματα, λόγω διάφορων περιστάσεων .έτσι λοιπόν μπορούμε να συμπεράνουμε ότι το κύριο

πλεονέκτημα των διευρυμένων οικογενειών, από τη πλευρά των γονιών, αποτελεί η βοήθεια στη φροντίδα των παιδιών καθώς και στα θέματα που αφορούν τις δουλειές του νοικοκυριού.

Ωστόσο το κύριο μειονέκτημα αυτών των οικογενειών έγκειται στη πιθανή έλλειψη ή εξασθένηση του γονικού ελέγχου και της επιρροής που θα πρέπει να έχουν οι γονείς πάνω στο παιδί, εξαιτίας της έντονης παρουσίας και επιρροής των άλλων συγγενικών προσώπων στην οικογένεια. (Νόβα-Καλτσούνη,2003).

2.3.2 Η ΠΥΡΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Οι περισσότεροι μελετητές της οικογένειας συμφωνούν ότι η πυρηνική μορφή οικογένειας, η οποία αποτελείται αποκλειστικά από τους γονείς και τα παιδιά τους, επικρατεί στις δυτικές χώρες εδώ και τρεις αιώνες και δεν αποτελεί ένα νέο τύπο οικογένειας. Η πυρηνική οικογένεια είναι ένα από τα λίγα φαινόμενα της κοινωνικής ζωής με τέτοια παγκοσμιότητα που δεν συναντάμε σε άλλα φαινόμενα και κοινωνικά σχήματα. Αυτή η μορφή οικογένειας υπάρχει ως μια ιδιαίτερη και ισχυρή λειτουργική ομάδα σε κάθε μια από τις γνωστές κοινωνίες, είτε ως η μόνη κυρίαρχη μορφή οικογένειας, είτε ως η κεντρική ενότητα από την οποία προέκυψαν συνθετότερες οικογενειακές μορφές (Μοριχοβίτης, 2001).

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω στη παραδοσιακή μορφή οικογένειας όλοι οι στόχοι και όλες οι εκδηλώσεις της ζωής του ατόμου συνδέονταν με την ύπαρξη της οικογενειακής ομάδας και αυτό ήταν αρκετό και έδινε νόημα στη ζωή του. Ωστόσο στην πυρηνική οικογένεια, ένα μέλος της το παιδί, αποκτά ξαφνικά πρωταρχικό ρόλο. Πάνω σε αυτό βασίζεται ο γάμος και η δημιουργία οικογένειας. Η παιδοκεντρική μορφή της οικογένειας, που αναφέρεται και ως πυρηνική, είναι χαρακτηριστική της βιομηχανικής εποχής και δημιουργήθηκε σε περίοδο θεμελιωδών ανακατατάξεων που σχετίζονται με την αλλαγή του τρόπου παραγωγής των αγαθών. Επιπλέον παιδοκεντρική αντίληψη του γάμου και της οικογένειας εξυπηρέτησε τη βασική ανάγκη για τη σταθεροποίηση της οικογενειακής ενότητας.

Πιο συγκεκριμένα η προσαρμογή του παιδιού στις καινούργιες συνθήκες της τεχνολογικά αναπτυγμένης κοινωνίας και η κοινωνική του άνοδος θα προωθήσουν την οικογένεια σαν σύνολο. Ταυτόχρονα ο σκοπός αυτός της οικογένειας προωθεί και τους σκοπούς της κοινωνίας σαν σύνολο. Ουσιαστικά η οικογένεια προετοιμάζει

το παιδί για την ένταξη του στη προσπάθεια της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας. (Κατάκη, 1984)

Το πέρασμα από τη παραδοσιακή στην πυρηνική μορφή της οικογένειας συνίστατο στην αλλαγή των σχέσεων της οικογένειας, όμως ο σκοπός εξακολουθεί να παραμένει ίδιος: βιολογική και οικονομική επιβίωση. Ακόμα η διαφορά της πυρηνικής μορφής οικογένειας από τη παραδοσιακή-διευρυμένη μορφή οικογένειας έγκειται στο ότι στις διευρυμένες οικογένειες τονίζεται η σημασία των δεσμών αίματος, καθώς και η συνέχεια που υπάρχει μεταξύ των γενεών, ενώ στις πυρηνικές οικογένειες μεγαλύτερη έμφαση δίδεται στο συζυγικό δεσμό μεταξύ του άντρα και της γυναίκας.

Ωστόσο κάποιοι μελετητές έχουν επισημάνει μια σχέση μεταξύ της πυρηνικής οικογένειας, που δίνει έμφαση στο συζυγικό δεσμό, και συγκεκριμένων κοινωνικών και πολιτισμικών αξιών του δυτικού κόσμου. Οι υποστηρικτές λοιπόν της παραπάνω άποψης, ισχυρίζονται ότι η πυρηνική οικογένεια, μπορεί καλύτερα να μεγιστοποιήσει τις αξίες του ατομισμού και της ισότητας. Ενώ το σύστημα της διευρυμένης οικογένειας τείνει να υποτάσσει το άτομο στην ομάδα της οικογένειας, μιας και στη συγκεκριμένη μορφή οικογένειας, η συνέχεια της οικογένειας είναι πιο σημαντική από την ευημερία και τις επιθυμίες του ατόμου.

Από τη πλευρά των γονιών ίσως αποτελεί πλεονέκτημα η ατομική ελευθερία και η ανεξαρτησία που παρέχει η πυρηνική οικογένεια, αλλά με κάποιο τίμημα. Στις ΗΠΑ, για παράδειγμα, όπου αυτή η μορφή οικογένειας είναι περισσότερο διαδεδομένη, ο αριθμός των παντρεμένων γυναικών που εντάσσονται στο εργατικό δυναμικό έχει αυξηθεί σημαντικά με το πέρασμα των χρόνων. Αυτό βέβαια συμβαίνει στις περισσότερες χώρες του κόσμου όπου η γυναίκες πλέον έχουν ενταχθεί δυναμικά στο εργατικό δυναμικό των χωρών.

Από τη μία πλευρά, αυτή η τάση εξασφαλίζει μεγαλύτερη ελευθερία και περισσότερες επιλογές στο ζευγάρι, όμως από την άλλη, δημιουργεί μεγαλύτερες οικονομικές ανάγκες και αυξάνει την ένταση στις σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας, δυσχεραίνοντας την εξεύρεση ποιοτικού χρόνου, και επιβάλλοντας τη λύση του παιδικού σταθμού για τα παιδιά.

Έτσι λοιπόν, η ευρύτητα και η ευελιξία που χαρακτηρίζουν την πυρηνική οικογένεια μιας και τη κάνουν πιο ελκυστική, συμβάλλουν και στην αστάθεια, η οποία χαρακτηρίζει τέτοιες μορφές οικογενειών. Το διαζύγιο είναι γνωστό σε όλο τον κόσμο και δεν αποτελεί πρόσφατο φαινόμενο. Οι ΗΠΑ έχουν το υψηλότερο ποσοστό

διαζυγίων σε όλο το δυτικό κόσμο, σχεδόν δύο φορές υψηλότερο από την αμέσως επόμενη χώρα τη Σουηδία.

Έτσι λοιπόν, η πυρηνική μορφή οικογένειας αφενός δίνει την ευκαιρία στους γονείς να απολαμβάνουν τη σχετική αυτονομία, την ευελιξία και τις επιλογές που αυτή τους προσφέρει, αφετέρου όμως η δυναμική μιας τέτοιας οικογένειας μπορεί να χαλαρώσει τους δεσμούς του γάμου σε τέτοιο σημείο ώστε η οριστική διάλυση του να φαίνεται ως η πιο σωστή λύση. Όταν συμβεί αυτό, οι γονείς, ειδικά οι μητέρες, ίσως καταλήξουν ηθελημένα ή αθέλητα να βρίσκονται μέσα σε ένα τύπο οικογένειας που γνωρίζει ραγδαία εξάπλωση τα τελευταία χρόνια, τη μονογονεϊκή μορφή οικογένειας (Νόβα-Καλτσούνη, 2003).

2.3.3 Η ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΗ

Η δημιουργία μονογονεϊκής οικογένειας εκφράζει την επιλογή της άρνησης της συζυγικής σχέσης, αλλά όχι της γονεϊκής. Η εκπληκτική αύξηση του ποσοστού των μονογονεϊκών οικογενειών συνιστά σημαντική εξέλιξη, χαρακτηριστική των σύγχρονων κοινωνιών, ενώ στην αύξηση αυτή οδήγησαν «η εξάλειψη των προκαταλήψεων ως προς τις άγαμες μητέρες, η επιθυμία των γυναικών για αυτονομία, η αύξηση των διαζυγίων η μείωση της γαμηλιότητας και των δεύτερων γάμων (Μουσούρου, 1981).

Πολλές μονογονεϊκές οικογένειες αποτελούν απόρροια διαλυμένων γάμων, ενώ άλλες οφείλονται στη γέννηση παιδιών από ανύπαντρες μητέρες, κυρίως εφήβους. Τα μέλη των μονογονεϊκών οικογενειών, τα παιδιά όπως και οι γονείς συνήθως υποφέρουν κοινωνικά, οικονομικά και ψυχολογικά.

Ωστόσο υπάρχει και η άλλη άποψη, όπου για πολλά άτομα είναι συνειδητή η επιλογή να αποκτήσουν παιδί εκτός γάμου, μιας και αυτός ο τύπος οικογένειας τους προσφέρει πλεονεκτήματα, όπως ότι αποφεύγονται οι συζυγικοί καβγάδες και οι συγκρούσεις, ο γονιός και το παιδί μπορούν να είναι πιο κοντά και διευκολύνεται η ανάπτυξη της προσωπικότητας του γονιού.³

2.3.4 Άλλοι τύποι οικογένειας

³ Αναλυτικότερα βλέπε σελ.49 της παρούσας εργασίας

Εκτός από τη διευρυμένη, την πυρηνική και τη μονογονεϊκή οικογένεια, υπάρχουν αρκετοί άλλοι τύποι οικογένειας που μπορεί να σχετίζονται ή να συνδυάζονται με αυτές. Για παράδειγμα, μια διευρυμένη οικογένεια μπορεί να περιλαμβάνει ένα υιοθετημένο άτομο, μια πυρηνική οικογένεια μπορεί να αποτελεί τμήμα μιας θετής οικογένειας και μια μονογονεϊκή οικογένεια μπορεί να γίνει μέρος μια κοινοβιακής ή ομαδικής οικογένειας.

2.3.3.1 Οι οικογένειες από δεύτερο γάμο

Με την αύξηση των διαζυγίων αυξήθηκε σημαντικά το ποσοστό των δεύτερων γάμων. Οι οικογένειες από δεύτερο γάμο ή μεικτές, διπυρηνικές ή επανασυσταθείσες οικογένειες, σχηματίζονται όταν οι γονείς ξαναπαντρεύονται. Αυτές οι οικογένειες υπάρχουν σε όλο τον κόσμο, αλλά είναι πιο διαδεδομένες στις ΗΠΑ, όπου τα διαζύγια και οι γάμοι παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη συχνότητα. Κάθε χρόνο στις ΗΠΑ περίπου 1,5 εκατομμύριο άνθρωποι ξαναπαντρεύονται και οι περισσότεροι από αυτούς έχουν παιδιά (Νόβα-Καλτσούνη, 2003).

Οι οικογένειες από δεύτερο γάμο διακρίνονται για τους άπειρους συνδυασμούς των διαφόρων οικογενειακών τους καταστάσεων. Από αυτούς τους συνδυασμούς οι πιο συνηθισμένοι είναι οι ακόλουθοι έξι:

1^{ος} συνδυασμός: ούτε η σύζυγος αλλά ούτε και ο σύζυγος έχουν παιδιά από τον πρώτο τους γάμο.

2^{ος} συνδυασμός : η σύζυγος έχει ένα ή περισσότερα παιδιά από το πρώτο της γάμο, των οποίων έχει την επιμέλεια και ζουν μαζί της. Ο πατέρας των παιδιών έχει δικαίωμα να τα επισκέπτεται και να πληρώνει τη διατροφή τους. Σε αυτό το συνδυασμό ο σύζυγος δεν έχει παιδιά από το προηγούμενο γάμο και είναι ο πατριός τους.

3^{ος} συνδυασμός: ο σύζυγος έχει ένα ή περισσότερα παιδιά από το πρώτο του γάμο. Τα παιδιά δε ζουν μαζί του όμως τα διατρέφει και τα επισκέπτεται. Η σύζυγος δεν έχει παιδιά από το προηγούμενο γάμο και είναι η μητριά των παιδιών του συζύγου της.

4^{ος} συνδυασμός: ο σύζυγος έχει ένα ή περισσότερα παιδιά από το πρώτο του γάμο, των οποίων έχει την επιμέλεια και ζουν μαζί του. Η μητέρα των παιδιών έχει δικαίωμα να τα επισκέπτεται και τα παιδιά ζουν μαζί της για κάποια διαστήματα. Σε αυτό το συνδυασμό η σύζυγος δεν έχει παιδιά από το προηγούμενο γάμο και είναι η μητριά τους.

5^{ος} συνδυασμός : η σύζυγος έχει ένα ή περισσότερα παιδιά από το πρώτο της γάμο. Τα παιδιά δε ζουν μαζί της αλλά τα επισκέπτεται και αυτά ζουν μαζί της για κάποια διαστήματα. Ο πατέρας των παιδιών έχει δικαίωμα να τα επισκέπτεται και να πληρώνει τη διατροφή τους. Σε αυτό το συνδυασμό ο σύζυγος δεν έχει παιδιά από το προηγούμενο γάμο και είναι ο πατριός τους.

6^{ος} συνδυασμός : η σύζυγος έχει ένα ή περισσότερα παιδιά από το πρώτο της γάμο. Τα παιδιά δε ζουν μαζί της αλλά τα επισκέπτεται και αυτά ζουν μαζί της για κάποια διαστήματα. Σε αυτό το συνδυασμό και ο σύζυγος έχει ένα ή περισσότερα παιδιά από το πρώτο του γάμο. Τα παιδιά δε ζουν μαζί του όμως τα διατρέφει και τα επισκέπτεται (Μουσουρού,1998).

Τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι σύζυγοι σε δεύτερο γάμο είναι ότι εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τα εμπόδια οικοδόμησης σωστών σχέσεων με τα παιδιά από προηγούμενο γάμο, καθώς και από τη δυσκολία να κατακτηθεί η αποδοχή, η εμπιστοσύνη και η αγάπη τους, χωρίς κίνδυνο, οι πιθανές απογοητεύσεις και αποτυχίες να διασπάσουν τις άλλες σχέσεις της οικογένειας. Ωστόσο έρευνες που έχουν γίνει για αυτό το τύπο οικογένειας αποδεικνύουν ότι με επιμονή, υπομονή και με το καθορισμό εφικτών προσδοκιών και στόχων το αποτέλεσμα μπορεί να είναι ευεργετικό, τόσο για τους συζύγους, όσο και για τα παιδιά από δεύτερο γάμο (Νόβα-Καλτσούνη, 2003).

2.3.3.2 Ανάδοχες και θετές οικογένειες.

Οι ανάδοχες και οι θετές οικογένειες παρουσιάζουν δύο σημαντικές ομοιότητες. Αρχικά και στους δύο τύπους οικογενειών η φροντίδα του παιδιού παρέχεται από μια οικογένεια που δεν αποτελείται από τους βιολογικούς γονείς. Επιπλέον υπάρχουν περιπτώσεις όπου οι ανάδοχοι γονείς γίνονται θετοί γονείς.

Ωστόσο, οι δύο αυτές μορφές οικογένειας εξυπηρετούν δύο διαφορετικούς σκοπούς. Από νομική και εθιμική σκοπιά, η ανάδοχη οικογένεια αποτελεί μια προσωρινή λύση, κατά την οποία, συνήθως, μια οικογένεια αναλαμβάνει επί πληρωμή τη φροντίδα των παιδιών που βρίσκονται σε κίνδυνο, έως ότου αυτά επιστρέψουν στους γονείς τους ή κάποιος άλλος ενήλικος αναλάβει τη φροντίδα τους. Από την άλλη πλευρά, η θετή οικογένεια έχει την ίδια νομική και κοινωνική μονιμότητα με τη βιολογική οικογένεια.

Οι ανάδοχοι γονείς, εκτός από την οικονομική ενίσχυση, αποκομίζουν πολύ λιγότερα οφέλη σε σχέση με τους θετούς γονείς. Και αυτό, διότι, οι ανάδοχοι γονείς δεν ενθαρρύνονται να αναπτύξουν στενούς δεσμούς με τα παιδιά που φροντίζουν, έτσι ώστε ο αποχωρισμός να μην είναι οδυνηρός ούτε για τα παιδιά, ούτε για τους ανάδοχους γονείς. Ακόμα οι ανάδοχοι γονείς έχουν μειωμένα νομικά δικαιώματα και δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίζουν τα ιδιαίτερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά (Νόβα-Καλτσούνη,2003).

Αναφορικά με τις θετές οικογένειες, η μεγαλύτερη ανταμοιβή για τους θετούς γονείς, είναι ότι προσφέρεται η δυνατότητα σε ζευγάρια που δεν μπορούν να αποκτήσουν δικά τους παιδιά να μπορέσουν να γίνουν γονείς. Τους θετούς γονείς τους διακρίνουν κάποια ιδιαίτερο προτερήματα μιας και η απόφαση τους αποτελεί συνειδητή επιλογή και συχνά καταβάλουν μακρόχρονες προσπάθειες, έως ότου να μπορέσουν να αποκτήσουν παιδιά προσφέροντας τους την οικογενειακή θαλπωρή που τους λείπει.

Συνοψίζοντας λοιπόν τα θετικά στοιχεία της υιοθεσίας εστιάζονται στη στενή γονική σχέση που μπορεί να αναπτυχθεί μεταξύ ενός επιλέγοντα γονέα και ενός επιλεγόμενου παιδιού, καθώς και στην απλόχερη προσφορά γονικής αγάπης και ζεστασιάς σε παιδιά που την έχουν στερηθεί, από τη πρώτη, κιόλας, μέρα της γέννησής τους.

Ωστόσο, τα αρνητικά στοιχεία της υιοθεσίας επισημαίνονται στη προσπάθεια διατήρησης της παραπάνω σχέσης σε περιπτώσεις που το υιοθετημένο παιδί που μεγαλώνει, εμφανίζει προβλήματα ταυτότητας σε σχέση με την υιοθεσία του. Το υιοθετημένο παιδί λοιπόν μπορεί συμπεριφέρεται με τρόπο τέτοιο που να οδηγεί τους θετούς γονείς σε προβληματισμό σχετικά με τη πιθανή επιρροή της κληρονομικότητας του. Επιπλέον υπάρχουν περιπτώσεις που το υιοθετημένο παιδί μπορεί να χρησιμοποιεί τους απόντες βιολογικούς γονείς εναντίων των θετών γονιών, για παράδειγμα, είναι πολύ εύκολο για ένα υιοθετημένο παιδί να πει στους θετούς γονείς του ότι *:αν ήσασταν οι πραγματικοί μου γονείς δε θα μου φερόσασταν έτσι.*

Επιπλέον ένα ακόμα δύσκολο-περίπλοκο θέμα προκύπτει από το γεγονός ότι όλο και πιο συχνά σχηματίζονται **μεικτές** οικογένειες, οι οποίες προέρχονται από την υιοθεσία παιδιών από άλλους λαούς, άλλους πολιτισμούς και άλλες θρησκείες. Έτσι, όταν κάποια στιγμή εισέλθει στο οικογενειακό περιβάλλον τα στοιχεία της κληρονομικής **ιδιαιτερότητα** του υιοθετημένου παιδιού τότε η θετή οικογένεια

μπορεί να γίνει χώρος συγκρούσεων μεταξύ παραδοσιακών αξιών (Νόβα-Καλτσούνη, 2003).

2.3.3.3. Κοινοβιακές και ομαδικές οικογένειες.

Τα κοινόβια και οι ομαδικές οικογένειες αποτελούν τύπους οικογενειών που περιλαμβάνουν περισσότερους από δυο γονείς. Η βασική υποχρέωση των ατόμων που ζουν σε κοινόβια, είναι η ομάδα να λειτουργεί ως σύνολο. Στις ομαδικές οικογένειες ο κυρίαρχος δεσμός είναι αυτός μεταξύ των πολλαπλών συντρόφων, δηλαδή σε αυτό που αποκαλείται *πολύπλευρος-ομαδικός γάμος*.

Υπάρχουν δύο τύποι κοινοβιακής συμβίωσης που ενώ συχνά συγχέονται έχουν μια ουσιαστική διαφορά: ο πρώτος τύπος, αποκαλείται συλλογικό νοικοκυριό, έχει ως βασική μονάδα τη συζυγική οικογένεια η οποία συμμετέχει με άλλες συζυγικές οικογένειες σε κοινές δραστηριότητες και στην από κοινού χρησιμοποίηση των υλικών μέσων και των εν γένει δραστηριοτήτων που το συλλογικό νοικοκυριό διαθέτει. Ο δεύτερος τύπος, το κοινοβιακό νοικοκυριό έχει ως βασική μονάδα το άτομο το οποίο συμμετέχει με άλλα άτομα σε κοινές δραστηριότητες (Μουσούρου, 1998).

Η οικογένεια που βασίζεται στη πολυγαμία αποτελεί μια παραλλαγή της ομαδικής οικογένειας. Οι πολυγαμικές οικογένειες, προκύπτουν, όταν ένα άντρας έχει περισσότερες από μία γυναίκες (πολυγυνία) ή μία γυναίκα έχει περισσότερους από έναν άντρες (πολυανδρία). Υπάρχουν περιπτώσεις όπου για έναν τέτοιο γάμο δεν υπάρχει νομική ρύθμιση (όπως στις ΗΠΑ, σε κάποιες οικογένειες Μορμόνων που ακολουθούν αυτή τη πρακτική) ή να είναι απόλυτα νόμιμος, όπως στους Ισλαμιστές, όπου ένας άντρας μπορεί να παντρευτεί μέχρι και τέσσερις γυναίκες.

Αναφορικά τώρα με τις κοινοβιακές οικογένειες υπάρχουν σε διάφορα μέρη του κόσμου, όπως τα kibbutzim στο Ισραήλ και τα ashram που ιδρύθηκαν από τους Ινδουιστές στην Ινδία και αλλού. Στις ΗΠΑ, τα ashram και οι Ινδουιστές αρχηγοί τους έχουν γίνει αντικείμενο προσοχής τα τελευταία χρόνια.. Τα περισσότερα κοινόβια έχουν μικρή διάρκεια ζωής και είναι ασταθή (Νόβα-Καλτσούνη, 2003).

Βέβαια πολλοί γονείς βρίσκουν στο κοινόβιο αυτό που αναζητούν, όμως υπάρχουν και περιπτώσεις όπου έχει διαπιστωθεί έντονη απογοήτευση μεταξύ των γονέων και αρνητικές επιπτώσεις στα παιδιά που έχουν μεγαλώσει σε κοινόβια. Πιθανότατα οι επιρροές αυτές να σχετίζονται με την απώλεια του γονικού ρόλου

πάνω στα παιδιά τους, καθώς επίσης και με τις δυσκολίες που παρουσιάζει η υποταγή της ελευθερίας των απόψεων και της ατομικής θέλησης στους κανόνες της ομάδας.

Ομαδικές οικογένειες συναντάμε σε αρκετούς διαφορετικούς πολιτισμούς. Ο ομαδικός γάμος είναι ένα σχήμα όπου η αποκλειστικότητα των σεξουαλικών σχέσεων δεν αναφέρεται σε συγκεκριμένο άτομο, αλλά στα μέλη μιας συγκεκριμένης ομάδας. Ο ομαδικός γάμος είναι μια μορφή κοινοβίου (Μουσούρου,1998).

2.3.3.4. Τα ομοφυλόφιλα ζευγάρια

Τα ομοφυλόφιλα ζευγάρια αποτελούν πλήρη άρνηση της βάσης του γάμου και της οικογένειας που είναι η γενετήσια σχέση των ετερόφυλων ενηλίκων. Μετά τη δεκαετία του 1970 που παρατηρήθηκε αύξηση των ομοφυλόφιλων ζευγαριών, άρχισαν να επιζητούν κοινωνική αποδοχή καθώς και το δικαίωμα της υιοθεσίας παιδιών προκειμένου να ικανοποιήσουν το γονεϊκό τους ρόλο.

Δυο είναι οι στάσεις που διαμορφώνονται σε σχέση με αυτό το ιδιότυπο σχήμα:

- ι) η αρνητική στάση του κοινωνικού συνόλου που πηγάζει από επιχειρήματα βιολογικά (το σχήμα δεν εναρμονίζεται με τις φυσιολογικές και ψυχολογικές διαφορές των δύο φύλων), την αδυναμία αναπαραγωγής (δεν μπορούν να κάνουν παιδιά όπως τα ετερόφυλα ζευγάρια), θρησκευτικά (δεν το αποδέχεται η θρησκεία) και κοινωνικά (προβλήματα στην κοινωνική ένταξη των παιδιών, εξαιτίας της απουσίας και των δύο προτύπων).
- ιι) η θετική στάση η οποία ξεκινά από την προσπάθεια απόδειξης της θετικής πλευράς των αρνητικών επιχειρημάτων που εκφράζουν οι κοινωνικές προκαταλήψεις (Μουσούρου,1998).

Ανεξάρτητα από το βαθμό κοινωνικής αποδοχής του ιδιότυπου αυτού σχήματος, ο «γάμος» μεταξύ ενηλίκων του ίδιου φύλου συνήθως «αντικατοπτρίζει τον συμβατικό ετερόφυλο γάμο» : δηλαδή υπάρχει κάποια μορφή «γαμήλιας» τελετή και η σχέση του ζευγαριού διαμορφώνεται με βάση το ετερόφυλο πρότυπο 'το ένα άτομα είναι ο προμηθευτής και το άλλο η νοικοκυρά/ης.

Ωστόσο θα πρέπει να αναφέρουμε ότι υπάρχουν αρκετές διαφορές μεταξύ ενός ομοφυλόφιλου ζευγαριού ανδρών και ενός ομοφυλόφιλου ζευγαριού γυναικών. Όμως η σπουδαιότερη διαφορά μεταξύ αυτών των ζευγαριών έγκειται στη δυνατότητα που αφορά την ικανοποίηση της επιθυμίας δημιουργίας γονεϊκής σχέσης:

η λεσβία μητέρα μπορεί να γίνει μητέρα με εξωσωματική γονιμοποίηση, ενώ για τον ομοφυλόφιλο άνδρα δεν υπάρχει αντίστοιχη δυνατότητα (Μουσούρου,1998).

2.4 Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Όπως προαναφέραμε η εκβιομηχάνιση της κοινωνίας είχε ως συνεπακόλουθο, ριζικές μεταβολές, τόσο στη δομή, όσο και στη λειτουργικότητα της οικογένειας. Από τη διευρυμένη, προχώρησε στη μέτρια-μικροαστική, για να φτάσει τελικά στη μορφή της μικρής, της πυρηνικής οικογένειας. Από την κλασική αγροτική-πατριαρχική οικογένεια με αρχηγό τον *pater familias*, στη συντροφική. Από την οικογένεια ως παραγωγική κοινότητα στις αγροτικές κοινωνίες, έφτασε, μέσω της μικροαστικής, στη σημερινή οικογένεια της πολύπλοκης και περίπλοκης καταναλωτικής κοινωνίας. Στην Ελλάδα ακόμα η οικογένεια βρίσκεται σε ένα μεταβατικό στάδιο. Η μέτρια Ελληνική οικογένεια έχει το σχήμα παππούδες-γονείς παιδιά, ενώ η μικρή οικογένεια αποτελείται μόνο από τους γονείς και τα παιδιά.

Το μοντέλο της πυρηνικής οικογένειας είναι το κατεξοχήν ισχύον στην Ελληνική κοινωνία. Το μοντέλο αυτό μάλιστα, λειτουργεί και σαν πρότυπο για τους νέους, μιας και ο γάμος είναι γενικά ένας θεσμός ο οποίος δεν αμφισβητείται από τη νέα γενιά αλλά εντάσσεται μέσα στο μεσοπρόθεσμο ή μακροπρόθεσμο σχέδιο ζωής. Συνολικά αυτό το 'μεσογειακό πρότυπο' οικογενειακών σχέσεων ισχύει σε μεγάλο βαθμό στην Ελλάδα, μια και υπάρχει η μάλλον ισχυρή πίστη ότι μια οικογένεια πρέπει σε κάθε περίπτωση να φροντίζει τα γηραιότερα μέλη της και με τον τρόπο αυτό δημιουργούνται ευρύτεροι οικογενειακοί κύκλοι που συμπεριλαμβάνουν παππούδες και γιαγιάδες. Η αλήθεια είναι ότι το σχήμα αυτό αποτελεί το πραγματικά παραδοσιακό οικογενειακό πρότυπο το οποίο υπάρχει ακόμα σε πολύ έντονο βαθμό, όμως σε κάθε περίπτωση οι φυσικές του ρίζες δεν είναι τα μεγάλα αστικά κέντρα, ούτε ο σύγχρονος, απρόσωπος τρόπος ζωής.

Όμως παρ' όλες τις αλλαγές που έχουν αρχίσει να επέρχονται στις Ελληνικές οικογένειες (αύξηση διαζυγίων σε σχέση με παλαιότερα, μονογονεϊκές οικογένειες, κ.λ.π.), από πολλούς αναγνωρίζεται ότι η ύπαρξη ισχυρών οικογενειακών δεσμών στην Ελληνική/ κοινωνία και η οικονομική υποστήριξη των γονέων προς τα παιδιά τους-πολλές φορές ακόμα και σε μεγάλη ηλικία-αποτελεί παράγοντα ρύθμισης των κοινωνικών ισορροπιών (www.mfa.gr/print/greek/greece/young_people/studiew.html).

Στη χώρα μας κυρίως στις μεγαλουπόλεις, η οικογένεια παίρνει όλο και περισσότερο τη μορφή της μικρής-πυρηνικής οικογένειας, στην οποία η θέση της γυναίκας είναι ισότιμη ή τείνει να είναι ισότιμη προς εκείνη του άντρα και έχει βελτιωθεί σημαντικά και η θέση των παιδιών. Και αυτό γιατί στην Ελλάδα για παράδειγμα η εξουσία του συζύγου μειώνεται μετά την απόκτηση παιδιών. Στο παραδοσιακό χώρο η Ελληνίδα μαζί με το ρόλο της μητέρας αποκτά τεράστια κοινωνική επιρροή, ο κεντρικός της ρόλος την ωθούσε να αναπτύξει πρωτοβουλία, προσαρμοστικότητα και εφευρετικότητα. Είχε ένα ξεκάθαρο σκοπό ζωής. Η ταυτότητα της ήταν συνιφασμένη με τον κοινό σκοπό της ομάδας στην οποία ανήκε και στηριζόταν σε δυο βασικά αλληλένδετα στοιχεία: την προσφορά και τη δύναμη. Από τη προσφορά της αντλούσε δύναμη και από τη δύναμη κουράγιο για να προσφέρει. Ωστόσο εκπρόσωπος της οικογένειας ήταν πάντα ο άντρας. Μπροστά του εκείνη δε μιλούσε και δεν είχε γνώμη. Δηλαδή ενώ στη πραγματικότητα ο ρόλος της ήταν σημαντικός οικονομικά, κοινωνικά και μέσα στην οικογένεια, έξω από το σπίτι εμφανιζόταν σαν πρόσωπο ασήμαντο, χωρίς καμία ισχύ. Λοιπόν παρόλο που μέσα στην οικογένεια εκείνη αποφάσιζε για πολύ σημαντικά θέματα που αφορούσαν τις ενδοοικογενειακές σχέσεις, κοινωνικά έπρεπε να προβάλλεται ο άντρας (Κατάκη, 1989)

Βέβαια στην Ελληνική υπαίθρο επικρατεί ο τύπος της μέτριας οικογένειας (γονείς-παιδιά-παππούδες). Χαρακτηριστικό της οικογένειας της υπαίθρου αποτελεί το γεγονός ότι, άντρας δε παραιτείται τόσο εύκολα από τα βολικά προνόμια και δικαιώματα του *pater familias*. Σε αυτό βοηθά από τη μια μεριά το χαμηλό πνευματικό επίπεδο και από την άλλη η συντηρητική νοοτροπία του λαού της υπαίθρου.

Ωστόσο από τη μεγάλη, για τα Ελληνικά δεδομένα, βιομηχανική ανάπτυξη, οι μεταβολές που επήλθαν στην οικονομία της κοινωνίας μας, επέφεραν επαναστατικές αλλαγές στην οικογένεια ως οικονομική και παραγωγική κοινότητα. Αυτό γίνεται φανερό από το γεγονός ότι στην αγροτική και αργότερα στη μικροαστική κοινωνία η οικογένεια προσπαθούσε να έχει αυτάρκεια στη παραγωγή των αγαθών. Δηλαδή παρήγαγε όσο μπορούσε περισσότερα ή και όλα από τα απαραίτητα αγαθά για την επιβίωση των μελών της, προκειμένου να μην εξαρτάται από άλλους εξωοικογενειακούς παράγοντες. Αντίθετα, σήμερα, έχει χάσει ή έχει εγκαταλείψει μόνη της πολλές λειτουργίες, όπως τη λειτουργία της παραγωγής αγαθών, τη προνοιακή φροντίδα και περίθαλψη των μελών της, ένα μέρος από την

κοινωνικοποίηση των μελών της καθώς και την λειτουργία της οργάνωσης του ελεύθερου χρόνου των μελών της σε άλλους οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες.

Όμως η ελληνική οικογένεια και κυρίως η οικογένεια της υπαίθρου, παρά τις μεταθέσεις των λειτουργιών της δεν έχει προβεί στην ολοκληρωτική εγκατάλειψη των λειτουργιών αυτών. Ακόμα και σήμερα διατηρεί τη συνέχιση της παραγωγής κάποιων αγαθών, κυρίως γεωργικών, επιπλέον παρά την ύπαρξη διαφόρων ιδρυμάτων είναι υποχρεωμένη να φροντίζει τα γηρατειά και τα ανήμπορα μέλη της (εξάλλου όπως γνωρίζουμε στόχος όλων των νέων προγραμμάτων για την κοινωνική και προνοιακή πολιτική της οικογένειας, είναι η φροντίδα των ανήμπορων μελών μέσα στα πλαίσια της οικογένειας), ακόμα ο ρόλος της οικογένειας στην αγωγή και στη κοινωνικοποίηση των παιδιών είναι σπουδαίος και καθοριστικός παρά τη συμμετοχή των διαφόρων εκπαιδευτικών και κοινωνικών οργανώσεων.

Μέχρι τις μέρες μας, το σίγουρο είναι ότι παρ' όλες τις κοινωνικοοικονομικές μεταβολές στην Ελληνική κοινωνία, η ελληνική οικογένεια ακόμα και αυτή των μεγάλων αστικών κέντρων δε παρουσιάζει μεγάλη κρίση, όπως συμβαίνει σε άλλες βιομηχανικά ανεπτυγμένες κοινωνίες με πρώτες τις Σκανδιναβικές.

Αυτό συμβαίνει για τρεις κυρίως λόγους:

πρώτον, η ελληνική οικογένεια διαθέτει την ασφαλιστική δικλίδα της σχετικά πρόσφατης αγροτικής καταγωγής της, που την ενώνει κατά τις περιόδους των διακοπών, η επαφή με τις χωριάτικες ρίζες της,

δεύτερον, η Ελληνίδα μάνα είναι προικισμένη με εξαιρετικά χαρίσματα και διαθέτει ισχυρή προσωπικότητα και

τρίτον, χάρη στη συγκατοίκηση των παππούδων, όταν υπάρχουν, η ελληνική οικογένεια επιτρέπει την επιβίωση των αρχέτυπων δεσμών.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Ανακεφαλαιώνοντας ο θεσμός της οικογένειας ανήκει στα πιο διαδεδομένα φαινόμενα της κοινωνικής ζωής, όμως δε παρουσιάζεται σε όλες τις εποχές και παντού με τη σημερινή της μορφή. Το μέγεθος και η σύνθεση της, το είδος των γαμήλιων κανόνων με τους οποίους θεμελιώνεται, η σταθερότητα και η απόδοσή της, είναι πάντοτε σε εξάρτηση προς τις εκάστοτε κοινωνικές μεταβολές. Για το λόγο αυτό στις μέρες μας έχουν προκύψει διαφορετικοί τύποι οικογένειας οι οποίοι αποκλίνουν από τη κοινά αποδεκτή μορφή της πυρηνικής οικογένειας με πιο

διαδεδομένη τη μονογονεϊκή οικογένεια, για την οποία θα γίνει αναλυτική περιγραφή στο επόμενο κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : Η μονογονεϊκή οικογένεια και μορφές μονογονεϊκής οικογένειας

3.1 Μονογονεϊκότητα, μια νέα εξελισσόμενη μορφή οικογένειας.

Τα τελευταία χρόνια τόσο σε ελληνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, ποικίλες, σημαντικές κοινωνικοπολιτικές ανακατατάξεις, όπως η μετανάστευση, η φτώχεια, η ανεργία, η περιστασιακή εργασία, η αστυφιλία, η εργασία της γυναίκας και η απασχόλησή της για σημαντικό χρόνο εκτός της οικογενειακής εστίας, οι δυσμενείς συνθήκες κατοικίας και η κοινωνική απομόνωση μείωσαν την λειτουργικότητα της οικογένειας και επέβαλαν ουσιαστικές αλλαγές στην δομή της «παραδοσιακής» οικογένειας. (Δαβάζογλου & Κουραντζή, (χ.χ.)).

Σιγά σιγά η δομή της κοινωνίας και κατ' επέκταση η μορφή της οικογένειας άλλαξαν και συνεχίζουν να αλλάζουν.. Η παραδοσιακή εκτεταμένη οικογένεια γίνεται πυρηνική και παράλληλα αρχίζει να αυξάνεται ο αριθμός μονογονεϊκών οικογενειών, όχι μόνο λόγω χηρείας ή διαζυγίου, αλλά και ελεύθερης επιλογής της γυναίκας να γίνει ανύπαντρη μητέρα. Μια επιλογή που, πλέον, κοινωνικοοικονομικά μπορεί να στηρίξει τη γυναίκα σε αυτή της την απόφαση. (Λαμπίρη-Δημάκη, 1997)

Στην Ευρώπη ξεχωρίζουν τρία μοντέλα χωρών, που ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους ευνοούν ή όχι την ύπαρξη περισσότερων ή λιγότερων μονογονεϊκών οικογενειών.

- 1) το βόρειο μοντέλο που περιλαμβάνει τις **«σκανδιναβικές χώρες και το Ην. Βασίλειο»**, όπου παρατηρούνται υψηλά ποσοστά μονογονεϊκών οικογενειών (20% περίπου)
- 2) το **«μοντέλο της κεντρικής Ευρώπης»** (Γερμανία, Γαλλία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, και Ιρλανδία) με ποσοστά μόνων γονέων που κυμαίνονται σε μια ενδιάμεση κατάσταση (10%-15% του συνόλου των νοικοκυριών) και
- 3) το **«μεσογειακό μοντέλο»** (Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία, **Ελλάδα**) όπου τα ποσοστά των μόνων γονέων είναι αρκετά πιο χαμηλά και αντιστοιχούν στο 5%-7% του συνόλου των οικογενειών. (Μαράτου- Αλιμπράντη, 2002)

Στον πίνακα1 έχουμε την παρουσίαση των μονογονεϊκών οικογενειών στις ευρωπαϊκές χώρες. Πράγματι, σύμφωνα και με το παραπάνω μοντέλο, φαίνεται πως τον υψηλότερο αριθμό μονογονεϊκών οικογενειών τον έχει η Ιρλανδία με 15,0, η οποία ανήκει στις Σκανδιναβικές χώρες που παρατηρούνται τα υψηλά ποσοστά των μονογονεϊκών οικογενειών. Αντίθετα, η Ελλάδα, που ανήκει στο μεσογειακό μοντέλο, που παρουσιάζει χαμηλά ποσοστά, είναι η χώρα με το χαμηλότερο βαθμό ύπαρξης μονογονεϊκών οικογενειών, δηλαδή 7,6.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 : Μονογονεϊκές Οικογένειες στην Ευρώπη

Κράτος	Μονογονεϊκές οικογένειες 1990/91	Μονογονεϊκές οικογένειες με παιδιά κάτω των 6 1990/91	Μονογονεϊκές οικογένειες με τουλάχιστον ένα παιδί κάτω των16 1990/91
Βέλγιο	14, 1	14,9	14,6
Δανία	8,5	13,5	20,4
Γερμανία	11,5	14,3	15,4
Ελλάδα	7,6	3,2	5,7
Ισπανία	10,0	-	6,0
Γαλλία	10,4	8,3	10,8
Ιρλανδία	15,0	8,8	10,7
Ιταλία	11,8	-	-
Λουξεμβούργο	12,7	10,5	12,3
Ολλανδία	10,1	11,2	12,2
Πορτογαλία	9,2	6,1	9,0
Ηνωμένο Βασίλειο	13,5	19,2	19,0

Πηγές: Κογκίδου, 1997.

3.1.1. Εννοιολογικός προσδιορισμός του όρου «Μονογονεϊκή Οικογένεια»

Ο ορισμός της μονογονεϊκής οικογένειας σε καμία χώρα δεν μπορεί να θεωρηθεί απόλυτος και σαφής. Εξαρτάται από ποια οπτική γίνεται προσπάθεια να

ερμηνευτεί. Δηλαδή, η μελέτη του όρου μπορεί να βασίζεται σε κοινωνιολογικά ψυχολογικά, οικονομικά στοιχεία κ.α.

Συνήθως, όταν υπάρχει αναφορά σε **μονογονεϊκή οικογένεια** εννοείται: **ένας γονέας - χωρίς σύζυγο ή σύντροφο αλλά, ίσως, μαζί με άλλα άτομα (π.χ. τους γονείς του/ της) - που ζει με ένα τουλάχιστον ανύπαντρο παιδί, εξαρτώμενο από αυτόν.** (Τσιγγάνου, Τζωρτζοπούλου & Ζαραφονίτου, 2001)

Όμως, δεν μπορούμε να θεωρήσουμε απόλυτο τον παραπάνω ορισμό. Υπάρχουν πολλοί παράμετροι που αλλάζουν και μαζί με αυτούς αλλάζει και η μορφή ή η έννοια της μονογονεϊκής οικογένειας. Δηλαδή, μπορούμε να εξετάσουμε α) την οικογενειακή κατάσταση του μόνου γονέα, β) τη σύνθεση του νοικοκυριού της μονογονεϊκής οικογένειας και τέλος, γ) τι εννοούμε όταν αναφερόμαστε σε ένα εξαρτώμενο παιδί (Κογκίδου, 1995)

α) Η οικογενειακή κατάσταση του μόνου γονέα

Με βάση τη συζυγική κατάσταση του μόνου γονέα διακρίνονται τρεις τύποι οι χήροι/ ες, οι μόνιμα χωρισμένοι/ ες και οι ανύπαντροι/ ες. Σε επίσημες έρευνες και στοιχεία αυτές οι τρεις κατηγορίες λαμβάνονται υπόψη και από αυτές συλλέγονται στατιστικά στοιχεία

Στο σημείο αυτό, όμως, παρατηρούμε πως δημιουργούνται κάποια προβλήματα κατηγοριοποίησης. Για παράδειγμα, αν υπάρχει γάμος, αλλά ο ένας από τους δυο συζύγους απουσιάζει για μεγάλο χρονικό διάστημα. Μπορούμε να αναφερθούμε στις οικογένειες που ο ένας γονέας είναι έγκλειστος για μεγάλο χρονικό διάστημα σε σωφρονιστικό ίδρυμα ή που είναι ναυτικός, τότε αυτές τις οικογένειες θα τις κατατάσσαμε στις μονογονεϊκές; Μπορούμε να διακρίνουμε τις «χωλές» οικογένειες, όπου παρουσιάζουν δυσλειτουργίες, παρόλο που είναι θεσμοθετημένες. Στην περίπτωση αυτή ο βαθμός δυσλειτουργίας είναι αυτός που καθορίζει την κατηγορία στην οποία θα ανήκει μια οικογένεια.

Έπειτα, υπάρχουν και οι άνθρωποι που συμβιώνουν χωρίς γάμο. Ο αριθμός των περιπτώσεων αυτών αυξάνει αρκετά τα τελευταία χρόνια. Στη συμβίωση αυτή μπορεί να υπάρχουν ακόμη και παιδιά. Αυτό σημαίνει πως η ελεύθερη ένωση δυο ανθρώπων δεν αποκλείει το ενδεχόμενο δημιουργίας οικογένειας, αλλά αναφερόμαστε πλέον σε μια νέα διαφορετική μορφή οικογένειας. Σε αυτές, υπάρχουν νομικές διαφορές σχετικά με τα έγγαμα ζευγάρια, αλλά οι ομοιότητες μεταξύ τους είναι αρκετά σημαντικές.

Υπάρχουν και ερευνητές που υποστηρίζουν πως ένας αρχικά μόνος γονέας που αργότερα θα βρει ένα δεύτερο σύντροφο θα ήταν καλό να συνεχίζει να θεωρείται μόνος γονέας, κυρίως εξαιτίας της σχέσης και των υποχρεώσεών του απέναντι στο παιδί του που συνεχίζουν να είναι οι ίδιες. Εξάλλου, το παιδί έχει δεύτερο γονέα με εξαίρεση την περίπτωση της χηρείας. Η άποψη αυτή δεν λαμβάνει ευρεία αποδοχή, γιατί αντικρούεται από το γεγονός πως υπάρχουν γονείς που είναι εντελώς απόντες από τη ζωή των παιδιών τους.

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, πως ο όρος της μονογονεϊκής οικογένειας, ίσως, και να μην είναι ο πιο κατάλληλος για να εκφράσει όλες τις μορφές που μπορεί να λάβει μια οικογένεια με έναν μόνο γονέα. (Κογκίδου Δήμητρα,1995)

β) Η σύνθεση του νοικοκυριού

Σύμφωνα με τον ορισμό, μονογονεϊκή οικογένεια χαρακτηρίζεται εκείνη που αποτελείται από έναν γονέα. Για τον ορισμό δεν έχει σημασία αν μαζί με το γονιό και τα παιδιά συμβιώνουν και άλλα άτομα. Συνήθως, τα άτομα αυτά δεν είναι τυχαία μα αποτελούν στενά συγγενικά πρόσωπα. Και ενώ δεν επηρεάζουν τον χαρακτηρισμό της οικογένειας ως 'μονογονεϊκής', επηρεάζουν πάρα πολύ την οικογένεια σε αρκετά επίπεδα. Υπάρχει βοήθεια και στήριξη προς τον μόνο γονέα, ίσως να υπάρχουν φιγούρες εντός της οικίας που να μπορούν να καλύψουν ως ένα βαθμό την απουσία του άλλου γονέα, αναπτύσσονται δηλαδή εντός της οικογένειας δυναμικές που επηρεάζουν ακόμη και την εικόνα της προς τα έξω. Ταυτόχρονα υπάρχουν σημαντικές επιπτώσεις στο βιοτικό της επίπεδο.

γ) Τι σημαίνει 'εξαρτώμενο παιδί'.

Υπάρχουν κάποια κριτήρια που καθορίζουν τα εξαρτώμενα παιδιά. Αρχικά, είναι η ηλικία, δηλαδή τα παιδιά που δεν έχουν περάσει ένα συγκεκριμένο όριο ηλικίας. Στις περισσότερες χώρες έχει επικρατήσει το όριο των 18 ετών, αν και σε πολλές περιπτώσεις τα παιδιά συνεχίζουν να εξαρτώνται και σε πολύ μεγαλύτερες ηλικίες από τους γονείς του. Έπειτα, είναι η οικονομική εξάρτηση του παιδιού, όπου συνοδεύεται από τη γονική μέριμνα και την ανατροφή του (Κογκίδου,1995).

Γενικά, η μονογονεϊκή οικογένεια δεν αποτελεί μια μόνιμη υποχρεωτικά μακροχρόνια κατάσταση για τα μέλη της. Για τον μόνο γονέα η μονογονεϊκότητα μπορεί να αποτελεί μια μεταβατική περίοδο που καταλήγει, είτε σε μια νέα σχέση,

είτε τελειώνει τυπικά όταν τα παιδιά φτάσουν στο όριο ηλικίας από το οποίο δεν θεωρούνται πλέον «εξαρτώμενα παιδιά » (Μαράτου- Αλιμπράντη, 2001)

Η μονογονεϊκότητα συνδέεται περισσότερο με το γυναικείο φύλο. Σύμφωνα με ποσοστά της Eurostat για τα έτη 1990-1991 το ποσοστό των μόνων πατέρων ανέρχεται σε 15% του συνόλου των μονογονεϊκών οικογενειών. Στην ίδια έκθεση αναφέρεται ότι στην Ελλάδα οι μονογονεϊκές οικογένειες αποτελούν το 7,6% επί του συνόλου των οικογενειών, εκ του οποίου το 6,1% έχει γυναίκα αρχηγό. Από τα ποσοστά, φαίνεται πως οι ρόλοι των δυο φύλων είναι ήδη προδιαγεγραμμένοι σε αρκετά υψηλό βαθμό αποδίδοντας στη γυναίκα την ανατροφή των παιδιών και τις οικιακές ασχολίες. (Τσιγγάνου, Τζωρτζοπούλου, Ζαραφονίτου, 2001)

3.2 Τρεις Μορφές Μονογονεϊκής Οικογένειας

Παρά τις δυσκολίες, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, να υπάρξει μια κατηγοριοποίηση των μορφών μονογονεϊκής οικογένειας, στο σημείο αυτό θα ακολουθήσουμε μια περιγραφή των τριών βασικών μορφών μονογονεϊκής οικογένειας, λαμβάνοντας υπόψη την οικογενειακή κατάσταση του μόνου γονέα. Οι συνηθέστερες μορφές, λοιπόν, είναι η χηρεία, το διαζύγιο και ο άγαμος γονέας.

Στον πίνακα 2 παρουσιάζεται η οικογενειακή κατάσταση των μόνων μητέρων στην Ελλάδα για τα έτη 1994 & 1996. Φαίνεται πως η χηρεία και το διαζύγιο παραμένουν οι βασικές αιτίες που οδηγούν στην μονογονεϊκή οικογένεια.

Πίνακας 2. Οικογενειακή κατάσταση των μόνων μητέρων, 1994, 1996 (%)

<i>Οικογενειακή κατάσταση</i>	<i>% 1994</i>	<i>% 1996</i>
Παντρεμένες, Διαζευγμένες, Χωρισμένες	29,5	39,0
Χήρες	40,5	47,0
Ανύπαντρες, δεν έχουν ποτέ παντρευτεί	29,8	2,0
Σύνολο	100,0	100,0

Πηγή: Μαράτου-Αλιμπράντη, 2002.

3.2.1 ΧΗΡΕΙΑ

Οι χήροι έχουν την υψηλότερη κοινωνική αποδοχή σε σχέση με τους υπόλοιπους μόνους γονείς, γιατί η κατάσταση της μονογονεϊκότητας είναι αναπόφευκτη για αυτές και γιατί προέρχονται από ένα σχήμα ζωής σε ζευγάρι. Συχνά βρίσκονται σε καλύτερη οικονομική κατάσταση, γιατί έχουν κάποια σύνταξη και κρατούν όλη την περιουσία (κινητή και ακίνητη). Το μεγαλύτερο όμως πλεονέκτημα της χήρας μητέρας είναι ότι θεωρείται κοινωνικά αποδεκτή και αντιμετωπίζεται με συμπάθεια από την οικογένειά της, το φιλικό και κοινωνικό περιβάλλον. Αυτή η αποδοχή αντανakλάται, εν μέρει, στην εικόνα που έχει η ίδια για τον εαυτό της, η οποία της παρέχει την αναγκαία συναισθηματική στήριξη κατά την περίοδο του πένθους και της μετέπειτα προσαρμογής της στο ρόλο της μόνης μητέρας. Αν και τα προβλήματα που θα αντιμετωπίσει η χήρα μητέρα είναι σχεδόν όμοια με των άλλων γονέων που παίζουν το ρόλο και των δύο συζύγων, εντούτοις ξεκινά με καλύτερους όρους (Κογκίδου, 1995).

Το πιο φοβερό πράγμα που μπορεί να συμβεί σε ένα παιδί είναι ο θάνατος ενός γονιού. Τα περισσότερα παιδιά νιώθουν σαν να ήρθε η συντέλεια του κόσμου, σα να έχει τελειώσει και η δική τους ζωή. Η αλήθεια είναι πως για πολύ καιρό θα νιώθουν λύπη, φόβο, θυμό. Ο θάνατος, καθώς και το πένθος, και ο θρήνος που συνεπιφέρει, είναι γεγονότα που αγγίζουν προσωπικά ένα αρκετά μεγάλο φάσμα παιδιών κατά τη σχολική τους ζωή. Πολλά παιδιά βιώνουν την απώλεια του ενός γονιού τους, πριν φτάσουν στην ηλικία των 18 ετών ή ενός συμμαθητή τους, ενός δασκάλου, ενός αγαπημένου προσώπου. Τα παιδιά αυτά πενθούν⁴ και θρηνούν⁵.

Τις περισσότερες φορές τα παιδιά εκδηλώνουν συναισθήματα και αντιδράσεις όπως η συναισθηματική απάθεια, η ενοχή και ο θυμός μαζί με φόβο. Παρατηρούνται τάσεις απόσυρσης από τη ζωή και από την άλλη έντονα ξεσπάσματα. Το παιδί εκδηλώνει συμπεριφορές με τις οποίες μοιάζει να απομακρύνεται από τους ανθρώπους που αγαπά και έχει ανάγκη. Οι αντιδράσεις αυτές μπορεί να κατευθύνονται προς τους άλλους με τη μορφή λεκτικής ή σωματικής βίας και ταυτόχρονα εκδηλώνονται με συμπεριφορές στρεφόμενες προς το ίδιο το

⁴ Πένθος είναι η κατάσταση στην οποία βρίσκεται ένα άτομο που έχει υποστεί την απώλεια εν'9^{ος} σημαντικού για αυτό πρόσωπο.

⁵ Θρήνος είναι η πρωταρχική συγκινησιακή αντίδραση στην απώλεια η οποία εκδηλώνεται με διάφορα ψυχολογικά και σωματικά συμπτώματα.

παιδί. Για παράδειγμα, μπορεί να προκαλεί ατυχήματα με θύμα τον εαυτό του, συμπεριφέρεται προς τους άλλους κατά τρόπο προκλητικό, μόνο και μόνο για να τιμωρηθεί κτλ. (Παπάζογλου, 2005). Επίσης, παρατηρείται μείωση της σχολικής επίδοσης, περιορίζεται το εύρος της προσοχής των μαθητών, αδυνατούν να συγκεντρωθούν. Ο φόβος για τον εαυτό τους και γενικά για το μέλλον είναι αρκετά έντονος στα παιδιά. Μπορεί συχνά μικρά περιστατικά, όπως μια αδιαθεσία να τα τρομοκρατεί αφύσικα πολύ.

Γενικά είναι απαραίτητο το παιδί να έχει δίπλα του τα άτομα που αγαπά, ώστε να εκδηλώσει τα συναισθήματά του, έχοντας τη στήριξη των ανθρώπων που αγαπά και να μην απομονώνεται. Η διαφορά ηλικίας μπορεί να παίζει πολύ σημαντικό ρόλο. Για παράδειγμα, τα παιδιά της προεφηβικής ηλικίας είναι πιο εύκολο να καταλάβουν πως νιώθει ένα παιδί που έχει χάσει το γονιό του και μπορούν να προσφέρουν στήριξη και να συζητήσουν για αυτό το θέμα. Όμως, τα παιδιά μικρότερης ηλικίας φοβούνται να συζητήσουν για κάτι τέτοιο. Μπορεί να παρατηρηθεί η απομάκρυνση των φίλων από το μικρό παιδί. Τα παιδιά παιδικής ηλικίας φοβούνται το θάνατο, τρομάζουν μην τυχόν συμβεί το ίδιο και σε αυτά. Νιώθουν αμήχανα όταν βρίσκονται με τα παιδιά που έχουν χάσει το γονιό τους, δεν ξέρουν πώς να τους μιλήσουν, μπορεί ακόμη και να τα αποφεύγουν. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα κάποια παιδιά να μη νιώθουν μόνο την απώλεια του γονέα, αλλά και των φίλων τους. Όλος ο κόσμος τους γκρεμίζεται και αυτό είναι αρκετά σκληρό. (Έντα Λε Σαν, 1982)

3.2.2. ΔΙΑΖΥΓΙΟ

Οι περισσότεροι νιόπαντροι ξεκινάνε το γάμο τους πολύ ερωτευμένοι μεταξύ τους. Δίνουν όρκους αγάπης, νιώθουν αληθινή αγάπη ο ένας για τον άλλο και επιθυμούν ειλικρινά ο γάμος τους να είναι ευτυχισμένος. Όμως, η πραγματικότητα του έγγαμου βίου συχνά υπονομεύει και τα καλύτερα αισθήματα και προθέσεις. Η προσαρμογή στον έγγαμο βίο συνήθως αποδεικνύεται πολύ πιο δύσκολη από όσο είχε φανταστεί κάποιος πριν παντρευτεί (Νόβα-Καλτσούνη, 2003).

Έρευνες που έχουν γίνει τις δυο τελευταίες δεκαετίες δεν δίνουν αισιόδοξα μηνύματα. Στις ΗΠΑ υπολογίζεται ότι μόνο το 1/3 των ζευγαριών θα ζήσουν μαζί ώσπου να πεθάνει ο ένας από τους δυο. Δηλαδή, τα άλλα 2/3 θα καταλήξουν σε διαζύγιο. Το 1993 στην Αγγλία υπολογιζόταν πως πάνω από ένα εκατομμύριο οικογένειες αποτελούνταν από έναν γονέα, με το 60% να ανήκει στους

διαζευγμένους. Από τη θεώρηση αυτή έχουν εξαιρεθεί όσοι ζούνε σε διάσταση, δεν είναι ευτυχισμένοι, έχουν μετανιώσει ή ζούνε μέσα στη δυστυχία και την απελπισία, αλλά για διάφορους λόγους δε χωρίζουν. (Παπαδιώτη- Αθανασίου, 1998).

Στον πίνακα 3 παρουσιάζεται η εξέλιξη του δείκτη των διαζυγίων στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στις περισσότερες χώρες παρατηρείται σταδιακή αύξηση των διαζυγίων. Στην Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία, στις χώρες δηλαδή που ανήκουν στο «μεσογειακό μοντέλο»⁶ παρατηρούμε τη χαμηλότερη ύπαρξη διαζυγίων.

Πίνακας 3. Εξέλιξη του δείκτη διαζυγίων (αναλογία σε 1000 κατοίκους) στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.), 1960-1999.

Χώρες	1960	1970	1980	1990	1995	1999
Βέλγιο	0,5	0,7	1,5	2,0	3,5	2,6
Δανία	1,5	1,9	2,7	2,7	2,5	2,5
Γερμανία	1,0	1,3	1,8	2,0	2,1	2,3
Ελλάδα	0,3	0,4	0,7	0,6	1,1	0,9
Ισπανία	-	-	0,5	0,6	0,8	0,9
Γαλλία	0,7	0,8	1,5	1,9	2,0	2,0
Ιρλανδία	-	-	-	-	-	-
Ιταλία	-	0,2	0,5	0,5	0,5	0,6
Λουξεμβούργο	0,5	0,6	1,6	2,0	1,8	2,4
Ολλανδία	0,5	0,8	1,8	1,9	2,2	2,1
Πορτογαλία	0,1	0,1	0,6	0,9	1,2	1,8
Ην. Βασίλειο	0,5	1,1	2,8	2,9	2,9	2,7
Αυστρία	1,1	1,4	1,8	2,1	2,3	2,4
Φιλανδία	0,8	1,3	2,0	2,6	2,7	2,7
Σουηδία	1,2	1,6	2,4	2,3	2,6	2,4
Ευρώπη των 15	0,5	0,8	1,4	1,7	1,8	1,8

Πηγή: Μαράτου-Αλιμπράντη, 2002.

⁶ Αναλυτικότερα βλέπε σελ 49 της παρούσας εργασίας

Τα υψηλά ποσοστά διαζυγίων είναι ένα πρόσφατο φαινόμενο της κοινωνίας μας. Κοινωνιολογικά οι αιτίες αυτού του φαινομένου βρίσκονται στις αλλαγές που συντελέστηκαν στην κοινωνία μας τις τελευταίες δεκαετίες.

Είναι πολλοί οι παράγοντες που συμβάλλουν στα προβλήματα ενός γάμου. Κάθε παράγοντας ευθύνεται ως ένα βαθμό και όλοι μαζί αυξάνουν τους κινδύνους που διαταράσσουν το γάμο.

3.2.2.1 . Παράγοντες που συμβάλλουν στο διαζύγιο.

Στο σημείο αυτό θα αναλυθούν εν συντομία κάποιοι **παράγοντες που μπορούν να συμβάλλουν στο διαζύγιο.**

Αρχικά, ένας βασικός παράγοντας είναι **οι ασύμβατοι ρόλοι των δυο φύλων** που αρκούν για να σημάνουν την καταστροφή των προσδοκιών του γάμου. Η πρόωμη κοινωνικοποίηση σχεδόν όλων των ζευγαριών περιπλέκει την προσαρμογή τους στον έγγαμο βίο. Πολλά από αυτά που το αρσενικό μαθαίνει για τον προσανατολισμό του φύλου του στον κόσμο και τη θεωρούμενη σωστή θέση του μέσα σε αυτόν, έρχονται σε αντίθεση με όσα μαθαίνει το θηλυκό για το ίδιο θέμα.. Οι βασικές θεωρήσεις τους για τη ζωή έρχονται σε αντίθεση και συχνά αυτό τους φέρνει σε απόλυτη ρήξη.

. *Ο δεύτερος* σημαντικότερος παράγοντας που έχει σχέση με τον πρώτο είναι **ο διαχωρισμός των κόσμων με βάση το φύλο στην κοινωνία μας.** Άντρες και γυναίκες είναι τοποθετημένοι σε διαφορετικές «γωνίες» της ζωής και κάθε «γωνία» αντιπροσωπεύει μοναδικούς κόσμους εμπειρίας., είναι προφανές ότι υπάρχουν διαφορές που θα οδηγήσουν σε σύγκρουση.

Τρίτος καθοριστικός παράγοντας διαζυγίου είναι **οι απαιτήσεις της ζωής.** Οι ενήλικοι στον πολιτισμό μας δέχονται πιέσεις στα θέματα που απαιτούν καθημερινή, επιτακτική ικανοποίηση. Υπάρχουν ακόμα χιλιάδες πράγματα και το καθένα μειώνει την ενέργεια, τον ενθουσιασμό και το ενδιαφέρον του ζευγαριού.

Ο τέταρτος παράγοντας μπορεί να ονομαστεί **ρουτίνα του έγγαμου βίου.** Μετά από αρκετά ή και λίγα χρόνια γάμου κάποια ζευγάρια θεωρούν το γάμο τους μια μονότονη ρουτίνα. Αυτό που στην αρχή ήταν ευχάριστη ανακάλυψη, τελικά γίνεται κάτι αναμενόμενο.

Ο πέμπτος παράγοντας είναι **οι αλλαγές στις λειτουργίες του γάμου και της οικογένειας.** Αρκετές παραδοσιακές λειτουργίες φθίνουν, έτσι και οι δυνάμεις που κρατούν ένα ζευγάρι μαζί, παρά τα προβλήματα τους, έχουν εξασθενήσει. Στο παρελθόν η ανάγκη για επιβίωση της οικογένειας, κράταγε το ζευγάρι ενωμένο ακόμη

και αν δεν ήταν ευτυχισμένο. Σήμερα η αντίθεση είναι προφανής. Τα καθήκοντα που δένουν ένα «ζευγάρι» έχουν τόσο πολύ συρρικνωθεί, που τα ζευγάρια απομακρύνονται πολύ πιο εύκολα όταν παρουσιάζονται προβλήματα

Ο έκτος βασικός παράγοντας είναι η αντικατάσταση των προηγούμενων λειτουργιών με τη μεγάλη έμφαση στην προσωπικότητα ή τη συναισθηματική εκπλήρωση (αυτό που συχνά αποκαλείται «γάμος συντροφικότητας»). Βασική προσδοκία πολλών είναι να μπορεί ο κάθε σύζυγος να καλύψει τις ανάγκες της προσωπικότητας του άλλου. Όμως, οι ανάγκες μας είναι πολύπλοκες, μεταβλητές και δεν μπορούν να καλυφθούν από ένα και μόνο πρόσωπο, έτσι οι προσδοκίες τους διαψεύδονται και η δυσaréσκεια κάνει την εμφάνισή της. (Νόβα-Καλτσούνη, 2003)

Ο έβδομος παράγοντας είναι η έμφαση στην ισότητα στα πλαίσια του γάμου. Το ιδανικό της ισότητας διέπει τους κοινωνικούς θεσμούς μας και ήταν απλώς θέμα χρόνου το πότε αυτό το ιδανικό θα εμφανιζόταν στο γάμο. Παλιότερα ο γάμος χαρακτηριζόταν από μια ιεράρχηση εξουσιών. Αν και ήταν περισσότερο θέμα τύπων, παρά ουσίας, ο άντρας ήταν αυτός που έπαιρνε τις αποφάσεις⁷. Από την άλλη μεριά, υπάρχει και η άποψη πως αν και η ισότητα μπορεί να ωφελήσει πολύ ένα γάμο, είναι δυνατό να δημιουργεί και προβλήματα. Η ισότητα κάνει τη λήψη κάθε απόφασης θέμα διαφωνίας. Κάθε ζευγάρι για να αποφύγει τη σύγκρουση, πρέπει να μάθει πώς να δίνει και να παίρνει, αλλά και να σέβεται τον άλλο –κάτι που είναι δύσκολο, αλλά συγχρόνως και απαραίτητο.

Ο όγδοος σημαντικός παράγοντας είναι η αυξανόμενη θεσμική υποστήριξη των διαζευγμένων γυναικών. Το διαζύγιο δεν αποτελεί πλέον κοινωνικό στίγμα όπως συνέβαινε στο παρελθόν. Οι γυναίκες έχουν αποκτήσει μεγαλύτερη οικονομική ανεξαρτησία, καθώς έχουν πιο εύκολη πρόσβαση στον τομέα της εργασίας.

*Ο ένατος παράγοντας, είναι οι κοινωνικοί ρόλοι των δύο συζύγων.*⁸ Για πολλούς, η κατανόηση του ρόλου των δύο συζύγων προϋποθέτει τη συνειδητοποίηση της επιβολής των απαιτήσεων του ενός στον άλλο.

Ο δέκατος παράγοντας που αποτελεί μια γενική προϋπόθεση για την ύπαρξη των περισσότερων άλλων παραγόντων είναι η αλλαγή της φύσης της κοινωνίας λόγω της εκβιομηχάνισης και της αστικοποίησης. Η εκβιομηχάνιση, με όλες τις τεχνολογικές εξελίξεις της, μας επέτρεψε να δημιουργήσουμε μια εξαιρετικά

⁷ Αναλυτικότερα βλέπε σελ. 30 της παρούσας εργασίας

⁸ Αναλυτικότερα βλέπε σελ. 30 της παρούσας εργασίας

αστικοποιημένη κοινωνία. Μέσα στην ανωνυμία της αστικής ζωής, ο καθένας μπορεί να απαρνηθεί τις ρίζες του και χωρίς κόπο να βρει καινούριους φίλους, συνεργάτες και δραστηριότητες που θα ταιριάζουν με την επιλογή του νέου του συντρόφου. Συνοπτικά, πρέπει να αλλάξουν οι κοινωνικές συνθήκες, ώστε να αλλάξει η συχνότητα των διαζυγίων –κι έτσι μπορεί να κατανοηθεί γιατί το ποσοστό των διαζυγίων έχει αυξηθεί κατακόρυφα τα τελευταία χρόνια. (Νόβα-Καλτσούνη, 2003)

3.2.2.2 Η απόφαση για το διαζύγιο

Πρόσφατες έρευνες έχουν δείξει ότι μια κοινή απόφαση χωρισμού ή διαζυγίου είναι ασυνήθιστη. Παρατηρείται, συχνά, ο ένας σύζυγος να θέλει να τερματίσει τη σχέση πολύ περισσότερο από ότι ο άλλος, δημιουργώντας έτσι μια ψυχολογική ανισορροπία. Φαίνεται ότι πιο συχνά οι γυναίκες παίρνουν την απόφαση για το διαζύγιο. Αυτή η εκδοχή επιβεβαιώνεται από αρκετές πρόσφατες μελέτες που συγκλίνουν στο ότι πιο συχνά οι γυναίκες παίρνουν την πρωτοβουλία να ζητήσουν διαζύγιο. Οι Wellerstein και Kelly (1980), παίρνοντας συνεντεύξεις από ζευγάρια που είχαν χωρίσει ανακάλυψαν ότι σε ποσοστό 75% το διαζύγιο είχε ζητηθεί από τις γυναίκες. Στη μελέτη Ahron το διαζύγιο ξεκίνησε σε ποσοστό 50% από τις γυναίκες και σε ποσοστό 17% από τους άντρες.

Τα συσσωρευμένα παράπονα, η αστάθεια και η δυστυχία, σε συνδυασμό με το προσωπικό τίμημα που πληρώνει το άτομο δεν εξισορροπείται πλέον από την ασφάλεια ή την ικανοποίηση που προσφέρει ο γάμος και όλα αυτά όταν τα συνειδητοποιήσουν, οδηγούν συχνά στην απόφαση του διαζυγίου. Η πλειοψηφία των διαζευγμένων αντρών και γυναικών, αρνήθηκαν την ύπαρξη οποιουδήποτε παράγοντα που επιτάχυνε το διαζύγιο, ενώ ανέφεραν μια «σταδιακή εξέλιξη» ή συνδυασμό διαφόρων πραγμάτων. Οι Kitson και Sussman στήριξαν την υπόθεσή τους ότι τα παράπονα στο γάμο διαφέρουν ανάλογα με τη μόρφωση, την κοινωνική τάξη, τη διάρκεια του γάμου και το εισόδημα. Όσοι ανήκαν σε υψηλότερη κοινωνική τάξη και ήταν παντρεμένοι πολλά χρόνια παραπονιόνταν πιο συχνά για έλλειψη συναισθηματικής στήριξης και ανεπάρκειες στη διαπροσωπική σχέση. Όσοι ήταν παντρεμένοι λιγότερα χρόνια και ανήκαν σε χαμηλότερη κοινωνική τάξη παραπονιόνταν κυρίως για τις αποτυχίες του συζύγου μέσα στην οικογένεια ή στη δουλειά. (Νόβα-Καλτσούνη, 2003)

Οι αλλαγές που επιφέρει το διαζύγιο σε όλους τους τομείς της ζωής, συναισθηματικό, οικονομικό, κοινωνικό, είναι πολύ σημαντικές. Το άτομο

βγαίνοντας από έναν αποτυχημένο γάμο οφείλει να συνειδητοποιήσει τις δικές του ευθύνες και τα δικά του λάθη, η αίσθηση του ελέγχου και η έλλειψη συναισθημάτων ταπείνωσης και απόρριψης θα βοηθήσουν το άτομο να εξοικειωθεί με τη νέα κατάσταση και να προχωρήσει ανοιχτό σε νέες εμπειρίες στη ζωή του. (Ασκητής, www.askitis.gr/gamos) Ενώ, σε κάποιες περιπτώσεις, ο αυτοσεβασμός τους βρισκόταν σε χαμηλά επίπεδα, κάτι που χαρακτηρίζει τους συντρόφους ενός αποτυχημένου γάμου, με το χωρισμό τους ο αυτοσεβασμός τονώνεται, κάτι που έρχεται σε αντίθεση με το αίσθημα της εγκατάλειψης. Ο ενισχυμένος αυτοσεβασμός οφείλεται ως ένα βαθμό στον ενεργό ρόλο τους στη διακοπή μιας αποτυχημένης σχέσης και στο ότι απέκτησαν τον έλεγχο της ζωής τους. (Νόβα-Καλτσούνη, 2003)

3.2.2.3. Η επιρροή του διαζυγίου στα παιδιά

Τα παιδιά είναι αναπόσπαστο κομμάτι του ζεύγους και ενώ με το διαζύγιο οι σύζυγοι παύουν να είναι μαζί, δεν συμβαίνει το ίδιο και με τα παιδιά, καθώς και οι δυο γονείς είναι αναπόσπαστα κομμάτια στη ζωή των παιδιών με την προϋπόθεση ότι το διαζύγιο δε μεταφράζεται ως η απομάκρυνση ή εξαφάνιση του ενός γονέα. Τα παιδιά επηρεάζονται περισσότερο από τον τρόπο με τον οποίο η οικογένεια ανασυγκροτείται και χειρίζεται τα αισθήματα των μελών της μετά το διαζύγιο, παρά από το διαζύγιο αυτό καθαυτό. Ο αριθμός των καυγάδων ανάμεσα στους γονείς , μετά το διαζύγιο, επηρεάζει έντονα την προσαρμογή του παιδιού.⁹

Πριν το 1970 οι περισσότερες έρευνες έδιναν έμφαση στις αρνητικές πλευρές του διαζυγίου. Αλλά, οι ερευνητές ανακαλύπτουν ότι η αναδιοργάνωση της οικογένειας μπορεί να δημιουργήσει δυνατότητες ανάπτυξης και επιτυχίας στα μέλη της. Τα παιδιά είναι δυνατόν να είναι ευτυχισμένα ακόμη και αν ζουν με τον ένα γονέα τους. (Lanski, 1994) Έρευνες δείχνουν πως η επικοινωνία, η αποδοχή και η υποστήριξη θεωρούνται βασικές για την ψυχοκοινωνική προσαρμογή του παιδιού, ανεξάρτητα από τη μορφή που έχει η οικογένεια. (Παπαδιώτη- Αθανασίου, 1998)

Αντίθετα, ανεξάρτητα από το αν υπάρχει διαζύγιο ή όχι, οι συνεχιζόμενες συγκρούσεις είναι πολύ πιο βλαβερές για τα παιδιά όλων των ηλικιών. Πολλοί ειδικοί πιστεύουν ότι οι εντάσεις που βιώνουν στο γάμο αποτελούν λανθασμένα πρότυπα για τα παιδιά, κυρίως σε ότι αφορά τις σχέσεις με τους άλλους ανθρώπους. Τα παιδιά που βιώνουν με γονείς επιθετικούς , εριστικούς ή περιφρονητικούς μεταξύ

⁹ Το επιβεβαιώνει μελέτη που έκανε ο Dr. Long του Ιατρικού Κέντρου του Κάνσας σε παιδιά ηλικίας έντεκα έως δεκαπέντε ετών.

τους, είναι δυνατόν να υιοθετήσουν ανάλογες συμπεριφορές στις σχέσεις τους με τους με τους φίλους τους ακόμη, μπορεί να έχουν μειωμένες κοινωνικές δεξιότητες συγκριτικά με τους συνομήλικους τους και να μειωθεί η απόδοσή τους στο σχολείο. (Ασκητής. www.askitis.gr/gamos)

Η απόφαση του διαζυγίου που συχνά εκτείνεται σε μια μακρά χρονική περίοδο χαρακτηρίζεται από αβεβαιότητα και έλλειψη συνέχειας. Συνεπώς, **μπορεί να προκαλέσει στο παιδί διαταραχή της κοινωνικής του ισορροπίας** και επώδυνη αλλαγή στις σχέσεις με τους γονείς του. Μετά τον πρώτο χρόνο, περίπου τα μισά παιδιά έχουν προσαρμοστεί αρκετά καλά, ενώ τα άλλα μισά αντιμετωπίζουν ακόμη προβλήματα. **Δεν αποκλείεται όμως αυτές οι αλλαγές να προωθήσουν την εξέλιξη και την ωρίμανση**, καθώς επίσης και να βελτιώσουν τις σχέσεις της οικογένειας, συγκριτικά με την περίοδο πριν το διαζύγιο. (Νόβα-Καλτσούνη, 2003)

3.2.3. Η ΑΓΑΜΗ ΜΗΤΕΡΑ

Διεθνώς, ο αριθμός των παιδιών που γεννιούνται χωρίς γάμο των γονέων τους αυξάνεται διαρκώς. Οι κοινωνικές αλλαγές και η ισχυροποίηση του ρόλου της γυναίκας σαν άτομο και σαν εργατικό δυναμικό συντέιναν στην αύξηση των ανύπαντρων μητέρων που αποφασίζουν να μεγαλώσουν τα παιδιά τους μόνες τους (Μαράτου-Αλιμπράντη, 2002). Η αύξηση είναι σημαντική τα τελευταία χρόνια. Σύμφωνα με τα τρία μοντέλα¹⁰ υψηλότερες γεννήσεις παρουσιάζουν οι «Σκανδιναβικές χώρες και το Ην. Βασίλειο» και επίσης το «μοντέλο της κεντρικής Ευρώπης». Από την άλλη μεριά, οι χώρες που ανήκουν στο «μεσογειακό μοντέλο», στο οποίο ανήκει και η Ελλάδα, εμφανίζουν τους χαμηλότερους δείκτες γεννήσεων παιδιών εκτός γάμου.

Πίνακας 4. Εκτός γάμου γεννήσεις στις χώρες της Ε.Ε., 1960-1999
(αναλογία σε 100 γεννήσεις ζώντων)

Χώρες	1960	1970	1980	1990	1995	1999
Βέλγιο	2,1	2,8	4,1	11,6	16,6	20,1
Δανία	7,8	11,0	33,2	46,4	46,5	44,9
Γερμανία	7,6	7,2	11,9	15,3	16,1	21,6

¹⁰ Αναλυτικότερα βλέπε σελ. 49 της παρούσας εργασίας

<u>Ελλάδα</u>	1,2	1,1	1,5	2,2	3,0	4,0
Ισπανία	2,3	1,4	3,9	9,6	11,1	14,1
Γαλλία	6,1	6,9	11,4	30,1	37,6	40,7
Ιρλανδία	1,6	2,7	5,0	14,6	22,3	30,9
Ιταλία	2,4	2,2	4,3	6,5	8,1	9,2
Λουξεμβούργο	3,2	4,0	6,0	12,8	13,1	18,6
Ολλανδία	1,4	2,1	4,1	11,4	15,5	22,8
Πορτογαλία	9,5	7,3	9,2	14,7	18,7	20,8
Ην. Βασίλειο	5,2	8,0	11,5	27,9	33,6	38,7
Αυστρία	13,0	12,8	17,8	23,6	27,4	30,5
Φιλανδία	4,0	5,8	13,1	25,2	33,1	38,7
Σουηδία	11,3	18,6	39,7	55,2	53,0	55,3
<i>Ευρώπη των 15</i>	<i>5,1</i>	<i>5,6</i>	<i>9,6</i>	<i>19,6</i>	<i>23,4</i>	<i>27,2</i>

Πηγή: Μαράτου- Αλιμπράντη, 2002.

Παρόλο που υπάρχει αύξηση της εκτός γάμου μητρότητας, εξακολουθεί και στις μέρες μας να αποτελεί ένα κοινωνικό πρόβλημα, το οποίο απορρέει από διάφορα ψυχολογικά και κοινωνικοοικονομικά αίτια. Κάθε κοινωνία φαίνεται να αντιμετωπίζει την άγαμη μητέρα διαφορετικά, ανάλογα δηλαδή με τις ιδιαίτερες αξίες, τα ήθη και έθιμα του τόπου της, δηλαδή άλλοτε υποστηρικτικά και άλλοτε απορριπτικά και τιμωρητικά.

Παρατηρείται, όμως, πως ακόμη και στις προηγμένες κοινωνικά και οικονομικά χώρες, που η προστασία της άγαμης μητέρας και του τέκνου της αποτελεί κυβερνητική πολιτική, η μονογονεϊκή αυτή μορφή οικογένειας συνεχίζει να αποτελεί μια ευάλωτη κοινωνικά ομάδα, που αντιμετωπίζει όλα τα συνήθη προβλήματα των μονογονεϊκών οικογενειών. (Μπάκα & Μπαρούχου, 1986)

3.2.3.1. Δυσκολίες που αντιμετωπίζει η άγαμη μητέρα

Η πραγματικότητα που αντιμετωπίζει η άγαμη μητέρα εξαρτάται από το αν πρόκειται για θεληματική επιλογή της, για μια κατάσταση που δεν είχε επιλέξει, αλλά αποφάσισε να δεχθεί συνειδητά ή για μια μη επιθυμητή κατάσταση που δε μπορούσε να αλλάξει (Τσιγγάνου, Τζωρτζοπούλου & Ζαραφώνιτου, 2001).

Στην περίπτωση της άγαμης μητέρας οι δυσκολίες παρουσιάζονται από την πρώτη στιγμή της κήσης. Έρευνα που έγινε στο Κέντρο Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ» κατέληξε στις ακόλουθες διαπιστώσεις. Όλες οι μητέρες που συμμετείχαν στη έρευνά τους ισχυρίστηκαν πως η τελική απόφαση να κρατήσουν το παιδί ήταν δική τους. Όμως, οι δυσκολίες εμφανίζονται από την πρώτη στιγμή, με την ανακοίνωση της κήσης στο οικογενειακό περιβάλλον. Φαίνεται πως είναι αρκετά δύσκολη, ειδικά αν

η μητέρα ανήκει στην εφηβική ηλικία, αλλά και στη συνέχεια, οι επιρροές που δέχεται από το οικογενειακό της περιβάλλον, σε κάποιες περιπτώσεις και από τον ίδιο τον πατέρα του παιδιού, φαίνεται πως είναι έντονες. (Σταυροπούλου και συν, 1986)

Συχνά, επιτυγχάνεται η στήριξη του στενού οικογενειακού περιβάλλοντος. Η κοινωνία, όμως, είναι συνήθως συντηρητική και απορριπτική απέναντι στις άγαμες μητέρες. Έρευνα του ΚΕΘΙ Βόλου επιβεβαιώνει τα παραπάνω λεγόμενα. Οι περισσότεροι από τα άτομα που πήραν μέρος στην έρευνα φαίνεται πως αντιτίθενται με την επιλογή αυτή. Η δυσαρέσκεια και ο εκνευρισμός τους ήταν έντονος. Χαρακτηρίζουν την επιλογή των άγαμων μητέρων να κρατήσουν μόνες τα παιδιά τους ως «ανώριμη, επικίνδυνη και καταχρηστική». Τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας είναι πιο απόλυτα στη στάση τους, ενώ οι νεότεροι μπορεί να μη θεωρούν σωστή την απόφαση μιας γυναίκας να γίνει άγαμη μητέρα, όμως δεν την καταδικάζουν και εντελώς. (Αναστασίου και συν, 2001)

3.2.3.2. Χαρακτηριστικά των άγαμων μητέρων.

Βασικά, επίσης, ζητήματα είναι πως οι άγαμες μητέρες συχνά ανήκουν σε κοινωνικές ομάδες με άσχημες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, έλλειψη ομαλού κοινωνικού περιβάλλοντος, ανώριμη συμπεριφορά, χαμηλή αυτοεκτίμηση, ανασφάλεια και αρνητισμό ως προς το κοινωνικό σύνολο. Ειδικά, στην εφηβική ηλικία επισημαίνονται προβλήματα κοινωνικοποίησης, συγκρούσεων με τους γονείς στο θέμα εξάρτησης- ανεξαρτητοποίησης, σεξουαλικής ωρίμανσης, διαφορετικής αντίληψης. (Μπάκα & Μπαρούχου, 1986)

3.2.3.3. Η πατρική απουσία και οι συναισθηματικές επιδράσεις στη μητέρα και το παιδί

Στο σημείο αυτό προκύπτει το ερώτημα ποια είναι η θέση του πατέρα στις περιπτώσεις των μονογονεϊκών οικογενειών με άγαμη μητέρα. Υπάρχουν περιπτώσεις που ανάμεσα στους γονείς συνεχίζεται φιλική ή και ερωτική σχέση. Σε κάποιες από τις περιπτώσεις αυτές οι δυο γονείς ζουν μαζί και ο απώτερος σκοπός τους είναι ο γάμος. Επίσης, στις περιπτώσεις των παιδιών που γεννιούνται εκτός γάμου, ο πατέρας μπορεί να αναγνωρίσει το παιδί του εκούσια και συνεπώς να αναλάβει κάποιες ευθύνες απέναντί του, όπως για παράδειγμα τη διατροφή.

Υπάρχουν, βέβαια και περιπτώσεις που ο πατέρας δε θέλει να αναγνωρίσει το παιδί. Στην περίπτωση αυτή η αναγνώριση γίνεται μέσω μακροχρόνιας δικαστικής

οδούς, εφόσον κινήσει τέτοια διαδικασία η μητέρα. Αξίζει να σημειωθεί πως οι διαδικασίες αυτές είναι πολυδάπανες. Εάν, λοιπόν, η μητέρα αντιμετωπίζει οικονομικά προβλήματα είναι αναμενόμενο να μην ακολουθεί τη δικαστική οδό και το παιδί να μην αναγνωρίζεται. Τέλος, ο πατέρας μπορεί να έχει αρνηθεί την πατρότητα ή και να εξαφανίστηκε.

Η μικρή συμμετοχή ή η πλήρης απουσία του πατέρα από τη ζωή του παιδιού προκαλεί σημαντικά προβλήματα στα παιδιά. Μπορεί, δηλαδή να έχουν δύσκολη συμπεριφορά, επειδή τους λείπει η παρουσία του πατέρα μέσα στο σπίτι. Ρωτούν συχνά τις μητέρες για τον πατέρα τους. Κάποιες λένε στα παιδιά τους πως ο πατέρας τους λείπει ταξίδι, πως εργάζεται και άλλα. Κάποιες προσπαθούν να δώσουν μια θετική εικόνα για τον πατέρα. Καθώς, όμως, μεγαλώνει το παιδί αντιλαμβάνεται το ψέμα της μητέρας του και αρχίζει να είναι επιθετικό και εχθρικό προς τον πατέρα του, από τον οποίο λαμβάνει την απόρριψη και την εγκατάλειψη (Σταυροπούλου και συν, 1986).

3.2.3.4. Αντιμετώπιση από την κοινωνία.

Η ανύπαντρη μητέρα είναι αυτή που αντιμετωπίζει τη μεγαλύτερη προκατάληψη για το σχήμα της οικογένειας που επέλεξε (Τσιγγάνου, Τζωρτζοπούλου & Ζαραφωνίτου, 2001). Στο σημείο αυτό η έρευνα του ΚΕΘΙ Βόλου μπορεί να αποτελέσει μια πολλή σημαντική πηγή πληροφοριών, καθώς περιλαμβάνει τις απόψεις και των δυο φύλων από όλα τα κοινωνικοοικονομικά επίπεδα.

Τα συμπεράσματα της έρευνας δείχνουν πως η στάση της κοινωνίας απέναντι στις γυναίκες αρχηγούς μονογονεϊκών οικογενειών είναι ιδιαίτερα σκληρή. Ο βαθμός σκληρότητας της κριτικής σε αρκετές περιπτώσεις εξαρτάται από τις συνθήκες που οδήγησαν τη γυναίκα στη συγκεκριμένη οικογενειακή κατάσταση. Η άγαμη μητέρα βρίσκεται σταθερά στο στόχαστρο του αρνητικού σχολιασμού του κοινωνικού περιβάλλοντος. Η ιδέα ότι μια γυναίκα θέλει να γίνει άγαμη μητέρα ενοχλεί και τρομοκρατεί συγχρόνως. Αυτό που φαίνεται πως ενοχλεί κυρίως είναι η πρωτοβουλία που μπορεί να πάρει μια γυναίκα, για να αλλάξει μια δεδομένη οικογενειακή ή κοινωνική κατάσταση.

Φαίνεται πως υπάρχει μια στερεότυπη γνώμη και κρίση για το ρόλο των φύλων. Η κοινή γνώμη επιβάλλει ένα σταθερό τρόπο συμπεριφοράς στα δυο φύλα, με αποτέλεσμα οι προσδοκίες αυτές να επηρεάζουν και τη στάση των φύλων. Η κοινωνία έχει ορίσει στη γυναίκα ρόλους όπως της μητέρας, της παιδαγωγού, της συντρόφου και της επαγγελματία. Οι ρόλοι αυτοί έχουν απαράβατους κανόνες που

αν η γυναίκα παραβεί ή «αποτύχει» σε έναν από αυτούς ή σκεφτεί να εκτελέσει διαφορετικά, κάποιον, αυτομάτως στιγματίζεται και αποκλείεται κοινωνικά. Η κοινωνία έχει την τάση να μην ανέχεται το διαφορετικό και τις αποκλίσεις των ατόμων από τους γενικά ισχύοντες κανόνες. Η κοινή γνώμη είναι υπέρ της απόλυτης ομοιομορφίας και δεν ανέχεται τη διαφορετική γνώμη ή συμπεριφορά.

Η άγαμη μητέρα επικρίνεται πολύ περισσότερο, συγκριτικά με τη χωρισμένη γυναίκα, βρίσκεται στο στόχαστρο. Φαίνεται πως η μητρότητα εκθειάζεται μονάχα εντός των πλαισίων ενός γάμου (Αναστασίου και συν, 2001).

3.3. ΚΟΙΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΥΝ ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ ΣΤΗΝ ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Όπως παρουσιάστηκε παραπάνω, η είσοδος στη μονογονεϊκότητα μπορεί να γίνει ποικιλοτρόπως και αναλόγως να δημιουργηθούν διάφορα σχήματα, όπως η χηρεία, το διαζύγιο και ο άγαμος γονιός. Παρά την ιδιαιτερότητα ως προς τον τρόπο εισόδου στη μονογονεϊκότητα, όλες οι μορφές που προκύπτουν έχουν έναν κοινό παρονομαστή, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν.

Ενώ, η αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών, με μητέρα αρχηγό, δηλώνει πως η γυναίκα στη σύγχρονη κοινωνία διαθέτει, πλέον, τη δυνατότητα να επιλέξει το οικογενειακό σχήμα στο οποίο θέλει να ζήσει., συγχρόνως η νέα αυτή δυνατότητα της γυναίκας συνοδεύεται από κοινωνική κριτική, στιγματισμό, περιθωριοποίηση, οικονομική δυσχέρεια κτλ.

Παράμετροι που σχετίζονται με την επαγγελματική απασχόληση, την οικονομική κατάσταση της μόνης μητέρας, την παρουσία ή απουσία στήριξης του πατέρα και του οικογενειακού περιβάλλοντος, το στιγματισμό της σε ένα περιβάλλον που το διγονεϊκό σχήμα είναι πρότυπο, τα άτυπα δίκτυα στήριξης και οι πολιτικές που απευθύνονται σε αυτήν, συμβάλλουν θετικά ή αρνητικά στη βίωση κοινωνικού αποκλεισμού από τη μονογονεϊκή οικογένεια (Τσιγγάνου, Τζωρτζοπούλου & Ζαραφονίτου, 2001).

Η διερεύνηση του κοινωνικού αποκλεισμού¹¹ των μονογονεϊκών οικογενειών, εκτός από τη μελέτη τους ως συγκεκριμένης κατηγορίας, εμπεριέχει και το κατά πόσο

¹¹ “Κοινωνικός αποκλεισμός” με τον ορισμό αυτό είναι μια διαφορετική έννοια από εκείνη της φτώχειας και της περιθωριοποίησης. Κοινωνικός αποκλεισμός είναι η παρεμπόδιση

μια μονογονεϊκή οικογένεια μπορεί να έχει και να καταναλώσει αγαθά και υπηρεσίες που προσφέρονται στο κοινωνικό σύνολο, για παράδειγμα κατά πόσο μπορούν τα παιδιά αυτών των οικογενειών να έχουν πρόσβαση σε όλο το φάσμα της εκπαίδευσης. Ας πάρουμε για παράδειγμα το σχολείο: ο κοινωνικός αποκλεισμός του/ των γονιών σημαίνει συνήθως παιδιά χωρίς ίσες ευκαιρίες επιτυχίας στο σχολείο ή, χειρότερα, παιδιά χωρίς οποιαδήποτε πιθανότητα επιτυχίας στο σχολείο. Όμως, παιδιά που δεν μπορούν να κάνουν πλήρως χρήση του δημόσιου και κοινωνικού αγαθού που ονομάζεται εκπαίδευση, είναι οι κοινωνικά αποκλεισμένοι του αύριο (Κογκίδου, 1998). Οι μονογονεϊκές οικογένειες θεωρούνται, γενικά, προϊόντα διάλυσης και αποδιοργάνωσης και σε άλλες περιπτώσεις αντιμετωπίζονται ως παθογόνες κυρίως όσον αφορά την ανάπτυξη των παιδιών και την κοινωνικοποίησή τους. (Μουσούρου, 1998).

Η άσχημη κοινωνικοοικονομική κατάσταση, στην οποία συχνά βρίσκεται ένα νοικοκυριό με έναν γονέα, οδηγεί στη διαπίστωση πως τα μονογονεϊκά αυτά νοικοκυριά είναι δυνατόν να οδηγηθούν στο περιθώριο και να καταλήξουν να αποτελούν μια κοινωνική μειονότητα.¹² Όσοι είναι μέλη μιας κοινωνικής μειονότητας έχουν αυξανόμενες πιθανότητες να βρεθούν στη φτώχεια. Η διαπίστωση αυτή επιβεβαιώνεται από την έρευνα των Townsend & Penguin στον πληθυσμό του Ην. Βασιλείου, οι οποίοι όρισαν δεκατρείς κοινωνικές μειονότητες, ανάμεσά τους και οι μονογονεϊκές οικογένειες, δηλαδή ένας γονέας, συνήθως η μητέρα με ένα ανήλικο, προστατευόμενο μέλος. (Townsend & Penguin, 1979)

Η δυσμενής θέση της μόνης μητέρας, σχετίζεται όπως αναφέρθηκε και παραπάνω με πολλές παραμέτρους, όπως η ανεργία, η απασχόληση τους σε θέσεις εργασίας ασταθείς και με χαμηλή αμοιβή. Δηλαδή, πρωταρχικό πρόβλημα για τις

απορρόφησης κοινωνικών και δημόσιων αγαθών[4] που προσφέρονται σε σημαντικούς τομείς της ανθρώπινης ύπαρξης, όπως η εργασία, η εκπαίδευση, η υγεία, η ψυχαγωγία, οι κοινωνικές σχέσεις, οι πολιτιστικές δραστηριότητες κ.α., η έλλειψη των οποίων οδηγεί συνήθως και στην οικονομική ανέχεια και περιθωριοποίηση. Ο όρος "κοινωνικός αποκλεισμός" χαρακτηρίζει, δηλαδή, τόσο μια κατάσταση όσο και μια διαδικασία. (Δήμητρα Κογκίδου, 1998)

¹² Μια κοινωνική μειονότητα ορίζεται ως μια ομάδα σπιτικών ή οικογενειών, οι οποίες έχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά, τα οποία τις ξεχωρίζουν από τις "συνηθισμένες" οικογένειες και τους εμποδίζει από το να έχουν πρόσβαση σε, ή να είναι σύμφωνες με, ορισμένα δικαιώματα τα οποία είναι γενικά διαθέσιμα. Η ιδιότητα μέλους μιας ή παραπάνω από αυτές τις μειονότητες υποτέθηκε ότι αυξάνει τον κίνδυνο των ανθρώπων να βρεθούν στη φτώχεια (Peter Townsend. Penguin, 1979)

μονογονεϊκές οικογένειες είναι το οικονομικό. Το ζήτημα αυτό γίνεται πιο έντονο στην περίπτωση που ο πατέρας είναι απών και πιο επιτακτικό σε μια χώρα, όπως η Ελλάδα που οι παροχές του κράτους είναι αρκετά περιορισμένες¹³ (Τσιγγάνου, Τζωρτζοπούλου & Ζαραφωνίτου, 2001).

Η οικογενειακή ρήξη, λοιπόν, συντελεί στο να φτωχαίνει σε σημαντικό βαθμό το νοικοκυριό (Πίνακας 5). Όσον αφορά την οικονομική κατάσταση τα μονογονεϊκά νοικοκυριά βρίσκονται, συνήθως, στις χαμηλότερες εισοδηματικές κλίμακες σε σχέση με τα υπόλοιπα νοικοκυριά και ο κίνδυνος της φτώχειας ανάμεσα στα μονογονεϊκά νοικοκυριά είναι υψηλότερος. Ειδικά για τις ανύπαντρες μητέρες ο κίνδυνος αυτός είναι ακόμη υψηλότερος (Μαράτου-Αλιμπράντη, 2002).

Πίνακας 5. Ποσοστά νοικοκυριών που βρίσκονται κάτω από τα όρια της φτώχειας ανάμεσα στις μόνες μητέρες, στις μόνες μητέρες- αρχηγοί νοικοκυριών και στις παντρεμένες/ συμβιούσες μητέρες, 1993 (%)

Χώρες	Μόνες μητέρες	Μόνες μητέρες/ αρχηγοί νοικοκ.	Παντρεμένες/ συμβιούσες μητέρες
Βέλγιο	6,4	7,8	2,5
Δανία	22,9	24,6	0,9
Γερμανία	27,9	30,3	7,0
Γαλλία	19,7	21,4	6,9
Ελλάδα	16,3	18,0	5,8
Ιρλανδία	12,3	14,3	2,8
Ιταλία	8,9	8,4	3,9
Ολλανδία	27,6	29,7	6,0
Πορτογαλία	18,2	18,4	6,0
Ισπανία	7,8	9,2	3,6
Σουηδία	5,8	7,1	3,0
Ην. Βασίλειο	39,8	45,6	9,4

Πηγή: Μαράτου-Αλιμπράντη, 2002

¹³ Αναλυτικότερα βλέπε σελ. 85 & 88 της παρούσας εργασίας

Η οικονομική κατάσταση της μόνης μητέρας εξαρτάται σημαντικά από τη δυνατότητα να έχει μια σταθερή εργασία, καλά αμειβόμενη. Συνήθως, για τη απόκτηση μιας τέτοιας θέσης χρειάζεται εξειδίκευση και υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, που στις περισσότερες περιπτώσεις οι μητέρες από χαμηλές κοινωνικοοικονομικές τάξεις δεν διαθέτουν. Οι μητέρες αυτές δυσκολεύονται να ενταχθούν στην αγορά εργασίας και να διατηρήσουν ένα σταθερό εισόδημα. Φαίνεται να είναι υποχρεωμένες να εργαστούν σε οποιαδήποτε θέση και κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες. Αναφέρεται ότι η ανεργία των άγαμων μητέρων είναι σημαντικά υψηλότερη από το μέσο όρο ανεργίας των γυναικών (Τσιγγάνου, Τζωρτζοπούλου & Ζαραφονίτου, 2001).

Με την οικονομική κατάσταση της μόνης μητέρας συνδέονται μια σειρά από προβλήματα, όπως το ζήτημα της ασφαλιστικής κάλυψης του παιδιού, μεταφορικού μέσου, της αντιμετώπισης των δικαστικών εξόδων για την αναγνώριση του παιδιού, της εξασφάλισης ατόμου για τη φύλαξη του παιδιού. Το τελευταίο θέμα τίθεται με τρόπο πειστικό, καθώς από αυτό εξαρτάται και η δυνατότητα που θα έχει η μητέρα να ενταχθεί στην αγορά εργασίας. Η ανεπάρκεια των κρατικών φορέων παιδικής φροντίδας δυσχεραίνει το συνδυασμό των επαγγελματικών υποχρεώσεων με τις ευθύνες της μητρότητας και πολύ περισσότερο οδηγεί στη συρρίκνωση του ελεύθερου χρόνου της μητέρας.

Η υπερφόρτωση ευθυνών και η έλλειψη ελεύθερου χρόνου επηρεάζει σημαντικά την κοινωνική ζωή και τις διαπροσωπικές σχέσεις της μόνης μητέρα, ενδέχεται να δημιουργήσει προβλήματα υγείας και αισθήματα μοναξιάς. (Τσιγγάνου, Τζωρτζοπούλου & Ζαραφονίτου, 2001)

Όταν η μόνη μητέρα αναλαμβάνει μόνη την **ανατροφή του παιδιού** της, είτε γιατί θεωρεί ότι ο μητρικός ρόλος είναι ο πλέον σημαντικός είτε γιατί αδυνατεί να ενταχθεί στην αγορά εργασίας, καθίσταται άτομο εξαρτώμενο από τα άτομα που τη συντηρούν ή από το κράτος πρόνοιας. Η εξάρτηση για τις γυναίκες δομείται πάνω στο γεγονός ότι παρέχουν φροντίδα. Όταν η φροντίδα γίνεται πλήρης απασχόληση, τότε μετατρέπεται τροχοπέδη στην ένταξη στην αγορά εργασίας, τότε είναι που η γυναίκα οδηγείται στην εξάρτηση, στη φτώχεια και ενδεχομένως στην κοινωνική απομόνωση. Βέβαια, οι δυσκολίες που θα αναφερθούν δεν αντικατοπτρίζουν την πραγματικότητα όλων των μονογονεϊκών οικογενειών, στο βαθμό που διαφορετικές παράμετροι, όπως ο βαθμός αποδοχής από το περιβάλλον, μπορούν να μειώσουν ή να

επιτείνουν τις δυσχέρειες που αντιμετωπίζει η μόνη μητέρα και το παιδί της (Τσιγγάνου, Τζωρτζοπούλου & Ζαραφονίτου, 2001).

Πρόβλημα για τη μόνη μητέρα μπορεί να είναι και η προσπάθεια να **υποκαταστήσει τον απόντα πατέρα**. Δηλαδή, να συνδυάσει τις δυνατότητές της με τις απαιτήσεις ή με τις προσδοκίες των άλλων, να αντιμετωπίσει τις αρνητικές αναπαραστάσεις που υπάρχουν για τη μονογονεϊκή οικογένεια. μέσα στην κοινωνία, όπου το κυρίαρχο αποδεκτό σχήμα είναι αυτό της συζυγικής οικογένειας. Η αρνητική προκατάληψη που υπάρχει για τη μονογονεϊκότητα αν οδηγήσει στη διαταραχή των σχέσεων με την πατρική οικογένεια είναι δυνατόν να στερήσει από τη μόνη μητέρα ένα υποστηρικτικό δίκτυο ιδιαίτερα σημαντικό. (Τσιγγάνου, Τζωρτζοπούλου & Ζαραφονίτου, 2001)

Οι κοινωνικές αντιλήψεις για τις μόνες μητέρες -αποτελούν έναν ισχυρό παράγοντα εναντίον των οικογενειών στην προσπάθειά τους να δημιουργήσουν ένα δίκτυο στήριξης για τα μέλη τους. Οι αρνητικές προσδοκίες για την ικανότητα των γυναικών να είναι μόνοι γονείς, για τη λειτουργικότητα αυτών των οικογενειών δεν βοηθά στην αναγνώριση των αναγκών που είναι σχετικές με την επίτευξη των στόχων των οικογενειών (Κογκίδου, 1998).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ:

Οι πιο διαδεδομένες μορφές μονογονεϊκής οικογένειας είναι η χηρεία, το διαζύγιο και η άγαμη μητέρα. Ο τρόπος εισόδου των οικογενειών αυτών στην μονογονεϊκότητα διαφέρει, όπως επίσης και η κοινωνική αποδοχή και κριτική απέναντι στα τρία αυτά σχήματα. Κοινός παρονομαστής είναι οι δυσκολίες, κοινωνικές και οικονομικές, που αντιμετωπίζουν οι οικογένειες αυτές, ενώ συγχρόνως η στήριξη από το κράτος μέσω της κοινωνικής πολιτικής διαφαίνεται ανεπαρκής

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο :

ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΘΕΣΗ ΓΑΜΟΥ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

4.1.Εισαγωγή

Στα παραπάνω κεφάλαια γίνεται αναφορά στο θεσμό του γάμου, της οικογένειας, καθώς και άλλων τύπων οικογένειας (μονογονεϊκή). Παρουσιάστηκε η κατάσταση που επικρατεί σήμερα στα περισσότερα οικογενειακά σχήματα, κοινωνικά αποδεκτά και μη. Στο κεφάλαιο αυτό θα προσεγγίσουμε την αντιμετώπιση του κράτους σχετικά με τα παραπάνω θέματα. Για το κράτος και τις εκάστοτε κυβερνήσεις, η κοινωνική πολιτική που χαράζεται αποτυπώνει τη διάθεσή που υπάρχει απέναντι στην πρόθεση γάμου και δημιουργίας οικογένειας του ατόμου

Το Κράτος Πρόνοιας δεν είναι ένα στατικά πανομοιότυπο σύστημα κοινωνικής προστασίας, αλλά διαφέρει από κράτος σε κράτος. Δηλαδή, οι θρησκευτικές, πολιτιστικές, κοινωνικές, οικονομικές, δημογραφικές εξελίξεις οδηγούν στη διαμόρφωση διαφορετικών προγραμμάτων πρόνοιας σε κάθε χώρα. Στην Ευρώπη διακρίνονται τέσσερις τύποι κρατών πρόνοιας με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Γενικά, όμως, αξίζει να σημειωθεί πως παντού παραμένουν ίδιοι οι βασικοί στόχοι, όπως η λήψη μέτρων για την εξασφάλιση της ικανότητας για εργασία, για την εξασφάλιση της απασχόλησης και του εισοδήματος των εργαζομένων και των συνταξιούχων και τέλος η άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων από την αναδιανομή του εισοδήματος. (Σταθόπουλος, 1999,)

Πιο αναλυτικά, ο Σταθόπουλος (1999) υιοθετεί την άποψη του Leibried και υποστηρίζει πως υπάρχουν **τέσσερα πρότυπα του κράτους πρόνοιας** στην Ευρώπη όπου είναι τα εξής

A) Οι Σκανδιναβικές χώρες. Έμφαση δίνεται στην καθολική κάλυψη του πληθυσμού, την πρόληψη και την προστασία της εργασίας και του επιπέδου ζωής. Οι παροχές θεωρούνται κοινωνικό δικαίωμα όλων των πολιτών και όχι μόνο των εργαζομένων. Στις χώρες αυτές η χρηματοδότηση βαρύνει σχεδόν ολοκληρωτικά το κράτος. (Σταθόπουλος, 1999) Γενικά, η νομοθεσία είναι φιλελεύθερη και στοχεύει στην προώθηση της ισότητας των δυο φύλων, μέσα από την οποία φαίνεται καθαρά η αναγνώριση των ατομικών δικαιωμάτων (Κουκούλη, 2001)

B) Οι Αγγλοσαξωνικές χώρες. Ισχύει η καθολική υποχρεωτική κάλυψη του πληθυσμού. Στηρίζεται στην αρχή της κοινωνικής ασφάλισης, για να πάρει κάποιος

επίδομα πρέπει να έχει συμβάλλει οικονομικά. Το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης το διαχειρίζεται το κράτος και καλύπτει όλους τους κινδύνους για κάθε ασφαλιζόμενο. Η κοινωνική ασφάλεια χρηματοδοτείται μέσα από τη φορολογία. Δίνεται έμφαση στα δικαιώματα που έχει το άτομο και μόνο από το γεγονός ότι είναι πολίτης της χώρας και συνεπώς κάθε πολίτης έχει το δικαίωμα να απαιτεί από το κράτος κοινωνική προστασία. Επομένως, το κράτος είναι η πρώτη πηγή συμπαράστασης όταν το άτομο βρίσκεται σε κατάσταση ανάγκης. (Σταθόπουλος, 1999)

Γ) Η χώρα της Γερμανίας. Έμφαση δίνεται στην κοινωνική ασφάλιση για τους εργαζόμενους, από τους οποίους κυρίως χρηματοδοτείται, αλλά συμβάλλει και το κράτος. Προϋπόθεση για παροχή βοήθηματος είναι η προηγούμενη συμμετοχή του εργαζομένου με εισφορές για ένα χρονικό διάστημα για την κάλυψη ασφαλιστικών. Έμφαση δίνεται στην αρχή της επικουρικότητας. Η βασική ευθύνη για την κάλυψη αναγκών από θεσμική πλευρά βρίσκεται στο χαμηλότερο δυνατό επίπεδο. Η αρχή αυτή βασίζεται στην αντίληψη πως ο,τιδήποτε μπορεί να επιτύχει το άτομο με τη δική του πρωτοβουλία και προσπάθεια δεν πρέπει να αναλαμβάνει η κοινωνία να το εκτελέσει. Για θέματα κοινωνικής προστασίας πρέπει πρώτα να εξαντληθούν οι δυνατότητες για βοήθεια από την οικογένεια, τους συγγενείς και τους φίλους. Έπειτα, ζητείται βοήθεια από εθελοντικές οργανώσεις και εφόσον έχει εξαντληθεί κάθε πιθανή βοήθεια τότε απευθύνονται στη κεντρική κυβέρνηση.

Δ) Οι Λατινογενείς χώρες της Ευρώπης, δηλαδή Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία και Ελλάδα. Στις χώρες αυτές υπάρχουν παρόμοια πολιτισμικά και κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά, με μόνη διαφορά πως η Ελλάδα έχει διαφορετική θρησκεία και περισσότερες επιρροές από την Ανατολή. Έμφαση, λοιπόν, δίνεται στην επιλεκτική κάλυψη των αναγκών και στηρίζεται στην οικογένεια, τη φιλανθρωπία και την κοινότητα. Ίδιαίτερα στην Νότια Ευρώπη οι γυναίκες παρέχουν υπηρεσίες οι οποίες στις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης είναι μέρος του δικτύου κοινωνικών υπηρεσιών. (Σταθόπουλος, 1999)

Στη συνέχεια του κεφαλαίου γίνεται παρουσίαση της κοινωνικής πολιτικής για την εκπαίδευση, την απασχόληση, την ανεργία, καθώς και της οικογενειακής πολιτικής στην Ελλάδα. Αυτοί οι τομείς αν και φαίνονται εκ πρώτης όψεως ασύνδετοι μεταξύ τους στη πραγματικότητα αλληλεπιδρούν και αποτελούν

καθοριστικούς παράγοντες στην επιλογή των ατόμων να δημιουργήσουν οικογένεια. Η κοινωνική πολιτική σε αυτούς τους τομείς μπορεί να θεωρηθεί ως η «ενίσχυση» ή όχι, του κράτους απέναντι στις οικογένειες, τους εργαζόμενους γονείς και τα νέα ζευγάρια που επιθυμούν να τεκνοποιήσουν.

4.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ – ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ - ΑΝΕΡΓΙΑ.

4.2.1 Εκπαιδευτική πολιτική

Τα σύγχρονα εκπαιδευτικά συστήματα έχουν τις απαρχές τους στην δωρεάν παροχή της βασικής εκπαίδευσης και στην καθιέρωση της ως υποχρεωτική-πολιτική που εμφανίζεται από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα έως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Οι αυξημένες ανάγκες της καπιταλιστικής παραγωγής σε εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό, αλλά και η τάση των κατώτερων και μεσαίων στρωμάτων για κοινωνική άνοδο, δημιούργησαν μεταπολεμικά τη λεγόμενη «**εκπαιδευτική έκρηξη**», με άμεσο επακόλουθο τη διεύρυνση των εκπαιδευτικών θεσμών και την αύξηση των δημόσιων εκπαιδευτικών παροχών.

Βασική διακήρυξη των προνοιακών εκπαιδευτικών πολιτικών ήταν η ισότητα των εκπαιδευτικών ευκαιριών, μέσα από τη δημόσια παροχή και τον έλεγχο των εκπαιδευτικών αγαθών, και η εξασφάλιση κάποιων *minimum* εκπαιδευτικών standards για όλους. Η εκπαιδευτική πολιτική, σύμφωνα με τις προσεγγίσεις του κράτους πρόνοιας, οφείλει να στοχεύει στην ισότητα των εκπαιδευτικών ευκαιριών και στη διασφάλιση ορισμένων ελάχιστων συνθηκών όσον αφορά τη πρόσβαση αλλά και την παροχή των εκπαιδευτικών αγαθών σε όλους τους πολίτες.

Οι προνοιακές προσεγγίσεις κατανοούν την εκπαίδευση ως αντικείμενο δημόσιου συμφέροντος που εξασφαλίζει ουσιώδεις προϋποθέσεις κοινωνικής συναίνεσης και αναπαραγωγής του πολιτικού συστήματος. Αυτό παρέπεμψε σε πολιτικές διεύρυνσης του δημόσιου χαρακτήρα του εκπαιδευτικού συστήματος, επέκτασης της χρονικής διάρκειας της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (π.χ. δευτεροβάθμια εκπαίδευση για όλους), κατάργησης των φραγμών μεταξύ των εκπαιδευτικών βαθμίδων και διαπερατότητας μεταξύ των σχολικών δικτύων, καθώς επίσης και σε αντισταθμιστικές πολιτικές με στόχους εξασφάλισης μεγαλύτερης κοινωνικής δικαιοσύνης.

Αντίθετα, με τις προσεγγίσεις του κράτους πρόνοιας που κατανοούν την εκπαίδευση ως δημόσιο συμφέρον, οι νεοφιλελεύθερες προσεγγίσεις θεωρούν την εκπαίδευση ως ατομικό δικαίωμα. Η εκπαίδευση αποτελεί ένα θεσμό γύρω από τον οποίο συγκροτείται το δημόσιο συμφέρον, γιατί αναφέρεται όχι απλώς στη διασφάλιση της ατομικής εμπειρίας, αλλά σε στοιχειώδεις όρους κοινωνικής αναπαραγωγής. Η εκπαιδευτική πολιτική του κράτους πρόνοιας συνέβαλε στην άνοδο του μορφωτικού επιπέδου και σε ένα σημαντικό εκδημοκρατισμό και εκσυγχρονισμό του εκπαιδευτικού συστήματος (Ζαμπέτα, 1993).

4.2.2 Εκπαίδευση, κατάρτιση, απασχόληση η διαφορούμενη σχέση.

Η σχέση ανάμεσα στην οικονομική δραστηριότητα και το εκπαιδευτικό σύστημα έχει αποτελέσει αντικείμενο συστηματικής έρευνας από τη δεκαετία του 1960. Η σχέση αυτή μπορεί να βασιστεί σε τρεις βασικές αιτιάσεις. Πρώτον θεωρείται πως η εκπαίδευση αποτελεί προϋπόθεση για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Δεύτερον, υποστηρίζεται ότι η εκπαίδευση επιτρέπει τη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων και συνεπώς, αποτελεί βασική μεταβλητή στη μάχη κατά της φτώχειας. Τρίτον, δηλώνεται ότι η εκπαίδευση αποτελεί ουσιαστικό μέσο για την καταπολέμηση της ανεργίας και ιδιαίτερα της διαρθρωτικής ανεργίας.

Η πρόταση που τόνιζε τη σύνδεση εκπαίδευσης και γενικής αναπτυξιακής διαδικασίας προβλήθηκε ιδιαίτερα στα πλαίσια στρατηγικών εκσυγχρονισμού και ανάπτυξης κοινωνιών που κατατάχθηκαν στην κατηγορία των «υποανάπτυκτων-αναπτυσσόμενων». Γενικά, η οικονομική πολιτική, κατά καιρούς, έθεσε στόχους σε σχέση με την εκπαίδευση και το ρόλο του εκπαιδευτικού συστήματος, που εναλλάσσονταν ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούσαν κάθε φορά. Κοινή αφετηρία θεωρείται η θεώρηση της εκπαίδευσης ως προϋπόθεσης, είτε για την ανάπτυξη, είτε για τη μείωση των ανισοτήτων, τέλος για τη μείωση της ανεργίας βασίζεται σε μια θετική σχέση μεταξύ εκπαίδευσης και απασχόλησης.

Οι περισσότερες προσεγγίσεις των οικονομολόγων που θέλησαν να συνδέσουν την εκπαίδευση με την οικονομία, δέχθηκαν κριτική και εμφάνισαν αρκετά προβληματικά σημεία.

Υποστηρίχθηκε πως ένα σημαντικό ποσοστό ανεργίας οφείλεται στην αναντιστοιχία μεταξύ των δεξιοτήτων που κατέχουν οι άνεργοι και των δεξιοτήτων που απαιτούν οι ανάγκες της παραγωγής και συνεπώς οι εργοδότες. Η κυρίαρχη αντίληψη υπονοεί ότι υπάρχει σχέση μεταξύ της εκπαίδευσης που οδηγεί στην

απασχόληση που σχετίζεται με την ανάπτυξη, τη μείωση ανισοτήτων και την καταπολέμηση της ανεργίας. Η υιοθέτηση αυτής της άποψης οδηγεί σε κάποια προβληματικά σημεία και αμφισβητήσεις, καθώς δεν αποδεικνύεται η άμεση σύνδεση μεταξύ εκπαίδευσης του εργατικού δυναμικού και της ανάπτυξης. Η εκπαίδευση του εργατικού δυναμικού συμβάλλει στην ανάπτυξη, στα πλαίσια όμως μιας γενικότερης αναπτυξιακής διαδικασίας.

Πέρα όμως από τις θεωρίες των οικονομολόγων η εκπαίδευση για το εκπαιδευτικό σύστημα διαδραματίζει έναν ρόλο πολύ ευρύτερο από εκείνον που του καθόριζαν οι οικονομολόγοι. Έτσι, το εκπαιδευτικό σύστημα θεωρήθηκε ότι επιτελεί κοινωνικές λειτουργίες, που αν και δεν σχετίζονται ευθέως με τις ανάγκες της παραγωγής σε δεξιότητες και ειδικεύσεις, είναι αναγκαίες για την κοινωνική αναπαραγωγή γενικότερα και τη σταθερότητα του οικονομικού συστήματος ειδικότερα. Οι κοινωνιολόγοι συγκέντρωσαν την προσοχή τους σε λειτουργίες της εκπαίδευσης, όπως ο κοινωνικός έλεγχος, η κοινωνική συνοχή, γενικά τονίζονταν ο ιδεολογικός ρόλος του εκπαιδευτικού συστήματος σε σχέση με την αναπαραγωγή των κυρίαρχων κοινωνικών δομών. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον συγκέντρωσαν τα συμπεράσματα που διερευνούσαν κατά πόσο είναι δημοκρατικό το εκπαιδευτικό σύστημα. Δηλαδή, κατά πόσο τα λαϊκά στρώματα είχαν ίσες ευκαιρίες για πρόσβαση στις ανώτερες εκπαιδευτικές βαθμίδες. Έτσι, το εκπαιδευτικό σύστημα έγινε αντιληπτό ως μηχανισμός αποκλεισμού και συγχρόνως ως μηχανισμός νομιμοποίησης του αποκλεισμού αυτού. (Δελουσόπουλος, 1993).

Στη συνέχεια, διακρίνουμε πως το επίπεδο εκπαίδευσης επεμβαίνει στη θέση που πρόκειται να αποκτήσει ένα άτομο στη βιομηχανική παραγωγή. Σε σχέση, λοιπόν με τα επαγγέλματα που συνδέονται με τη βιομηχανική παραγωγή υπάρχει ένας διαχωρισμός σε τρεις βασικές κατηγορίες α) τα επαγγέλματα που απαιτούν υψηλό επίπεδο τεχνικών, οργανωτικών και γενικών γνώσεων, β) επαγγέλματα που απαιτούν σημαντικό επίπεδο εξειδικευμένων γνώσεων τεχνικού και οργανωτικού χαρακτήρα και σε σχέση με ένα ορισμένο τμήμα συνολικής παραγωγικής διαδικασίας και γ) επαγγέλματα με χαμηλό δείκτη τεχνικών και οργανωτικών γνώσεων, αλλά με σημαντικό εμπειρικό περιεχόμενο. Για τις ανώτερες θέσεις η πρόσβαση είναι ανοιχτή μόνο για αυτούς που ήδη εργάζονται, ενώ η πρόσβαση στις κατώτερες θέσεις της μη εξειδικευμένης εργασίας είναι ελεύθερη για όλους.

4.2.3 Η εκπαίδευση στην Ελλάδα

Ιδιαίτερη σημασία έχει η εκπαίδευση, καθώς όπως αναφέρθηκε και παραπάνω είναι καθοριστικός ο ρόλος της για τη θέση που θα καταλάβει το άτομο στην παραγωγή. Στο επίπεδο της ανώτερης (γενικής ή επαγγελματικής) δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης η Ελλάδα ανήκει στις χώρες που παρουσιάζει υψηλά ποσοστά μαθητών γενικής εκπαίδευσης και πιο χαμηλά στην επαγγελματική εκπαίδευση. (Μάρδας, 2000)

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει έντονη στροφή προς το ανώτερο εκπαιδευτικό σύστημα και κυρίως προς τη γενική εκπαίδευση. Όλο και περισσότεροι νέοι επιδιώκουν την είσοδό τους στη τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ο Πίνακας 1 επιβεβαιώνει την άποψη αυτή. Όπως φαίνεται, πριν από μια δεκαετία το ποσοστό εισακτέων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ήταν σχεδόν το μισό από αυτό που είναι σήμερα. (www.yperth.gr)

Πίνακας 1: Εξέλιξη του ποσοστού συμμετοχής των ηλικιών 18-22 ετών στην Ανώτατη Εκπαίδευση.

Έτος	Αριθμός εισακτέων	Θεωρητικός Αριθμός φοιτητών	Πληθυσμός Ηλικιακής ομάδας 18-22 ετών	Ποσοστό συμμετοχής αντίστοιχης ηλικιακής ομάδας(%)
1987	43.394	192.000	766.000	25,1
1988	42.795	183.000	772.000	23,7
1989	43.354	175.000	776.000	22,6
1990	42.867	172.000	779.000	22,1
1991	42.384	171.000	781.000	21,9
1992	42.614	171.000	781.000	21,9
1993	41.938	170.000	782.000	21,7
1994	42.700	170.000	782.000	21,7
1995	45.356	173.000	782.000	22,1
1996	49.394	179.000	780.000	22,9
1997	54.640	192.000	775.000	24,8
1998	62.028	211.000	767.000	27,5
1999	71.198	237.000	756.000	31,3
2000	85.531	273.000	745.000	36,6
2001	83.875	303.000	728.000	41,6
2002	83.050	324.000	712.000	45,5

Πηγή: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (www.yperth.gr)

Το **1987** οι εισακτέοι ήταν 43,394, ο συνολικός αριθμός των φοιτητών ήταν 192,000 και το σύνολο του πληθυσμού της ηλικιακής αυτής ομάδας, δηλαδή 18-22 ετών, ήταν 766,000. Σε αυτή τη χρονιά το ποσοστό συμμετοχής της ηλικιακής αυτής ομάδας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ήταν το 25,1%. Μια δεκαετία αργότερα, το

1997 δεν παρουσιάζει σημαντικές διαφορές, αν και ο αριθμός των εισακτέων έχει αυξηθεί, πλέον, σε 54,640 με συνολικό αριθμό φοιτητών 192,000, δηλαδή κοινό με αυτόν της προηγούμενης δεκαετίας. Το σύνολο του πληθυσμού της ηλικιακής αυτής ομάδας ανέρχεται στις 775,000 και το **ποσοστό συμμετοχής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση** αποτελεί το **24,8%**. Από το 1999 ως το 2002 παρατηρείται μια συνεχής πτώση του πληθυσμού αυτής της ηλικιακής ομάδας. Όμως ενώ θα αναμενόταν και η πτώση συμμετοχής του αντίστοιχου πληθυσμού στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, αντιθέτως παρατηρείται μια συνεχής αύξηση της συμμετοχής.

Το **2000** οι εισακτέοι ήταν 85,831, ο συνολικός αριθμός των φοιτητών ήταν 273,000 και ο συνολικός πληθυσμός της ηλικιακής αυτής ομάδας ήταν 745,000, αισθητά μειωμένος από τον αντίστοιχο του 1997. Το ποσοστό συμμετοχής στη τριτοβάθμια εκπαίδευση ήταν 36,6%. Το **2002** παρουσιάζει πτώση του συνόλου της πληθυσμιακής ομάδας 18-22 ετών σε 712,000. Ο αριθμός εισακτέων είναι 83,050 ο συνολικός πληθυσμός των φοιτητών είναι 324,000. Τη χρονιά αυτή το **ποσοστό συμμετοχής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση φτάνει το 45,5%**.

Όσον αφορά στο μέσο όρο των ετών εκπαίδευσης του πληθυσμού (14 ετών και άνω) στα τέλη της δεκαετίας του 1990 υπολογίζεται σε εννέα έτη. Υπάρχουν όμως χαρακτηριστικές διαφορές μεταξύ των ηλικιακών ομάδων. Δηλαδή, για τα άτομα ηλικίας 25-29 τα μέσα έτη σπουδών προσεγγίζουν τα 12, ενώ για άτομα άνω των 65 ετών ο αντίστοιχος μέσος όρος υπολείπεται του έξι. Για τις ηλικίες 25-29, που κατά κανόνα περιλαμβάνονται όσοι έχουν ολοκληρώσει τις σπουδές τους και βρίσκονται στα πρώτα στάδια αναζήτησης της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας, ο ένας στους τρεις είναι απόφοιτος μέσης εκπαίδευσης και ο ένας στους πέντε πτυχιούχος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Σε σύγκριση με άλλες Ευρωπαϊκές χώρες φαίνεται ότι ο πληθυσμός της Ελλάδας έχει υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο από άλλες χώρες του Νότου. Όμως, έχει χαμηλότερο επίπεδο από αυτό του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (Κανελλοπούλου, Μαυρομάρα & Μητράκου, 2003)

Οι νέοι κατανέμονται σε διαφοροποιημένα και ιεραρχημένα δίκτυα σπουδών, **μορφώνονται για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα**. Αυτό το επιβεβαιώνει ο πίνακας 2 (βλ. παράρτημα) όπου είναι φανερό ότι το επίπεδο εκπαίδευσης αυξάνεται καθώς περνούν τα χρόνια. Για παράδειγμα οι πτυχιούχοι ΑΕΙ της ηλικιακής 25-29 ετών ήταν το 1989 77,4% έναντι του 96,7% το 2000. (Κανελλοπούλου, Μαυρομάρα & Μητράκου, 2003).

Η συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό αυξάνει όσο υψηλότερο είναι το εκπαιδευτικό επίπεδο. Ιδιαίτερα θετική είναι η επίδραση της εκπαίδευσης στη συμμετοχή των γυναικείων παραγωγικών ηλικιών 30-45 ετών στο εργατικό δυναμικό. Αν και το ποσοστό συμμετοχής των γυναικών στο εργατικό δυναμικό είναι συστηματικά ανερχόμενο, παραμένει σχετικά χαμηλότερο από πολλές άλλες ευρωπαϊκές χώρες, ακόμη και του Νότου, γεγονός που προδιαγράφει τη συνέχιση της αυξητικής του τάσης.

Την πενταετία 1993-1997 η συνολική απασχόληση εμφάνισε αύξηση κατά 6,6% υπήρξε σημαντική διαφοροποίηση ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης και τον κλάδο οικονομικής δραστηριότητας. Στη γεωργία, λόγω χάρη, χάθηκαν 85.000 θέσεις εργασίας, αλλά σημειώθηκε υπολογίσιμη άνοδος του εκπαιδευτικού επιπέδου των γεωργών (Κανελλοπούλου, Μαυρομάρα & Μητράκου, 2003).

4.2.4 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ- ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ- ΑΝΕΡΓΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Οι πολιτικές επέκτασης του δημόσιου εκπαιδευτικού συστήματος είναι αποτέλεσμα πολλών παραγόντων και καταρχήν των δημογραφικών πιέσεων που δέχθηκαν τα εκπαιδευτικά συστήματα. Ταυτόχρονα, η αύξηση της παραγωγικότητας και η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, με την αυτοματοποίηση της παραγωγής, την αύξηση της γυναικείας μισθωτής εργασίας σε συνδυασμό με τη συγκεντροποίηση του κεφαλαίου και το κλείσιμο των μικρών επιχειρήσεων, δημιούργησε **φαινόμενα ανεργίας**.

Πίνακας 3 : Ποσοστά ανεργίας ανδρών και γυναικών ηλικίας κάτω των 25 ετών στην Ε.Ε. κατά τα έτη 1993 και 2000.

ΧΩΡΕΣ	ΠΟΣΟΣΤΑ ΑΝΕΡΓΙΑΣ		ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ
	1993	2000	
Βέλγιο	21,7	15,2	-30,0
Δανία	13,9	6,7	-51,8
Γερμανία	8,0	8,5	6,3
Ελλάδα	26,8	29,5	10,1
Ισπανία	43,2	25,5	-41,0
Γαλλία	27,3	20,6	-24,5
Ιρλανδία	25,3	6,5	-74,3
Ιταλία	30,5	31,5	3,3
Λουξεμβούργο	5,3	6,4	20,8
Ολλανδία	11,0	5,3	-51,8

Αυστρία	6,3	6,3	0,0
Πορτογαλία	12,8	8,4	-34,4
Φινλανδία	33,6	28,4	-15,5
Σουηδία	22,0	9,5	-56,8
Ην. Βασίλειο	18,1	12,1	-33,1
Ε.Ε.	21,3	16,1	-24,4

Πηγή: Δρετάκης Μ., 2001

Από τον πίνακα 3 φαίνεται ότι η Ελλάδα στην ανεργία των νέων ηλικίας κάτω των 25 ετών κατείχε το έτος 1993 την 5^η θέση, και το έτος 2000 τη 2^η θέση μετά την Ιταλία. Το 2000 σε σχέση με το 1993 η ανεργία των νέων ηλικίας κάτω των 25 ετών στην Ελλάδα παρουσίασε τη δεύτερη σε ύψος αύξηση (μετά το Λουξεμβούργο). Μικρότερες αυξήσεις παρουσίασαν η Γερμανία και η Ιταλία, ενώ στην Αυστρία το σχετικό ποσοστό παρέμεινε αμετάβλητο. Σε όλες τις άλλες χώρες παρουσιάστηκε μείωση, ενώ η μεγαλύτερη μείωση παρουσιάστηκε στην Ιρλανδία και ακολουθούν η Σουηδία, η Ολλανδία και η Δανία. Εξαιτίας των διαφορετικών ρυθμών μεταβολής η Ελλάδα παρουσίασε τη μεγαλύτερη χειροτέρευση της θέσης της το 2000 σε σχέση με το 1993 στη σειρά των χωρών της Ε.Ε. σε ότι αφορά το ποσοστό ανεργίας των νέων ηλικίας κάτω των 25 ετών. (Δρετάκης, 2001)

Φαίνεται λοιπόν από τα παραπάνω ότι η ανεργία πλήττει κυρίως τους νέους, με αποτέλεσμα να παραμένουν για μεγαλύτερο χρόνο στο εκπαιδευτικό σύστημα, ελπίζοντας έτσι στη βελτίωση στη θέση τους στην αγορά εργασίας. (Γετίμης-Γράβαρης, 1993) Έτσι η εκπαίδευση πέρα από τις παιδαγωγικές, πολιτιστικές και κοινωνικές επιδράσεις έχει και σημαντικές οικονομικές πλευρές. Το ελληνικό κράτος και τα ελληνικά νοικοκυριά δαπανούν σημαντικό μέρος από τους πόρους που διαθέτουν για την εκπαίδευση και κατάρτιση των νέων, επειδή, μεταξύ άλλων, πιστεύουν ότι με αυτό τον τρόπο τους προετοιμάζουν καλύτερα για αποδοτική επαγγελματική σταδιοδρομία.

Όμως, το ποσοστό ανεργίας διαφοροποιείται συστηματικά και αντίστροφα με το επίπεδο εκπαίδευσης, αλλά και εντός του ίδιου επιπέδου εκπαίδευσης εμφανίζονται σημαντικές διαφοροποιήσεις. Παρόλο που το ποσοστό ανεργίας το 1997 ανερχόταν στο 10,7 και για συγκεκριμένους πτυχιούχους ΑΕΙ, το ποσοστό αυτό είναι αρκετά πιο χαμηλό ώστε να μπορεί να χαρακτηριστεί ως ανεργία τριβής, ενώ για άλλους πτυχιούχους ΑΕΙ είναι κοντά στο γενικό ποσοστό.

Λαμβάνοντας υπόψη πως όσο περισσότερο διαρκούν **οι σπουδές κάποιων τόσο πιο αργά εισέρχονται στην αγορά εργασίας**, προκύπτει ότι για πολλά έτη όλες οι αντίστοιχες ομάδες των νέων αντιμετωπίζουν σοβαρό πρόβλημα ανεργίας, αλλά για συγκεκριμένες ομάδες το πρόβλημα τις ακολουθεί και αργότερα.

Η ανάλυση της ανεργίας κατά φύλο και εκπαιδευτικές ομάδες δείχνει ότι η ανεργία πλήττει συστηματικά περισσότερο τις γυναίκες παρά τους άνδρες, με ελάχιστες εξαιρέσεις. Από το έτος 1993 περίπου ο ένας στους δυο άνεργους παραμένει στην ανεργία για τουλάχιστον ένα έτος, είναι δηλαδή μακροχρόνια άνεργος. Γεγονός που επιβεβαιώνει την άποψη πως το εκπαιδευτικό σύστημα δεν προσάρμοσε τα προσόντα των εξερχομένων από αυτό στις νέες απαιτήσεις της αγοράς εργασίας.

Στη σημερινή συγκυρία με την απaráδεκτα υψηλή ανεργία και τις εκτεινόμενες τεχνολογικές και διαρθρωτικές αλλαγές, τα άτομα πρέπει να είναι εφοδιασμένα με τα κατάλληλα εκπαιδευτικά προσόντα για να ανταποκριθούν στις νέες διεθνείς προκλήσεις που αντιμετωπίζει η οικονομία.

Οι σχέσεις εκπαίδευσης και ανεργίας είναι πολυσυζητημένες σε διεθνές επίπεδο, μιας και πέρα από τη πρακτική τους σημασία θα μπορούσαν να αποτελέσουν ενδείξεις προς τους αρμόδιους φορείς εκπαιδευτικής πολιτικής για τις ανισοροπίες που παρατηρούνται στην αγορά εργασίας για διάφορα επίπεδα εκπαίδευσης και ειδικότητες. Η ανεργία μπορεί να συνδεθεί με την αποτυχία ή επιτυχία του εκπαιδευτικού συστήματος. Είναι αρκετά δύσκολο το εκπαιδευτικό σύστημα να προσαρμόζει τα προσόντα των εξερχομένων από αυτό με τις ανάγκες ή απαιτήσεις της αγοράς εργασίας, η οποία όμως, λόγω τεχνολογικών αλλαγών και διεθνών συγκυριών έχει αλλάξει και συνεχίζει να αλλάζει δραστικά. (Κανελλοπούλου, Μαυρομάρα & Μητράκου, 2003)Τις περισσότερες φορές η ανταλλακτική αξία των πτυχίων είναι μικρή και συνήθως οδηγεί στην ανεργία. Ο αριθμός των εισαγόμενων στα πανεπιστήμια αυξάνεται σημαντικά, αλλά παραμένει μικρός σε σχέση με τη ζήτηση των νέων για ανώτατη εκπαίδευση. (Δελουσόπουλος, 1993).

Το εκπαιδευτικό σύστημα «παραδίδει» στην αγορά εργασίας τους αναγκαίους και κατάλληλα εκπαιδευμένους προς παραγωγική απασχόληση εργαζόμενους και η αγορά εργασίας τους απορροφά, τους αξιοποιεί και τους αναβαθμίζει. Είναι προφανές ότι η μετάβαση από την εκπαίδευση στην αγορά εργασίας είναι ομαλή και ενισχύεται η ανταγωνιστικότητα των εκπαιδευτικών και οικονομικών μονάδων. Η υψηλότερη

εκπαίδευση αναμένεται να ενισχύει τη θέση του ατόμου που ψάχνει για εργασία καθιστώντας το πιο ελκυστικό στους εργοδότες σε σχέση με τους λιγότερους εκπαιδευμένους. Επίσης, οι πιο εκπαιδευμένοι συνήθως έχουν καλύτερες πληροφορίες για την αγορά εργασίας και πιο αποτελεσματικές τεχνικές στην έρευνα για ανεύρεση εργασίας, έτσι μειώνεται η πιθανότητα ή η διάρκεια της ανεργίας.

Από την άλλη πλευρά, άτομα τα οποία μέσω της υψηλής εκπαίδευσής έχουν αποκτήσει εξειδικευμένες δεξιότητες με συγκεκριμένο επάγγελμα, σε περίπτωση μείωσης της ζήτησης αυτού του επαγγέλματος ή αύξησης του αριθμού των εισερχομένων στο επάγγελμα, μπορεί να βρεθούν σε μακρές περιόδους ανεργίας. Επιπλέον, όσο υψηλότερη εκπαίδευση έχει κάποιος, τόσο υψηλότερος είναι ο μισθός επιφύλαξης και άρα τόσο μακρύτερη η περίοδος έρευνας για ανεύρεση εργασίας, δηλαδή μακρύτερη περίοδος ανεργίας.(Κανελλοπούλου, Μαυρομάρα & Μητράκου, 2003)

Στο **πίνακα 4** που ακολουθεί παρουσιάζονται τα ποσοστά ανεργίας ανδρών και γυναικών ηλικίας 25 ετών και άνω κατά επίπεδο εκπαίδευσης τα έτη 1989, 1993 και 2000 στην Ελλάδα.

Πίνακας 4. Ποσοστά ανεργίας ανδρών και γυναικών ηλικίας 25 ετών και άνω κατά επίπεδο εκπαίδευσης τα έτη 1989, 1993 και 2000.

επίπεδο εκπαίδευσης	1989	1993	2000
Σύνολο			
Πτυχιούχοι ΑΕΙ	4,8	6,8	6,7
Πτυχιούχοι Ανωτέρων Τ.Ε. σχολών	7,6	10,5	10,5
Απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	7,6	8,1	10,6
Απολυτήριο Γ΄ τάξης Μέσης Εκπαίδευσης	5,3	7,7	9,9
Απολυτήριο στοιχειώδους εκπαίδευσης	3,5	5,4	7,1
Δεν τελείωσαν στοιχειώδη εκπαίδευση	2,8	3,9	4,2
ΣΥΝΟΛΟ	4,7	6,6	8,6
ΑΝΔΡΕΣ			
Πτυχιούχοι ΑΕΙ	4,0	4,8	4,7
Πτυχιούχοι Ανωτέρων Τ.Ε. σχολών	5,3	7,4	6,2
Απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	4,3	5,1	6,7
Απολυτήριο Γ΄ τάξης Μέσης Εκπαίδευσης	3,1	5,0	6,2

Απολυτήριο στοιχειώδους εκπαίδευσης	2,0	3,8	4,7
Δεν τελείωσαν στοιχειώδη εκπαίδευση	2,1	3,5	3,1
ΣΥΝΟΛΟ	3,0	4,6	5,6
ΓΥΝΑΙΚΕΣ			
Πτυχιούχοι ΑΕΙ	6,1	9,8	9,3
Πτυχιούχοι Ανωτέρων Τ.Ε. σχολών	12,4	15,2	15,5
Απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	13,5	13,5	16,9
Απολυτήριο Γ' τάξης Μέσης Εκπαίδευσης	14,0	15,9	19,3
Απολυτήριο στοιχειώδους εκπαίδευσης	6,3	8,4	11,0
Δεν τελείωσαν στοιχειώδη εκπαίδευση	3,4	4,2	5,4
ΣΥΝΟΛΟ	7,9	10,4	13,3

Πηγή: Δρετάκης Μ., 2001.

Από το πίνακα 4 φαίνεται ότι τα ποσοστά ανεργίας ανδρών και γυναικών μαζί, αυξήθηκαν σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης και στις δύο περιόδους με εξαίρεση τους πτυχιούχους ΑΕΙ/ΤΕΙ την περίοδο 1993-2000 όπου σημειώνεται ελάχιστη διαφορά. Ενώ οι υπόλοιπες εκπαιδευτικές βαθμίδες σημείωσαν σημαντική αύξηση στα ποσοστά ανεργίας. Για παράδειγμα για όσους είχαν απολυτήριο Γ' τάξης Μέσης Εκπαίδευσης το 1989 η ανεργία ήταν 5,3, το 1993 ήταν 7,7 και το 2000 ήταν 9,9 δηλαδή σχεδόν διπλασιάστηκε από την αρχική τιμή. Επίσης σημαντική διαφοροποίηση παρουσιάζεται μεταξύ ανδρών και γυναικών, όπου ανεξάρτητα του επιπέδου εκπαίδευσης τα ποσοστά ανεργίας των γυναικών είναι διπλάσια έως και τριπλάσια. Για παράδειγμα οι άνδρες πτυχιούχοι ΑΕΙ για το έτος 2000 είχαν ανεργία 4,7 έναντι 9,3 των γυναικών, παρομοίως οι άντρες με απολυτήριο Γ' τάξης μέσης εκπαίδευσης για το έτος 2000 είχαν ανεργία 6,2 έναντι 19,3 των γυναικών.

Διαπιστώνεται ότι οι εξερχόμενοι κατά έτος από τα ΑΕΙ και ΤΕΙ είναι αριθμητικά λιγότεροι από τους εισερχόμενους ετησίως σε αυτά τα πρόσφατα έτη, ενώ μεγάλα ποσοστά νέων καθίστανται πτυχιούχοι μετά την ηλικία των 24 ετών.

Οι εξερχόμενοι από το εκπαιδευτικό σύστημα εμφανίζουν γενικά υψηλά ποσοστά συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό, άνω του 80% τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες. Παρατηρούνται σημαντικά υψηλότερα ποσοστά συμμετοχής όσο υψηλότερο είναι το εκπαιδευτικό επίπεδο. Τα υψηλά ποσοστά συμμετοχής συνδέονται όχι μόνο με τα χαμηλά ποσοστά μη ενεργών, αλλά και με υψηλά ποσοστά

ανεργίας. Από αυτούς που βγήκαν από το εκπαιδευτικό σύστημα το 1998 το 45% ήταν άνεργοι το 1999.

Επίσης όσον αφορά τη **σχέση εκπαίδευσης και αμοιβών** σε πρώτο στάδιο μπορούν να περιγραφούν ως ακολούθως. Οι μέσες αμοιβές αυξάνονται συστηματικά με το επίπεδο εκπαίδευσης. Με εξαίρεση τις αμοιβές των νέων σε ηλικία, όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο εκπαίδευσης, τόσο υψηλότερη είναι και η μέση αμοιβή των εργαζομένων (Κανελλοπούλου, Μαυρομάρα & Μητράκου, 2003).

4.3 Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Γενικά, η οικογενειακή πολιτική μιας χώρας εκφράζεται μέσα από το νομοθετικό πλαίσιο της εκάστοτε χώρας, αλλά και από την παροχή επιδομάτων και υπηρεσιών σε είδος. Πολλοί παράγοντες διαμορφώνουν την οικογενειακή πολιτική μιας χώρας. Ορισμένοι από αυτούς είναι: α) η σχέση κράτους- αγοράς- οικογένειας, β) οι παραδοσιακές αξίες στις οποίες πιστεύει κάθε χώρα, π.χ. στην Ελλάδα ο θεσμός της οικογένειας ήταν πάντα μια σταθερή αξία, γ) οι ιδεολογικές πολιτικές επιρροές, π.χ. στη Σουηδία το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα πίστευε ότι ο θεσμός της οικογένειας είναι συντηρητικός και δεν τον στηρίζει όπως άλλες χώρες, δ) οι δημογραφικές εξελίξεις, π.χ. στη Γαλλία, λόγω του προβλήματος της υπογεννητικότητας το οποίο εμφανίστηκε πιο νωρίς από ότι σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, υπάρχει πλέγμα μέτρων για τη στήριξη και προστασία της εργαζόμενης μητέρας, ε) κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις π.χ. η αύξηση των εργαζόμενων γυναικών, στ) αλλαγή στη δομή της οικογένειας με αποτέλεσμα να προσπαθούν σήμερα τα κράτη να αλλάξουν τους βασικούς τους στόχους (Κουκούλη, 2001).

4.3.1 Η οικογενειακή πολιτική στη Ελλάδα.

Η διερεύνηση των αλληλεπιδράσεων της οικογένειας και της κοινωνικής πολιτικής είναι σημαντική όχι μόνο γιατί η οικογένεια αποτελεί τον κυριότερο αναπαραγωγικό θεσμό στην κοινωνία μας, με τον οποίο το κοινωνικό κράτος έχει κομβική και ιδιάζουσα σχέση, αλλά γιατί αναδεικνύει το προβληματισμό των ορίων της ίδιας της κοινωνικής πολιτικής. (Καραγιωργας, 1993).

Με βάση τα παραπάνω τέσσερα μοντέλα η Ελλάδα έχει χαρακτηριστικά από τα δυο τελευταία μοντέλα, δηλαδή των χωρών της Νότιας Ευρώπης και της Γερμανίας.

Το σύνταγμα της Ελλάδας το 1974 περιέχει κεφάλαιο που αφορά την οικογενειακή πολιτική. Ο θεσμός των οικογενειακών επιδομάτων θεσπίστηκε από τη δεκαετία του 50 . Αυτό που χαρακτηρίζει την Ελληνική πολιτική είναι πως δεν υπάρχει μια ολοκληρωμένη συγκροτημένη πολιτική, αλλά μια αποσπασματική, ανάλογα με τη σημαντικότητα των ομάδων πίεσης αλλά και των πελατειακών σχέσεων κάθε κυβέρνησης.

Ένα βασικό πρόβλημα για την άσκηση της κοινωνικής πολιτικής είναι ότι, ενώ το 1983 υπήρξαν σημαντικές αλλαγές στο οικογενειακό δίκαιο, πολλές από αυτές έμειναν μετέωρες. Το σημαντικότερο είναι πως η **οικογενειακή πολιτική στην Ελλάδα ασκείται από πάρα πολλούς και διαφορετικούς φορείς:**

α) Ασκείται από φορείς όπως το **Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης αλλά και από το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων**. Γενικά, είναι πολύπλοκο το σύστημα που εμπλέκει τη μια υπηρεσία με την άλλη με αποτέλεσμα το όλο σύστημα να είναι βραδυκίνητο.

β) Εμπλέκονται, επίσης, **Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις αλλά και Εθελοντικές Οργανώσεις**, όπως ο Ερυθρός Σταυρός.

γ) Στην Ελλάδα οι παροχές στην οικογενειακή πολιτική είναι κυρίως **επιδοματικού χαρακτήρα**. Τα επιδόματα αυτά αφορούν περισσότερο τις οικογένειες που αντιμετωπίζουν σοβαρά οικονομικά προβλήματα ή που είναι με ειδικά προβλήματα.

δ) Αντίθετα, ο τομέας της **πρόληψης στην Ελλάδα** είναι εντελώς υποανάπτυκτος. Δεν υπάρχει σύστημα αντιμετώπισης οικογενειών που βρίσκονται σε κρίση.

ε) Αν εξαιρέσουμε τα πιλοτικά προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης **δεν υπάρχει ένας κεντρικός σχεδιασμός** για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα.

στ) Ένα άλλο πρόβλημα είναι ότι **ευνοούνται περισσότερο κάποιες ομάδες το πληθυσμού** από την οικογενειακή πολιτική, επειδή έχουν οι ομάδες αυτές «πελατειακές σχέσεις» με το κράτος ή είναι πιο δυναμικές οι σχέσεις τους με το κράτος, για παράδειγμα ο σύλλογος των πολυτέκνων, ο οποίος είναι παλιός και ισχυρός.

ζ) Ακόμη, **δεν υπάρχει λειτουργική διασύνδεση των υπηρεσιών** που ασχολούνται με την οικογενειακή πολιτική, ώστε να είναι δυνατή η χάραξη μιας ενιαίας πολιτικής. (Κουκούλη, 2001)

Συμπερασματικά, από όλα τα παραπάνω διαπιστώνουμε πως η οικογενειακή πολιτική στην Ελλάδα είναι ελλιπής, καθώς δεν καλύπτει ολοκληρωτικά τις ανάγκες των πολιτών της. Αρχικά, τα επιδόματα που δίνονται στις οικογένειες (αναφέρονται εκτενώς στην ενότητα που ακολουθεί) απευθύνονται κυρίως προς αυτές που αντιμετωπίζουν μια κρίση. Γενικά, αξίζει να σημειωθεί, ότι τα ποσά των οικογενειακών επιδομάτων που χορηγούνται σε όλους τους γονείς δημιουργούν αμφιβολίες ως προς τη συνεισφορά τους σχετικά με το σκοπό αυτό. Το επίπεδο των επιδομάτων είναι φανερά ανεπαρκή καθώς τα επιδόματα αυτά τις περισσότερες φορές δε μπορούν να καλύψουν το κόστος του τοκετού και της ανατροφής των παιδιών (Καραντινός & συν, 1992)(αναφέρονται εκτενώς στην ενότητα που ακολουθεί). Εν συντομία, ο υποανάπτυκτος τομέας πρόληψης στην Ελλάδα σε συνδυασμό με όλο το δυσκίνητο κρατικό μηχανισμό έχει ως αποτέλεσμα τη μη ουσιαστική στήριξη από το κράτος για τους γονείς.

Ένα άλλο σημαντικό θέμα είναι η στήριξη των γονέων με υπηρεσίες που διευκολύνουν έμπρακτα το συνδυασμό του γονεϊκού και του επαγγελματικού ρόλου. Σε αυτή την κατηγορία μπορούν να ενταχθούν οι βρεφικοί- παιδικόι σταθμοί, τα νέα προγράμματα για τα ολοήμερα σχολεία, τα Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών (ΚΔΑΠ)(βλ. ακόλουθη υποενότητα). Τα τελευταία χρόνια γίνεται μια προσπάθεια ώστε να υπάρξουν όσον το δυνατόν περισσότερες υπηρεσίες αυτού του είδους και που θα μπορούν να καλύψουν όλες τις ανάγκες του πληθυσμού, καθώς στο παρελθόν ήταν έντονο το φαινόμενο η προσφορά των υπηρεσιών αυτών να μην ανταποκρίνεται στη μεγάλη ζήτηση που υπήρχε. Αξίζει να σημειωθεί πως κάποια προγράμματα βρεφικών σταθμών ή ΚΔΑΠ χρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, συνεπώς το μέλλον των προγραμμάτων αυτών διαγράφεται αβέβαιο.

Τέλος όλα τα επιδόματα, τα προγράμματα και οι νόμοι που ισχύουν απευθύνονται σε άτομα που έχουν γίνει ήδη γονείς. Δεν υπάρχουν υπηρεσίες ή προγράμματα που να στηρίζουν τα άτομα που θέλουν να γίνουν γονείς.

4.3.2 Υπηρεσίες για την προστασία των νέων και των οικογενειών τους.

4.3.2.1 Άδειες και επιδόματα μητρότητας.

Οι γυναίκες που είναι ασφαλισμένες σε ασφαλιστικά ταμεία που ανήκουν στη δικαιοδοσία της Γενικής Γραμματείας Κοινωνικών Ασφαλίσεων δικαιούνται **άδεια μητρότητας** για ένα σύνολο 14 εβδομάδων, από τις οποίες τουλάχιστον 6 εβδομάδες πρέπει να δίνονται μετά το τοκετό. Το ποσό των επιδομάτων που δικαιούνται εξαρτάται από το μισθό τους καθώς και οι προϋποθέσεις για το δικαίωμα του επιδόματος ποικίλουν από ταμείο σε ταμείο. Επίσης, ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.) δίνει ένα εφάπαξ χρηματικό επίδομα σαν συμπλήρωμα στο επίδομα μητρότητας το οποίο δίνεται από το ΙΚΑ (Ιδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων), το μεγαλύτερο ταμείο κοινωνικών ασφαλίσεων που καλύπτει τους εργαζόμενους στον ιδιωτικό τομέα. αλλά και οι γυναίκες που είναι ασφαλισμένες στον Ο.Γ.Α. (Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων) δικαιούνται επίδομα μητρότητας. Στην περίπτωση γέννησης διδύμων, τριδύμων, κ.λ.π. το επίδομα αυξάνεται κατά 50% για κάθε παιδί. Τέλος, οι υπάλληλοι των δημόσιων υπηρεσιών και οι υπάλληλοι του ευρύτερου δημόσιου τομέα δικαιούνται τέσσερις μήνες άδεια μετά τον τοκετό με πλήρες αποδοχές.

Οι γυναίκες που δε δικαιούνται χρηματικά επιδόματα μητρότητας από κάποιο ασφαλιστικό ταμείο δικαιούνται, σύμφωνα με το νόμο του 1982, να λάβουν επίδομα ώστε να εξασφαλίσουν έναν ικανοποιητικό τρόπο ζωής. Το επίδομα μπορεί να ζητηθεί από ανασφάλιστες γυναίκες καθώς και από ασφαλισμένες γυναίκες που δεν έχουν μέχρι τη στιγμή εκείνη δικαίωμα επιδόματος μητρότητας από το ασφαλιστικό τους ταμείο. Εδώ να σημειωθεί ότι τα ποσά των χορηγούμενων επιδομάτων μητρότητας είναι ανεπαρκή. Πολλές γυναίκες που δικαιούνται επίδομα λαμβάνουν ένα επίδομα που δεν καλύπτει το ποσό των αποδοχών που χάθηκαν λόγω της απουσίας τους από την εργασία. Για παράδειγμα το επίδομα μητρότητας για τις αγρότισσες, δεν είναι πολύ γνωστό ανάμεσα στα μέλη αυτού του πληθυσμού.

Επιπλέον όλα τα επιδόματα μητρότητας που προαναφέρθηκαν βασίζονται σε ασφαλιστικά ταμεία σχετικά με την εργασία. Έτσι υπάρχουν μεγάλες ανισότητες στο λαμβανόμενο επίδομα μητρότητας ανάλογα με τη φύση της ανισότητας. Οι εργαζόμενες στον ιδιωτικό τομέα βρίσκονται σε πλεονεκτικότερη θέση από αυτές που εργάζονται στο δημόσιο. Το σίγουρο είναι ότι οι γυναίκες με ανεπίσημη

απασχόληση και οι γυναίκες που απασχολούνται στη γεωργία βρίσκονται σε πολύ μειονεκτικότερη θέση όσον αφορά το επίδομα μητρότητας.

4.3.2.2 Οικογενειακά επιδόματα.

Από τον Οργανισμό Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.) δίνεται ένα μηνιαίο οικογενειακό επίδομα για τα παιδιά των ημερομίσθιων ή μισθωτών εργαζομένων σε όλη την Ελλάδα που εργάζεται για οποιονδήποτε εργοδότη, υπό τον όρο ότι η πληρωμή οικογενειακού επιδόματος δεν προβλέπεται στην διαπραγμάτευση συλλογικής σύμβασης εργασίας. Το επίδομα πληρώνεται μόνο στον ένα γονέα, για παιδιά μέχρι την ηλικία των 18 ετών, ή μέχρι την ηλικία των 22 ετών εάν το παιδί σπουδάζει. Για τους γονείς που εργάζονται στο δημόσιο τομέα το μηνιαίο οικογενειακό επίδομα δίνεται για κάθε παιδί μέχρι την ηλικία των 18 ετών ή μέχρι την ηλικία των 23 ετών εάν το παιδί σπουδάζει. Εάν και οι δύο γονείς εργάζονται στο δημόσιο τομέα το επίδομα δίδεται στον ένα γονέα.

Μηνιαία οικογενειακή βοήθεια δίδεται από το Π.Ι.Κ.Π.Α. (Πατριωτικό Ίδρυμα Κοινωνικής Πρόνοιας και Αντίληψης) στους γονείς παιδιών από 0 έως 14 ετών που ζουν σε οικογένειες με πολύ χαμηλό εισόδημα. Το χορηγούμενο ποσό εξαρτάται από τη συγκεκριμένη κατάσταση και τις ανάγκες της οικογένειας. Οικογένειες ή άτομα με έκτατες οικονομικές ανάγκες μπορούν να ζητήσουν οικονομική βοήθεια από το τοπικό υποκατάστημα Κοινωνικής Πρόνοιας.

Από το Υπουργείο Υγείας Πρόνοιας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης δίνεται ένα μηνιαίο επίδομα από τον Ο.Γ.Α. για το τρίτο και κάθε επιπλέον παιδί που γεννήθηκε μετά την 1-1-1972 και μέχρι την ηλικία των 16 ετών. Με το Νόμο 1982 του 1990, θεσμοθετήθηκε ένα μηνιαίο επίδομα για τις 'πολύτεκνες μητέρες' (οι μητέρες με τέσσερα παιδιά και άνω). Το επίπεδο είναι ίσο με μιάμιση φορά το κατώτερο ημερομίσθιο, επί τον αριθμό των άγαμων παιδιών μέχρι 25 ετών, και δίδεται μέχρι η μητέρα να παύσει να έχει άγαμα παιδιά. Το επίδομα είναι ίσο με το τετραπλάσιο του ελάχιστου ημερομισθίου. Το επίδομα δίνεται επίσης στις μητέρες χωρίς σύζυγο (άγαμες, χωρισμένες ή χήρες) που έχουν τρία παιδιά με την προϋπόθεση ότι έχουν τη πλήρη ευθύνη της στήριξης τους.

Ταυτόχρονα με το παραπάνω επίδομα θεσμοθετήθηκε η ισόβια σύνταξη για τις 'πολύτεκνες μητέρες'. Η σύνταξη είναι ίση με το τετραπλάσιο του ελάχιστου ημερομισθίου και δίδεται στη μητέρα που παύει να λαμβάνει το μηνιαίο επίδομα για τις 'πολύτεκνες μητέρες', καθώς και στις μητέρες που δεν έλαβαν ποτέ το επίδομα

αλλά έχει χαρακτηριστεί ισόβια σαν ‘πολύτεκνη μητέρα’ και έχει παντρεμένα παιδιά ή το νεότερο παιδί της είναι πάνω από 25 ετών. η μητέρα και τα παιδιά της πρέπει να είναι Έλληνες πολίτες.

Μηνιαία οικονομική βοήθεια δίνεται για κάθε παιδί από το Υπουργείο Υγείας Πρόνοιας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης για τα παιδιά από 0-16 ετών που ζουν σε οικογένειες χαμηλών εισοδημάτων και στερούνται ‘πατρικής παρουσίας’ λόγω θανάτου, αναπηρίας, εγκατάλειψης, φυλάκισης ή άλλης μορφής απουσίας. Το Π.Ι.Κ.Π.Α. (Πατριωτικό Ίδρυμα Κοινωνικής Πρόνοιας και Αντίληψης) δίνει μηνιαία οικονομική βοήθεια σε μόνους γονείς με ιατρικά ή κοινωνικά προβλήματα. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η οικογένεια να έχει πολύ χαμηλό εισόδημα και να μη λαμβάνει επίδομα από κάποιον άλλο φορέα.

Από τον Ο.Γ.Α. δίνεται σύνταξη για παιδιά ορφανά στους ασφαλισμένους του, μέχρι το παιδί να φτάσει στην ηλικία των 18 ετών, ή μέχρι την ηλικία των 24 ετών εάν το παιδί σπουδάζει. Απαραίτητη προϋπόθεση για τη καταβολή της σύνταξης είναι α)το παιδί να είναι άγαμο, 2)το παιδί και η μητέρα να μη λαμβάνουν άλλη σύνταξη, και γ)ο πατέρας να ήταν ασφαλισμένος στο Ο.Γ.Α. για τρία έτη πριν το θάνατο του.

Το Κέντρο Βρεφών ‘ΜΗΤΕΡΑ’ είναι ένα ιδιωτικό ίδρυμα που βρίσκεται στην Αθήνα και ανήκει στον ευρύτερο δημόσιο τομέα και χρηματοδοτείται από το Υπουργείο Υγείας. Το ίδρυμα δίνει επιδόματα σε μόνους γονείς που το εισόδημα τους είναι χαμηλό. Το ποσό ποικίλει ανάλογα με την εκτίμηση της ανάγκης.

Οικογένειες με τέσσερα ή παραπάνω παιδιά έχουν προτεραιότητα στην εξασφάλιση δανείων αγοράς κατοικίας από τον Οργανισμό Εργατικής Κατοικίας (Ε.Ο.Κ.), ο οποίος χορηγεί έναν περιορισμένο αριθμό δανείων. Η μόνη προϋπόθεση για να αποκτήσει κάποιος προτεραιότητα είναι να έχει τέσσερα ή περισσότερα παιδιά. Δεν εφαρμόζεται έλεγχος εισοδήματος. Επίσης, στις οικογένειες με πέντε ή περισσότερα παιδιά δίνεται προτεραιότητα στην κλήρωση που πραγματοποιείται από τον Οργανισμό Εργατικής Κατοικίας (Ε.Ο.Κ.), για την διανομή κατασκευασμένων κατοικιών. Οι κατοικίες που εκχωρούνται μέσω κλήρωσης πωλούνται πολύ χαμηλότερα από την αγοραστική τους αξία, και δίνεται στους κληρωθέντες 25- ετές δάνειο για να εξοφλήσουν το ποσό αυτό. Δεν εφαρμόζεται έλεγχος εισοδήματος για τις πολύτεκνες οικογένειες. Στις οικογένειες των οποίων ο αρχηγός σκοτώθηκε σε εργατικό ατύχημα δίνεται προτεραιότητα στην κλήρωση που πραγματοποιείται από τον Οργανισμό Εργατικής Κατοικίας (Ε.Ο.Κ.), για την διανομή κατασκευασμένων

κατοικιών. Οι κατοικίες που εκχωρούνται μέσω κλήρωσης πωλούνται πολύ χαμηλότερα από την αγοραστική τους αξία, και δίνεται στους κληρωθέντες 25- ετές δάνειο για να εξοφλήσουν το ποσό αυτό.

Ακόμη, υπάρχουν διάφορα πλεονεκτήματα εκτός από αυτά που σχετίζονται με τη στέγαση τα οποία δικαιούνται οι 'πολύτεκνες οικογένειες' τα οποία χορηγούνται από διάφορους δημόσιους φορείς. Ορισμένα από αυτά τα πλεονεκτήματα είναι: μειωμένα εισιτήρια για μετακίνηση με μέσα μαζικής μεταφοράς, προτεραιότητα στην μετεγγραφή από μια σχολή τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε άλλη που βρίσκεται σε άλλο μέρος, προτεραιότητα στη πρόσβαση σε δωρεάν στέγη και τροφή για σπουδαστές της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, μειωμένη στρατιωτική θητεία, προτεραιότητα στη πρόσβαση σε δημόσιους παιδικούς σταθμούς και νηπιαγωγεία, προτεραιότητα στην είσοδο σε αστυνομικές και στρατιωτικές σχολές, χορήγηση αδειών ταξί, και ειδικές φορολογικές μειώσεις για την αγορά αυτοκινήτου, πρώτης κατοικίας και φόρου εισοδήματος.

Παρόλα αυτά πρέπει να σημειωθεί, ότι τα ποσά των οικογενειακών επιδομάτων που χορηγούνται δημιουργούν αμφιβολίες ως προς τη συνεισφορά τους σχετικά με το σκοπό αυτό. Το επίπεδο των επιδομάτων είναι φανερά ανεπαρκές καθώς τα επιδόματα αυτά τις περισσότερες φορές δε μπορούν να καλύψουν το κόστος του τοκετού και της ανατροφής των παιδιών.

4.3.2.3. Οικογενειακές άδειες

Οικογενειακή άδεια άνευ αποδοχών μπορούν να πάρουν οι γονείς που εργάζονται στον δημόσιο τομέα και γονείς που απασχολούνται στον ιδιωτικό τομέα από επιχειρήσεις που απασχολούν τουλάχιστον 100 άτομα. Στον δημόσιο τομέα, η άδεια μπορεί να διαρκέσει μέχρι δύο χρόνια, και η διάρκεια της άδειας υπολογίζεται σαν εργάσιμος χρόνος (όσον αφορά τις συντάξεις). Στον ιδιωτικό τομέα, η άδεια μπορεί να διαρκέσει τρεις μήνες για κάθε γονέα (ή έξι μήνες για κάθε γονέα).

Οι γονείς αναπήρου παιδιού που εργάζονται στον δημόσιο τομέα ή στον ιδιωτικό τομέα από επιχειρήσεις που απασχολούν τουλάχιστον 100 άτομα, μπορούν να μειώσουν την εργάσιμη μέρα τους κατά μία ώρα αλλά χωρίς αποζημίωση για τις αποδοχές που χάνονται με τον τρόπο αυτό. Οι γονείς που εργάζονται στον δημόσιο τομέα ή στον ιδιωτικό τομέα από επιχειρήσεις που απασχολούν τουλάχιστον 100 άτομα δικαιούνται άδεια άνευ αποδοχών για να φροντίσουν ένα άρρωστο παιδί κάτω των 16 ετών.

Οι γονείς που εργάζονται στον δημόσιο τομέα ή στον ιδιωτικό τομέα από επιχειρήσεις που απασχολούν τουλάχιστον 100 άτομα και με παιδιά που πηγαίνουν στο σχολείο δικαιούνται μέχρι τέσσερις ημέρες το χρόνο άδεια με αποδοχές για να επισκεφθούν το σχολείο. Ο εργοδότης πρέπει να δώσει τη συγκατάθεση του για την άδεια αυτή. Όταν εργάζονται και οι δύο γονείς, η άδεια μοιράζεται μεταξύ των δύο. Οι μητέρες που εργάζονται στον δημόσιο τομέα δικαιούνται άδεια δυο ωρών την ημέρα για κάθε παιδί κάτω των δύο ετών, και μιας ώρας την ημέρα για κάθε παιδί ηλικίας μεταξύ δύο και τεσσάρων ετών. Βέβαια η οικογενειακή άδεια μέχρι δύο χρόνια στον δημόσιο τομέα και έως τρεις μήνες στον ιδιωτικό λαμβάνεται από μικρό ποσοστό των δικαιούχων διότι είναι άνευ αποδοχών. Επιπλέον όπως αναφέρεται πολλοί εργαζόμενοι γονείς αποκλείονται από το δικαίωμα οικογενειακών αδειών καθώς αυτές εφαρμόζονται μόνο σε ορισμένες κατηγορίες του εργατικού δυναμικού: τους εργαζόμενους στον δημόσιο τομέα και τους εργαζόμενους σε μεγάλες επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα.

Ακόμα από το Υπουργείο Υγείας και κοινωνικής αλληλεγγύης λειτουργούν Συμβουλευτικές Υπηρεσίες Οικογένειας. Οι Συμβουλευτικές Υπηρεσίες Οικογένειας είναι υπηρεσίες στελεχωμένες με ειδικευμένους επιστήμονες για τη συστηματική και διεπιστημονική αντιμετώπιση οικογενειών με σοβαρά και σύνθετα ψυχοκοινωνικά προβλήματα. Στις Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις της χώρας λειτουργούν οι Δ/νσεις και τα Τμήματα Πρόνοιας όπου μέσω των Κοινωνικών Υπηρεσιών παρέχεται ψυχολογική στήριξη και βοήθεια σε ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού.

4.3.2.4. Κοινωνικές παροχές Υπουργείων και άλλων φορέων

Στα προγράμματα νέων ελεύθερων επαγγελματιών του ΟΑΕΔ, το σύστημα αξιολόγησης για τη υπαγωγή στο πρόγραμμα των επιχορηγήσεων για τη δημιουργία μικρής επιχείρησης και στο σύστημα μοριοδότησης, προτεραιότητες αποτελούν: το φύλο, η ηλικία, τα οικογενειακά χαρακτηριστικά, το εισόδημα κλπ.

Η Γενική Γραμματεία Ισότητας συμμετέχει με άλλους αρμόδιους φορείς στο σχεδιασμό και την υλοποίηση προγραμμάτων και Κοινοτικών Πρωτοβουλιών που απευθύνονται σε άνεργες και εργαζόμενες γυναίκες και αφορούν ολοκληρωμένες παρεμβάσεις Κατάρτισης- Πληροφόρησης- Επαγγελματικού Προσανατολισμού- Υποστήριξης και Επιδότησης της Απασχόλησης.

Τα Συμβουλευτικά Κέντρα που λειτουργούν στα πλαίσια του ΚΕΘΙ (Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας), και παρέχουν- υποστηρικτικές υπηρεσίες προς τις

γυναίκες, όπως: συμβουλευτική και πληροφόρηση σε θέματα νομικά, σε θέματα απασχόλησης και επιχειρηματικότητας καθώς και ψυχοκοινωνικής υποστήριξης με στόχο την κοινωνική τους ένταξη.

Το ΑΣΕΠ είναι ανεξάρτητη Αρχή, συστάθηκε με το Ν. 2190/1994 και έχει ως αρμοδιότητα την επιλογή προσωπικού στο δημόσιο τομέα.

Δίδεται λοιπόν προτεραιότητα προς πρόσληψη σε υποψήφιους «γονείς» που βαρύνονται βάσει δικαστικής απόφασης ή συμβολαιογραφικής πράξεως με τη διατροφή των ανήλικων τέκνων, ειδάλλως αυτός που έχει την επιμέλεια και είναι άγαμος, χήρος, διαζευγμένος ή σε διάσταση.

Η Εκκλησία έχει αναλάβει σημαντικό έργο για τις μητέρες και στο πλαίσιο του ΚΕΣΟ (Κέντρο Στήριξης Οικογένειας) δημιούργησε ειδική υπηρεσία στήριξης των άγαμων και κακοποιημένων μητέρων.

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση υλοποίησε πληθώρα προγραμμάτων κατάρτισης και ένταξης στην αγορά εργασίας σε ευπαθείς ομάδες στα πλαίσια των προγραμμάτων του Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας για την «Καταπολέμηση του Αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας» (Β' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης). Η Τοπική Αυτοδιοίκηση θα μπορούσε να παίζει καθοριστικό ρόλο με την ανάπτυξη καινοτόμων πρωτοβουλιών και να συμβάλει στην αναδιάρθρωση των υπαρχόντων θεσμών προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι ανάγκες. Προς το παρόν στη τοπική αυτοδιοίκηση λειτουργούν κυρίως Δημοτικοί Παιδικοί, Βρεφονηπιακοί Σταθμοί και Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών (ΚΔΑΠ) όπου γίνονται δεκτά κατά προτεραιότητα τα παιδιά των εργαζόμενων γονέων καθώς και τα παιδιά που είναι ορφανά από δυο ή ένα γονέα, τα παιδιά των άγαμων μητέρων, των διαζευγμένων ή των σε διάσταση γονέων.

Και στο τομέα παιδικής προστασίας περιλαμβάνονται επίσης: οι Παιδοπόλεις (Ιδρύματα κλειστής περίθαλψης) όπου παρέχεται προστασία σε παιδιά ηλικίας 3-18 ετών, τα οποία προέρχονται από οικογένειες με έντονα προβλήματα και καθίσταται η παραμονή τους σ' αυτές δύσκολη, αδύνατη ή επιβλαβής. (Καραντινός & συν, 1992)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ:

Η κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα θεωρητικά στηρίζει το θεσμό της οικογένειας, πρακτικά υπάρχουν ελλείψεις αν και νόμοι, επιδόματα υπηρεσίες και προγράμματα στοχεύουν στην ενίσχυση της οικογενειακής πολιτικής. Συγχρόνως, όμως, οι

εξελίξεις είναι ραγδαίες η επιμήκυνση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, η ανεργία, η συμμετοχή και των δυο γονέων στην αγορά εργασίας καθιστούν πραγματικά δύσκολη την απόφαση ενός νέου ανθρώπου να δημιουργήσει οικογένεια. Απέναντι σε αυτά τα ζητήματα η κοινωνική πολιτική της Ελλάδας μπορεί να θεωρηθεί πως βρίσκεται σε εμβρυϊκό στάδιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Οι τελευταίες δεκαετίες χαρακτηρίζονται από ραγδαίες εξελίξεις σε αρκετούς τομείς της ζωής του ανθρώπου. Οι αλλαγές αυτές είχαν ως αποτέλεσμα πάγιες συμπεριφορές και καταστάσεις να αλλάζουν. Μια τέτοια αλλαγή επήλθε και στο θεσμό της οικογένειας, η οποία βρίσκεται σε εξάρτηση με την κοινωνία, αλληλεπιδρά μαζί της και προσαρμόζεται στις εκάστοτε κοινωνικές αλλαγές. Έτσι, πέρα από την πυρηνική παραδοσιακή οικογένεια που προέρχεται μέσα από το γάμο, προέκυψαν και νέα σχήματα οικογένειας προσαρμοσμένα στις νέες απαιτήσεις, η πιο διαδεδομένη μορφή είναι η μονογονεϊκή (άγαμη μητέρα, διαζύγιο, συμβίωση).

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται τις αντιλήψεις των άγαμων νέων στο Ν. Ηρακλείου για το θεσμό του γάμου, της οικογένειας και της μονογονεϊκότητας.

5.2 ΣΚΟΠΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Ο βασικός σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να μελετήσουμε τις αλλαγές του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος που επηρεάζουν περισσότερο την πρόθεσή των άγαμων νέων, να παντρευτούν και να δημιουργήσουν οικογένεια. Επιδιώξαμε να ανιχνεύσουμε τις πιθανές διαφορές στις αντιλήψεις και στάσεις μεταξύ των νέων ανάλογα με το φύλο, το επίπεδο εκπαίδευσης και το τόπο διαμονής.

Πιο συγκεκριμένα προσπαθήσαμε να απαντήσουμε στα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα :

- Ποιες είναι οι αντιλήψεις των σύγχρονων νέων ενηλίκων για τον γάμο και τον σχηματισμό οικογένειας μελλοντικά;
- Ποιες είναι οι αντιλήψεις τους για τις εναλλακτικές μορφές οικογένειας, με έμφαση στις μονογονεϊκές οικογένειες;
- Ποια ατομικά χαρακτηριστικά έχουν σχέση με την πρόθεσή τους να παντρευτούν και να δημιουργήσουν οικογένεια., αλλά και με τη θετική ή την αρνητική τους στάση στη μονογονεϊκότητα;
- Αν η ύπαρξη ευρύτερης δικής τους οικογένειας αλλά και η ποιότητα της σχέσης τους με την οικογένειά τους επηρεάζει θετικά ή αρνητικά στην πρόθεση γάμου και δημιουργίας οικογένειας;

- Υπάρχουν μορφές μονογονεϊκής οικογένειας (χηρεία- διαζύγιο- άγαμος γονιός- υιοθεσία από έναν γονιό) που είναι περισσότερο αποδεκτές από τα νεαρά άτομα και ποιοι παράγοντες διαφοροποιούν αυτές τις απόψεις;
- Διαπιστώνονται διαφορές στις αντιλήψεις και στάσεις μεταξύ των νέων που κατοικούν σε αστικές και εκείνων που κατοικούν σε αγροτικές περιοχές;

5.3.ΔΕΙΓΜΑ – ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Ο πληθυσμός της έρευνας αποτελείται από 150 άγαμους νέους ενήλικες 18 έως 30 ετών, άντρες και γυναίκες. Στο δείγμα συμπεριλάβαμε και τους νέους που είχαν πιθανόν κάποιον σύντροφο, αλλά η σχέση τους δεν είχε ακόμη καταλήξει σε γάμο. Προσπαθήσαμε να υπάρχει ισοκατανομή μεταξύ των δύο φύλων., όπως επίσης οι νέοι του δείγματος να είναι κάτοικοι του νομού Ηρακλείου. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν σε χώρους που συχνάζουν νέοι, π.χ. Πανεπιστήμιο, ΑΤΕΙ, πολιτιστικούς συλλόγους, στο Ηράκλειο, αλλά και σε χωριά του Ν. Ηρακλείου (Άγιος Βασίλειος Πεδιάδος, Αρχάνες, Κουνάβοι Πεδιάδος, Λ. Χερσονήσου)

5.4.ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Η έρευνα είναι ποσοτική, και έγινε με ερωτηματολόγιο που περιλαμβάνει κλειστές και ανοικτές ερωτήσεις. Κάποιες από αυτές είχαν προτεινόμενες επιλογές, άλλες είχαν τη μορφή κλίμακας, και σε κάποιες άλλες – πολύ λίγες στον αριθμό - ο συνεντευξιζόμενος είχε τη δυνατότητα να απαντήσει ελεύθερα χωρίς να του προτείνουμε συγκεκριμένες επιλογές. Πιο συγκεκριμένα το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει τις εξής θεματικές ενότητες:

-Κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά του ερωτώμενου : Με τις ερωτήσεις αυτής της ενότητας καταγράψαμε το φύλο, την ηλικία, τον τόπο διαμονής κατά το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του, το επίπεδο εκπαίδευσής (Καθόλου- Δημοτικό- Γυμνάσιο- Λύκειο- ΑΕΙ/ΤΕΙ) του.

-Χαρακτηριστικά της οικογένειας προέλευσης τους : Στόχος αυτής της ενότητας ερωτήσεων ήταν να διευκρινιστεί η εικόνα της οικογένειας στην οποία μεγάλωσαν και που συνεπώς τα βιώματά τους μέσα σε αυτήν, επηρεάζουν μελλοντικές τους

αποφάσεις. Οι ερωτήσεις αναφέρονταν στο πόσο δεμένοι είναι με την οικογένεια τους, ποια η επικοινωνία μεταξύ των μελών της, πόσο ευτυχισμένοι χαρακτηρίζουν τη ζωή με την οικογένεια τους, καθώς και πόσο ευτυχισμένο χαρακτηρίζουν το γάμο των γονιών τους.

-Πρόθεση δημιουργίας δικής του οικογένειας. Στην ενότητα αυτή οι ερωτήσεις στόχευαν στο να διερευνήσουν την πρόθεση τους στο ενδεχόμενο δημιουργίας δικής τους οικογένειας. Το περιεχόμενο των ερωτήσεων αφορούσε το αν είναι καλύτερα για κάποιον να παντρευτεί παρά να περάσει τη ζωή του μόνος του, με την ερώτηση αυτή θέλαμε να διαπιστώσουμε εάν τίθενται θετικά προσκείμενοι προς το γάμο. Στην ίδια ενότητα ακολουθούσαν συναφείς ερωτήσεις που αποσαφηνίζουν τη πρόθεση των ερωτώμενων για το θέμα αυτό όπως, αν προτιμούν να συζήσουν από το να παντρευτούν, ποια είναι η πρόθεση τους για μελλοντική τεκνοποίηση, και ποιοι είναι οι λόγοι κατά την άποψη τους που οι νεότερες γενιές Ελλήνων κάνουν λιγότερα παιδιά

-Αντιλήψεις για το γάμο. Στην ενότητα αυτή παραθέσαμε απλές προτάσεις με ποικίλα νοήματα, κάποιες φορές αντιφατικά, προκειμένου να διατυπώσουν κάποιες απόψεις για το γάμο γενικά, και για τους λόγους για τους οποίους παντρεύεται κανείς. Κάποιες από αυτές ήταν: πιστεύετε ότι για να αποφασίσει να παντρευτεί κανείς πρέπει να βρει μια σταθερή δουλειά, 'ότι το πιο σημαντικό για να παντρευτεί κανείς είναι να επικοινωνεί με το σύντροφό του, ότι με το γάμο τα παιδιά έχουν καλύτερη νομική προστασία και τέλος ότι πρέπει να παντρεύεται κανείς μόνο από έρωτα..

-Ορισμός οικογένειας. Στην ενότητα αυτή αναζητήσαμε ποιος είναι για αυτούς ο ορισμός της οικογένειας, προτείνοντας τους τέσσερις εναλλακτικές μορφές οικογένειας: α) ένα ζευγάρι χωρίς παιδιά, β) δύο γονείς με το παιδί/ιά τους, γ) ένας γονέας μόνος με το παιδί/ιά του, δ) δύο γονείς του ίδιου φύλου με παιδιά. Μέσα από αυτή την ερώτηση στόχος μας ήταν να κατανοήσουμε τι εννοούν όταν αναφέρονται στην έννοια της οικογένειας, διαπιστώνοντας έτσι κατά πόσο είναι δεκτικοί και σε νέα οικογενειακά σχήματα.

-Αντιλήψεις για τη μονογονεϊκότητα. Ο στόχος μας σε αυτή την ενότητα ήταν να διερευνήσουμε τις αντιλήψεις των ερωτώμενων απέναντι στο ενδεχόμενο να δημιουργήσουν οι ίδιοι ή κάποιο οικείο τους πρόσωπο μονογονεϊκή οικογένεια. Έτσι οι ερωτήσεις αναφέρονταν στο αν θα επέλεγαν να κάνουν ένα παιδί εκτός γάμου, αν θα υποστήριζαν την επιλογή ενός φίλου ή συγγενή να γίνει ανύπαντρος γονιός, αν

συμφωνούν με την άποψη ότι το παιδί που δε μεγαλώνει και με τους δυο γονείς θα έχει σίγουρα προβλήματα όταν μεγαλώσει.

5.5. ΧΡΟΝΙΚΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε κατά το χρονικό διάστημα από την 1η Μαΐου έως τις 31 Αυγούστου του 2005.

5.6. ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΑΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Όσον αφορά στο θεωρητικό μέρος, η πρώτη δυσκολία που αντιμετωπίσαμε έγκειται στο γεγονός, πως η ελληνική βιβλιογραφία που αναφέρεται στο γάμο και στην οικογένεια είναι μεν ευρεία, αλλά στο μεγαλύτερο τμήμα της είναι απηρχαιωμένη. Σχετικά με τη βιβλιογραφία που απευθύνεται στη μονογονεϊκότητα, το υλικό είναι πιο πρόσφατο, όμως δεν είχαμε εύκολη πρόσβαση σε αυτό. Τέλος, η μεγαλύτερη δυσκολία ήταν στο να εντοπίσουμε και να συγκεντρώσουμε υλικό από έρευνες οι οποίες αναφέρονταν στις αντιλήψεις- αξίες- στάσεις των νέων σχετικά με τα ζητήματα που απασχολούν τη σύγχρονη κοινωνία.

Κατά τη διεξαγωγή της μελέτης πεδίου, ο περιορισμός που θέσαμε ώστε το δείγμα να αποτελείται από άγαμους νέους μπορεί να θεωρηθεί ως η κυριότερη δυσκολία που αντιμετωπίσαμε στη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων.

5.7. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Η καταγραφή και ανάλυση των ερωτηματολογίων έγινε με τη βοήθεια του στατιστικού προγράμματος SPSS-12. Μετά τη συγκέντρωση των ερωτηματολογίων δημιουργήσαμε ένα αρχείο στο SPSS μεταφέροντας τις απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο των 150 ατόμων του δείγματος. Για τη στατιστική συσχέτιση ποιοτικών μεταβλητών χρησιμοποιήσαμε το χ^2 , για τη συσχέτιση ποσοτικών μεταβλητών τον συντελεστή Pearson's r , ενώ για την στατιστική σημαντικότητα των διαφορών μέσων τιμών μεταξύ διαφορετικών ομάδων την Ανάλυση Διακύμανσης (ANOVA).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.

6.1. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΡΩΤΩΜΕΝΟΥ

Στο δείγμα των 150 ατόμων του Ν. Ηρακλείου ηλικίας από 18-30 ετών, το 59,3% ήταν γυναίκες και το 40,7% ήταν άνδρες. Όπως φαίνεται στον πίνακα 1, υπάρχει μια μικρή υπεροχή των γυναικών στο δείγμα

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Κατανομή του δείγματος ως προς το φύλο.

	N	%
Άνδρας	61	40,7
Γυναίκα	89	59,3
Σύνολο	150	100,0

Στον πίνακα 2 περιγράφεται η κατανομή του δείγματος ως προς τρεις ηλικιακές ομάδες. Το 46,0% των ατόμων του δείγματος ανήκει στην ηλικιακή ομάδα των 18-22 ετών, το 32,7% στην ηλικιακή ομάδα των 23-26 ετών και τέλος το 21,3% στην ηλικιακή ομάδα των 27-30 ετών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Κατανομή του δείγματος ως προς την ηλικία.

	N	%
18-22	69	46,0
23-26	49	32,7
27-30	32	21,3
Σύνολο	150	100,0

Το 52,7% των ατόμων του δείγματος διέμενε για το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του μέχρι σήμερα. σε μεγάλα αστικά Κέντρα (Αθήνα, Θεσσαλονίκη), το 24,0% διαμένει σε πόλεις και το 23,3% διαμένει σε κωμοπόλεις - χωριά. Όπως δείχνει ο πίνακας 3, πάνω από το ήμισυ του δείγματος διαμένει σε μεγάλα αστικά Κέντρα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Κατανομή του δείγματος ως προς τον τόπο διαμονής τους κατά το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους.

	N	%
Μεγάλα αστικά κέντρα (1)	79	52,7
Πόλεις(2)	36	24,0
Κωμοπόλεις –χωριά (3)	35	23,3
Σύνολο	150	100,0

Δεν υπάρχει μεγάλη διαφοποίηση των ατόμων του δείγματος ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης. Το μεγαλύτερο μέρος αποτελείται από άτομα που έχουν τελειώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Πιο συγκεκριμένα το 77,2% (115) έχει ολοκληρώσει τις σπουδές του (ή φοιτά ακόμη σε τριτοβάθμιο ίδρυμα), ενώ μόνο το 16,8%(25) αναφέρει ότι έχει τελειώσει το Λύκειο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Κατανομή του δείγματος ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης..

	N	%
Δημοτικό	2	1,3
Γυμνάσιο	7	4,7
Λύκειο	25	16,8
ΑΕΙ/ΤΕΙ	115	77,2
Σύνολο	149	100,0

Αναμενόμενο παρουσιάζεται το αποτέλεσμα του πίνακα 5, αναφορικά με την κατανομή του δείγματος ως προς την εργασία, εφόσον η έρευνα απευθύνεται σε νεαρά άγαμα άτομα ηλικίας 18-30 ετών. Από το σύνολο των ερωτώμενων παρατηρείται ότι το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος σπουδάζει σε ποσοστό 50,7% και εργάζεται σε ποσοστό 40,0% σε αντίθεση με τους άνεργους που είναι 6,7% και αυτούς που δεν εργάζονται που είναι μόλις 2,7% .

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: Κατανομή του δείγματος ως προς 'αν είναι εργαζόμενος'.

	N	%
Σπουδάζει	76	50,7
Εργάζεται	60	40,0
Άνεργος	10	6,7
Δεν εργάζεται	4	2,7
Σύνολο	150	100,0

6.2. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΔΙΚΗΣ ΤΟΥΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ.

Στη συντριπτική πλειοψηφία τους (το 84,7%) τα άτομα του δείγματος έχουν ζήσει ως την ηλικία των 18 ετών σε πυρηνική οικογένεια, δηλαδή μόνο με τους δυο γονείς, ενώ μόλις το 9,3% δήλωσε πως έζησε σε εκτεταμένη οικογένεια, δηλαδή και με τους παππούδες. Τα παιδιά που μεγάλωσαν σε μονογονεϊκή οικογένεια αποτελούν ένα μικρό μέρος του δείγματος της τάξεως του 4%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Μορφές συμβίωσης μέχρι την ηλικία των 18 ετών.

	N	%
Με τους δυο γονείς	127	84,7
Με γονείς και παππούδες	14	9,3
Παππούδες	1	0,7
Ένα γονέα	6	4,0
Ένα γονέα & παππούδες	1	0,7
Άλλο	1	0,7
Σύνολο	150	100,0

Στην ερώτηση «ποιος έπαιρνε τις σημαντικές αποφάσεις στην οικογένειά σας», πάνω από το ήμισυ του συνόλου σε ποσοστό 63,3% δηλώνει πως αποφασίζουν και οι δυο γονείς, ωστόσο το 23,3% δηλώνει πως αποφάσιζε μόνο ο πατέρας και 12,0% μόνο η μητέρα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7: Το άτομο που λαμβάνει τις σημαντικές αποφάσεις στην οικογένεια .

	N	%
Πατέρας	35	23,3
Μητέρα	18	12,0
Και οι δύο γονείς	95	63,3
Άλλα άτομα	2	1,3
Σύνολο	150	100,0

Στην κλίμακα αξιολόγησης της ποιότητας της επικοινωνίας εντός της οικογένειας υπάρχει μια διαβάθμιση, αν και όπως φαίνεται από τον πίνακα 8 οι περισσότερες τιμές συγκεντρώνονται από τη μέτρια έως την πολύ καλή επικοινωνία. Η υψηλότερη τιμή συναντάται στο βαθμό 8 με ποσοστό 31,5% και ακολουθούν με μηδενική σχεδόν απόκλιση στο βαθμό 9 με 19,5% και στο 7 με 18,8%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8: Κατανομή του δείγματος ως προς την επικοινωνία που υπήρχε/ υπάρχει στην οικογένεια τους (0=καμία επικοινωνία και 10= πάρα πολύ καλή επικοινωνία).

	N	%
0	1	0,7
1	1	0,7
3	3	2,0
4	2	1,3
5	13	8,7
6	13	8,7
7	28	18,8
8	47	31,5
9	29	19,5
10	12	8,1
Σύνολο	149	100,0

Στην ερώτηση πόσο ευτυχισμένη χαρακτήριζαν τη ζωή τους στην οικογένεια τους σε μια κλίμακα από το 0 έως το 10 όπου 0=καμία επικοινωνία και 10= πάρα πολύ καλή επικοινωνία παρατηρείται ότι τα σημαντικά ποσοστά αρχίζουν από το «βαθμό 5». Έτσι τα αποτελέσματα στο πίνακα 9 παρουσιάζονται ως εξής: το υψηλότερο ποσοστό είναι στο «βαθμό 8» (29,5%), και ακολουθούν ο «βαθμός 7» με ποσοστό 21,5%, ο «βαθμός 9» με ποσοστό 19,5%, ο «βαθμός 10» με ποσοστό 14,8

ΠΙΝΑΚΑΣ 9: Κατανομή του δείγματος ως προς το πόσο ευτυχισμένη θα χαρακτήριζαν τη ζωή τους με την οικογένεια τους σε μια κλίμακα από το 0 έως το 10. (0=καμία επικοινωνία και 10= πάρα πολύ καλή επικοινωνία).

	N	%
1	1	0,7
3	1	0,7
4	3	2,0
5	11	7,4
6	6	4,0
7	32	21,5
8	44	29,5
9	29	19,5
10	22	14,8
Σύνολο	149	100,0

Στην ερώτηση «πόσο ευτυχισμένος ήταν ο γάμος των γονιών σας», χαμηλά ήταν τα ποσοστά όσων απάντησαν «καθόλου» 2,0% ή «ελάχιστα» 4,7%. Ενώ το πιο υψηλά ποσοστά συγκεντρώθηκαν στις απαντήσεις «αρκετά» 25,0% και «πολύ» 33,1%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10: Πόσο ευτυχισμένος ήταν ο γάμος των γονιών τους.

	N	%
Καθόλου	3	2,0
Ελάχιστα	7	4,7
Μέτρια	21	14,2
Αρκετά	37	25,0
Πολύ	49	33,1
Πάρα πολύ	31	20,9
Σύνολο	148	100,0

Όπως διαπιστώνεται από τον Πίνακα 11, το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος «δεν συμφωνεί» (55,0%) ή «συμφωνεί ελάχιστα» (28,2%) με την άποψη ότι «είναι πολύ καλύτερα όταν ο άντρας μόνο δουλεύει και η γυναίκα φροντίζει το σπίτι και την οικογένεια».

ΠΙΝΑΚΑΣ 11: Βαθμός συμφωνίας με τη διατήρηση των παραδοσιακών ρόλων των δυο φύλων στην οικογένεια

	N	%
Δεν συμφωνώ	82	55,0
Συμφωνώ ελάχιστα	42	28,2
Συμφωνώ αρκετά	19	12,8
Συμφωνώ πολύ	6	4,0
Σύνολο	149	100,0

6.3. ΠΡΟΘΕΣΗ ΓΑΜΟΥ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Στην ερώτηση αν «είναι καλύτερο για κάποιον να παντρευτεί παρά να περάσει τη ζωή του μόνος του», φαίνεται πως οι περισσότεροι ερωτώμενοι του δείγματος έχουν υιοθετήσει την παραπάνω αντίληψη. Όπως φαίνεται από τον πίνακα 12, «Συμφωνούν αρκετά», με ποσοστό 32,2% και «Συμφωνούν πολύ», με ποσοστό 36,2%, ενώ το υπόλοιπο 1/3 του δείγματος απαντά επιλέγοντας «Δε συμφωνώ» με ποσοστό 14,8% ή «Συμφωνώ ελάχιστα» με ποσοστό 16,8%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12: «Είναι καλύτερο για κάποιον να παντρευτεί παρά να περάσει τη ζωή του μόνος του».

	N	%
Δεν συμφωνώ	22	14,8
Συμφωνώ ελάχιστα	25	16,8
Συμφωνώ αρκετά	48	32,2
Συμφωνώ πολύ	54	36,2
Σύνολο	149	100,0

Η συντριπτική πλειοψηφία των ατόμων του δείγματος σε ποσοστό 85,8% επιλέγει τον γάμο έναντι της συμβίωσης στην ερώτηση «αν θα επέλεγαν να συζήσουν ή να παντρευτούν».

ΠΙΝΑΚΑΣ 13: Επιλογή συμβίωσης ή γάμου;.

	N	%
Να παντρευτώ	127	85,8
Να συζήσω	21	14,2
Σύνολο	148	100,0

Όπως φαίνεται από το πίνακα 14, στην ερώτηση «αν θα ήθελαν να κάνουν παιδιά στο μέλλον», η πλειοψηφία απάντησε «με ενδιαφέρει πάρα πολύ» σε ποσοστό 60,0%, ή «Με ενδιαφέρει αρκετά» σε ποσοστό 35,3% , ενώ μόλις 7 άτομα ενδιαφέρονται ελάχιστα ή καθόλου να τεκνοποιήσουν στο μέλλον.

ΠΙΝΑΚΑΣ 14: Πρόθεση μελλοντικής τεκνοποίησης

	N	%
Δεν με ενδιαφέρει καθόλου	2	1,3
Με ενδιαφέρει ελάχιστα	5	3,3
Με ενδιαφέρει αρκετά	53	35,3
Με ενδιαφέρει πάρα πολύ	90	60,0
Σύνολο	150	100,0

Πέντε είναι οι πιο σημαντικοί λόγοι που ανέφεραν οι ερωτώμενοι στην ανοικτή ερώτηση για ποιο λόγο κατά τη γνώμη τους οι νεότερες γενιές Ελλήνων κάνουν λιγότερα παιδιά. Ο πιο σημαντικός για αυτούς είναι «οι οικονομικοί λόγοι» με ποσοστό 86,7% και ακολουθούν η «καριέρα» με ποσοστό 14,7, η «έλλειψη ελεύθερου χρόνου» με ποσοστό 14,0% , το «Άγχος-φόβος» με ποσοστό 6,0% και τέλος ο περιορισμός της «ανεξαρτησίας» τους με ποσοστό 4,7% .

ΠΙΝΑΚΑΣ 15: Λόγοι της μείωσης των γεννήσεων για τις νεότερες γενιές.

	N	%
Οικονομικοί λόγοι	130	86,7
Καριέρα	22	14,7
Έλλειψη ελεύθερου χρόνου	21	14,0
Άγχος- φόβος	9	6,0
Ανεξαρτησία	7	4,7

Όσο υψηλότερη είναι η βαθμολόγηση στην κλίμακα πρόθεσης γάμου, τόσο περισσότερο θετικά διάκειται προς τον γάμο το άτομο. Όπως φαίνεται και από τον πίνακα 16, αν και η μέση τιμή βαθμολόγησης στην κλίμακα αξιολόγησης της

πρόθεσης σύναψης γάμου είναι υψηλότερη για τις γυναίκες (1,93) από ότι για τους άνδρες (1,85), οι διαφορές μεταξύ των δύο φύλων δεν είναι στατιστικά σημαντικές (P=0,642).

ΠΙΝΑΚΑΣ 16: Διαφορές μεταξύ των δυο φύλων στις μέσες τιμές του σκορ της κλίμακας ‘πρόθεσης σύναψης γάμου’

	N	M	F	P
Άνδρας	60	1,85	0,217	0,642
Γυναίκα	89	1,93		
Σύνολο	149			

Αν και υπάρχουν διαφορές μεταξύ των μέσων τιμών των τριών ηλικιακών ομάδων με υψηλότερη βαθμολόγηση στην κλίμακα των ‘πολύ νέων’ (2,00), φαίνεται ότι ούτε η ηλικία διαφοροποιεί στατιστικά σημαντικά την πρόθεση σύναψης γάμου (P=0,456).

ΠΙΝΑΚΑΣ 17: Διαφορές μεταξύ των τριών ηλικιακών ομάδων στις μέσες τιμές του σκορ της κλίμακας ‘πρόθεσης σύναψης γάμου’ (Ανάλυση Διακύμανσης)

	N	M	F	P
18-22	69	2,00	0,790	0,456
23-26	48	1,75		
27-30	32	1,91		
Σύνολο	149	1,90		

Η μέση τιμή της πρόθεσης σύναψης γάμου των ατόμων που έχουν ζήσει το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους μέχρι σήμερα σε «πόλεις» είναι υψηλότερη (2,00) από αυτούς που έχουν ζήσει σε «μεγάλα αστικά κέντρα» (1,91), ή σε «χωριά» (1,77). (βλ. πίνακα 18). Όμως δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των τόπων διαμονής, όσον αφορά την πρόθεση σύναψης γάμου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 18: Η πρόθεση σύναψης γάμου ως προς τον τόπο διαμονής κατά το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους.

	N	M	F	P
Μεγάλα αστικά κέντρα	79	1,91	0,416	0,660
Πόλεις	35	2,00		
Χωριά	35	1,77		
Σύνολο	149	1,90		

Στον πίνακα 19, έχουμε το συσχετισμό της πρόθεσης γάμου των ερωτώμενων με το επίπεδο εκπαίδευσης τους. Η μέση βαθμολόγηση στην κλίμακα είναι 2,50 για όσους έχουν τελειώσει μόνο το «δημοτικό», για τους απόφοιτους «γυμνασίου» του δείγματος 2,57, του «λυκείου» 1,88 και τέλος τους πτυχιούχους ή όσους φοιτούν ακόμη στην τριτοβάθμια εκπαίδευση «ΑΕΙ/ΤΕΙ» είναι 1,84. Παρόλο που παρατηρούμε ότι τα άτομα με χαμηλότερη εκπαίδευση έχουν περισσότερο θετική στάση στο γάμο από τους υπόλοιπους, και ειδικά από την επιλογή «ΤΕΙ/ΑΕΙ» στην οποία συναντάμε τη χαμηλότερη μέση τιμή, δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των διαφορετικών επιπέδων εκπαίδευσης, όσον αφορά την πρόθεση σύναψης γάμου. Πιθανόν αυτό οφείλεται σε ένα βαθμό στο ότι τα περισσότερα άτομα του δείγματος συγκεντρώνονται στο επίπεδο 'ΑΕΙ/ΤΕΙ', με πολύ λίγα άτομα στα δυο χαμηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 19: Η πρόθεση σύναψης γάμου ως προς την εκπαίδευση

	N	M	F	P
Δημοτικό	2	2,50	1,274	0,285
Γυμνάσιο	7	2,57		
Λύκειο	24	1,88		
ΑΕΙ/ΤΕΙ	115	1,84		
Σύνολο	148	1,89		

Στη συνέχεια συσχετίσαμε την πρόθεση γάμου με 4 μεταβλητές που ‘βαθμολογούν’- όπως τα αξιολογεί το ίδιο το άτομο- το δέσιμό του με τα άλλα μέλη της οικογένειας, την επικοινωνία στην οικογένεια, το πόσο ευτυχισμένη ήταν η ζωή του με την οικογένειά του και το πόσο ευτυχισμένος ήταν ο γάμος των γονιών του. Η βασική υπόθεση ήταν ότι όσο υψηλότερο είναι το σκορ στην κάθε μια από αυτές τις κλίμακες τόσο μεγαλύτερη είναι η πρόθεση γάμου για το άτομο.

Δέσιμο με οικογένεια: Ο συντελεστής r είναι θετικός, αυτό σημαίνει θετική γραμμική συσχέτιση του δείκτη πρόθεσης γάμου με τον δείκτη δεσίματος της οικογένειας (δηλαδή όσο πιο υψηλός είναι ο βαθμός δεσίματος του ατόμου με την οικογένεια του, τόσο ισχυρότερη είναι και η πρόθεση γάμου). Όμως ο δείκτης πρόθεσης γάμου δε συσχετίζεται στατιστικά σημαντικά με το δείκτη δεσίματος στην οικογένεια ($p=0,396$).

Επικοινωνία με την οικογένεια : Ο συντελεστής r είναι θετικός, άρα όσο πιο υψηλός είναι ο βαθμός επικοινωνίας του ατόμου με την οικογένεια του, τόσο ισχυρότερη είναι και η πρόθεση γάμου. Ούτε σε αυτή τη περίπτωση ο δείκτης πρόθεσης γάμου συσχετίζεται στατιστικά σημαντικά με το δείκτη επικοινωνίας στην οικογένεια ($p=0,878$).

Ευτυχισμένη οικογένεια : Ο συντελεστής r είναι θετικός, αυτό σημαίνει θετική γραμμική συσχέτιση του δείκτη πρόθεσης γάμου με τον δείκτη ευτυχισμένης οικογενειακής ζωής (δηλαδή όσο πιο υψηλός είναι ο βαθμός ευτυχίας του ατόμου με την οικογένεια του, τόσο ισχυρότερη είναι και η πρόθεση γάμου). Ο δείκτης πρόθεσης γάμου δε συσχετίζεται στατιστικά σημαντικά με το δείκτη ευτυχίας στην οικογένεια ($p=0,538$).

Ευτυχισμένος γάμος γονιών: Ο συντελεστής r είναι και σε αυτή την περίπτωση θετικός, που σημαίνει ότι όσο πιο υψηλός είναι ο βαθμός ευτυχίας γάμου των γονιών του ατόμου, τόσο ισχυρότερη είναι και η πρόθεση γάμου. Είναι ο μόνος δείκτης με τον οποίο σχετίζεται στατιστικά σημαντικά ο δείκτης πρόθεσης γάμου ($p=0,026$).

ΠΙΝΑΚΑΣ 20: Συσχέτιση των κλιμάκων ‘δεσίματος’- ‘επικοινωνίας’- ‘ευτυχίας’ της οικογένειας τους καθώς και ‘ευτυχίας’ του γάμου των γονιών τους με την κλίμακα πρόθεσης γάμου (για το σύνολο του δείγματος) – Συντελεστής συσχέτισης κατά Pearson.

	N	r	p
1.πρόθεση γάμου X ‘Δέσιμο’ οικογένειας	149	0,070	0,396
2.πρόθεση γάμου X Επικοινωνία	149	0,013	0,878
3.πρόθεση γάμου X Ευτυχισμένη οικογένεια	149	0,051	0,538
4.πρόθεση γάμου X Ευτυχισμένο γάμο γονιών	149	0,184	0,026

Στην ερώτηση που διερευνά την πρόθεσή των δυο φύλων να κάνουν παιδιά η μέση τιμή των «γυναικών» (2,63) είναι υψηλότερη από τη μέση τιμή των «ανδρών» (2,41) και η διαφορά είναι στατιστικά σημαντική.

ΠΙΝΑΚΑΣ 21: Η πρόθεση να κάνουν παιδιά στο μέλλον ως προς το φύλο.

	N	M	F	P
Ανδρας	61	2,41	4,482	0,036
Γυναίκα	69	2,63		
Σύνολο	150	2,54		

Ερευνώντας, την πρόθεσή των ερωτώμενων να κάνουν παιδιά στο μέλλον ανά ηλικιακές ομάδες, φαίνεται ότι οι πολύ νέοι (18-22 ετών) έχουν την χαμηλότερη μέση τιμή στην κλίμακα (2,48), συγκρινόμενοι με τις άλλες δυο ομάδες (Πίνακας 22). Όμως η γενική παρατήρηση είναι ότι και για τις τρεις ομάδες η μέση τιμή είναι αρκετά υψηλή, δηλαδή όλοι θα ήθελαν να κάνουν παιδιά στο μέλλον. Δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των τριών ηλικιακών ομάδων, όσον αφορά στην πρόθεση του δείγματος να κάνει παιδιά στο μέλλον (P=0,513).

ΠΙΝΑΚΑΣ 22: **Η πρόθεση να κάνουν παιδιά στο μέλλον ως προς την ηλικία.**

	N	M	F	P
18-22	69	2,48	0,670	0,513
23-26	49	2,61		
27-30	32	2,56		
Σύνολο	150	2,54		

Θέλοντας να διαπιστώσουμε κατά πόσο επηρεάζει ο τόπος διαμονής την πρόθεση των ερωτώμενων να κάνουν παιδιά στο μέλλον συσχετίσαμε τις δυο αυτές μεταβλητές (Πίνακας 23). Για όσους δήλωσαν ότι το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους μέχρι σήμερα έχουν ζήσει σε «πόλεις», ή σε μεγάλα αστικά κέντρα η μέση τιμή είναι υψηλότερη από όσους έζησαν σε κωμοπόλεις ή χωριά. Η διαφορά όμως των μέσων τιμών μεταξύ των «πόλεων», των «μεγάλων αστικών κέντρων» και των «χωριών» είναι ελάχιστη και έτσι δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των τόπων διαμονής ($p=0,960$), όσον αφορά την πρόθεση του δείγματος να κάνει παιδιά στο μέλλον.

ΠΙΝΑΚΑΣ 23: **Η πρόθεση να κάνουν παιδιά στο μέλλον ως προς τον τόπο διαμονής.**

	N	M	F	P
Μεγάλα αστικά κέντρα	79	2,54	0,041	0,960
Πόλεις	36	2,56		
Χωριά	35	2,51		
Σύνολο	150	2,54		

Στον πίνακα 24, αν και παρατηρούμε πως η μέση τιμή για τα άτομα που δήλωσαν απόφοιτοι του «γυμνασίου» είναι υψηλότερη από τις υπόλοιπες τρεις, παρόλα αυτά δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των επιπέδων

εκπαίδευσης ($P=0,144$), όσον αφορά την πρόθεση του δείγματος να κάνει παιδιά στο μέλλον.

ΠΙΝΑΚΑΣ 24 : Η πρόθεση να κάνουν παιδιά στο μέλλον ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης.

	N	M	F	P
Δημοτικό	2	2,00	1,832	0,144
Γυμνάσιο	7	3,00		
Λύκειο	25	2,56		
ΑΕΙ/ΤΕΙ	115	2,51		
Σύνολο	149	2,54		

Δέσιμο με οικογένεια: Ο συντελεστής r στον ΠΙΝΑΚΑ 25 είναι θετικός, αυτό σημαίνει θετική γραμμική συσχέτιση του δείκτη πρόθεσης τους να κάνουν παιδιά στο μέλλον με τον δείκτη δεσίματος της οικογένειας (δηλαδή όσο πιο υψηλός είναι ο βαθμός δεσίματος της οικογένειας, τόσο ισχυρότερη είναι και η πρόθεση τους να κάνουν παιδιά στο μέλλον). Ο δείκτης πρόθεσης τους να κάνουν παιδιά στο μέλλον συσχετίζεται στατιστικά σημαντικά με το δείκτη δεσίματος με την οικογένεια τους ($p=0,022$, δηλαδή $p<0,05$).

Επικοινωνία με την οικογένεια : Ο συντελεστής r είναι θετικός, αυτό σημαίνει θετική γραμμική συσχέτιση του δείκτη πρόθεσης τους να κάνουν παιδιά στο μέλλον με τον δείκτη επικοινωνίας της οικογένειας (δηλαδή όσο πιο υψηλός είναι ο βαθμός επικοινωνίας της οικογένειας, τόσο ισχυρότερη είναι και η πρόθεση να κάνουν παιδιά στο μέλλον). Ο δείκτης πρόθεσης να κάνουν παιδιά στο μέλλον συσχετίζεται στατιστικά σημαντικά με το δείκτη επικοινωνίας με την οικογένεια τους ($p=0,022$, δηλαδή $p<0,05$).

Ευτυχισμένη οικογένεια : Ο συντελεστής r είναι θετικός, αυτό σημαίνει θετική γραμμική συσχέτιση του δείκτη πρόθεσης να κάνουν παιδιά στο μέλλον με τον δείκτη ευτυχίας της οικογένειας τους (δηλαδή όσο πιο υψηλός είναι ο βαθμός ευτυχίας της οικογένειας, τόσο ισχυρότερη είναι και η πρόθεση να κάνουν παιδιά στο μέλλον). Ο δείκτης πρόθεσης να κάνουν παιδιά στο μέλλον συσχετίζεται

στατιστικά σημαντικά με το δείκτη ευτυχίας με την οικογένεια τους ($p=0,003$, δηλαδή $p<0,05$).

Ευτυχισμένος γάμος γονιών: Ο συντελεστής r είναι θετικός, αυτό σημαίνει θετική γραμμική συσχέτιση του δείκτη πρόθεσης να κάνουν παιδιά στο μέλλον με τον δείκτη ευτυχισμένου γάμου των γονιών τους (δηλαδή όσο πιο υψηλός είναι ο βαθμός ευτυχίας γάμου των γονιών του ατόμου, τόσο ισχυρότερη είναι και η πρόθεση να κάνουν παιδιά στο μέλλον). Ο δείκτης πρόθεσης μελλοντικής τεκνοποίησης συσχετίζεται στατιστικά σημαντικά με το δείκτη ευτυχίας γάμου των γονιών τους ($p=0,007$, δηλαδή $p<0,05$).

ΠΙΝΑΚΑΣ 25: Συσχέτιση των κλιμάκων δεσίματος- επικοινωνίας- ευτυχίας της οικογένειας τους καθώς και ευτυχίας του γάμου των γονιών τους με την κλίμακα πρόθεσης μελλοντικής τεκνοποίησης (για το σύνολο του δείγματος) – Συντελεστής συσχέτισης κατά Pearson.

	N	r	p
1.πρόθεση να κάνουν παιδιά X Δέσιμο οικογένειας	149	0,187	0,022
2.πρόθεση να κάνουν παιδιά X Επικοινωνία	149	0,201	0,014
3.πρόθεση να κάνουν παιδιά X Ευτυχία	149	0,238	0,003
4.πρόθεση να κάνουν παιδιά X Ευτυχισμένο γάμο γονιών	148	0,223	0,007

Στην ερώτηση «αν προτιμούν να συζήσουν ή να παντρευτούν» το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος, δηλαδή 127 άτομα, απάντησαν πως επιθυμούν να παντρευτούν, ενώ 21 άτομα θα επέλεγαν τη συμβίωση (Πίνακας 26). Οι άνδρες επιλέγουν σε μεγαλύτερο ποσοστό τη συμβίωση (61,9%) από ότι οι γυναίκες (38,1%). Αντίθετα οι γυναίκες επιλέγουν τον γάμο σε υψηλότερο ποσοστό από τους άνδρες. Η συσχέτιση των δύο μεταβλητών που παρουσιάζονται στο πίνακα είναι στατιστικά σημαντική ($p=0,031$).

ΠΙΝΑΚΑΣ 26: Η προτίμηση τους να συζητήσουν ή να παντρευτούν ως προς το φύλο.

	Άνδρας	Γυναίκα	Σύνολο
Να συζητήσουν	61,9% (N=13)	38,1% (N=8)	100,0 (N=21)
Να παντρευτούν	37,0% (N=47)	63,0% (N=80)	100,0 (N=127)
Σύνολο	40,5% (N=60)	59,5 (N=88)	100,0 (N=148)

$\chi^2=4,634$, β.ε.=1, P=0.031

Στον πίνακα 27 συσχετίζεται η προτίμηση του δείγματος να συζητήσει ή να παντρευτεί, με την ηλικία. Σε όλες τις ηλικιακές ομάδες τα άτομα στη συντριπτική τους πλειοψηφία (πάνω από 83%) προτιμούν τον γάμο έναντι της συμβίωσης. Η συσχέτιση μεταξύ των δύο μεταβλητών που παρουσιάζονται στον πίνακα δεν είναι στατιστικά σημαντική.

ΠΙΝΑΚΑΣ 27: Η προτίμηση τους να συζητήσουν ή να παντρευτούν ως προς την ηλικία.

	18-22	23-26	27-30	ΣΥΝΟΛΟ
Να συζητήσουν	16,2% (N=11)	12,2% (N=6)	12,9% (N=4)	14,2% (N=21)
Να παντρευτούν	83,8% (N=57)	87,8% (N=43)	87,1% (N=27)	85,8% (N=127)
Σύνολο	100,0 (N=68)	10,0 (N=49)	100,0 (N=31)	100,0 (N=148)

$\chi^2=0,415$, β.ε.=2, P=0.813

Στον πίνακα 28 διερευνήθηκε κατά πόσο ο τόπος διαμονής επηρεάζει την πρόθεση των ατόμων του δείγματός να παντρευτούν ή να συζητήσουν. Αν και ο γάμος είναι η καθαρή προτίμηση της συντριπτικής πλειοψηφίας των ατόμων του δείγματος από όποιο μέρος και αν προέρχονται, φαίνεται ότι τα άτομα που έχουν ζήσει σε

κωμοπόλεις ή χωριά θα προτιμούσαν σε μεγαλύτερο ποσοστό τη συμβίωση (20%) συγκρινόμενοι με τους υπόλοιπους. Όμως στο παρόν δείγμα ο τύπος διαμονής δεν επηρεάζει στατιστικά σημαντικά τις προτιμήσεις στο συγκεκριμένο θέμα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 28: Η προτίμηση προς να συζητήσουν ή να παντρευτούν ως προς τον τόπο διαμονής.

	Μεγάλα Αστικά Κέντρα	Πόλεις	Κωμοπόλεις- Χωριά	Σύνολο
Να συζητήσουν	12,8% (N=10)	11,4% (N=4)	20,0% (N=7)	14,2% (N=21)
Να παντρευτούν	87,2% (N=68)	88,6% (N=31)	80,0% (N=28)	85,8% (N=127)
Σύνολο	100,0% (N=78)	100,0% (N=35)	100,0% (N=35)	100,0% (N=148)

$\chi^2=1,310, \beta.ε.=2, P=0,520.$

Το επίπεδο εκπαίδευσης των ερωτώμενων δεν διαφοροποιεί στατιστικά σημαντικά τα ποσοστά των απαντήσεων στην ερώτηση αν προτιμούν τον γάμο ή τη συμβίωση. (Πίνακας 29)

ΠΙΝΑΚΑΣ 29: Η προτίμηση τους να συζητήσουν ή να παντρευτούν ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης.

	Δημοτικό	Γυμνάσιο	Λύκειο	ΑΕΙ/ΤΕΙ	Σύνολο
Να συζητήσουν		14,3% (N=1)	21,7% (N=5)	13,0% (N=15)	14,3% (N=21)
Να παντρευτούν	100% (N=2)	85,7% (N=6)	78,3% (N=18)	87,0% (N=100)	85,7% (N=126)
Σύνολο	100,0% (N=2)	100,0% (N=7)	100,0% (N=23)	100,0% (N=115)	100,0% (N=147)

$\chi^2=1,522 \beta.ε.=3, P=0.677$

6.4. ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΓΑΜΟ.

Στο πίνακα 30 παρουσιάζονται οι απαντήσεις των ατόμων σε μια σειρά ερωτημάτων για τις απόψεις τους για το γάμο γενικά, και για τους λόγους για τους οποίους παντρεύεται κανείς. Υπήρχαν τέσσερις προτεινόμενες απαντήσεις: συμφωνώ «αρκετά», «πολύ», «ελάχιστα» και «δε συμφωνώ». Για τον πίνακα επελέγησαν οι θετικές απαντήσεις των συμφωνώ αρκετά και πολύ. Στη συντριπτική πλειοψηφία το δείγμα πιστεύει πως «για να παντρευτεί κανείς πρέπει να βρει μια σταθερή δουλειά» με ποσοστό 100%, με το ίδιο ποσοστό απαντούν επίσης πως «το πιο σημαντικό για να παντρευτεί κανείς είναι να επικοινωνεί με το σύντροφό του». Σε παρόμοια υψηλά ποσοστά ακολουθούν οι απόψεις πως «Με το γάμο τα παιδιά έχουν καλύτερη νομική προστασία» με ποσοστό 93,9%, ότι « Πρέπει να παντρεύεται κανείς μόνο από έρωτα» με ποσοστό 88,7%, ότι «η καλή οικονομική κατάσταση του μελλοντικού συζύγου είναι πολύ σημαντικός παράγοντας για να αποφασίσει κανείς να παντρευτεί» με ποσοστό 79,9%, ότι «οι άνθρωποι παντρεύονται επειδή φοβούνται τη μοναξιά» με ποσοστό 79,5%, ακολουθούν τα «γάμος και παιδιά σημαίνουν κοινωνική καταξίωση» με ποσοστό 70,9% και «γάμος χωρίς παιδιά είναι ένας δυστυχιμένος γάμος» με ποσοστό 68,9%. Με αρκετά χαμηλά ποσοστά δόθηκαν απαντήσεις για τις απόψεις ότι «παντρεύεται κανείς επειδή πιέζεται από τους γονείς του» με ποσοστό 36,9 % και τελευταία η άποψη «Παντρευόμαστε επειδή μας πιέζουν οι φίλοι» με ποσοστό 8,1%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 30: Κατανομή του δείγματος ως προς κάποιες απόψεις τους για το γάμο γενικά, και για τους λόγους για τους οποίους παντρεύεται κανείς.

	N	%
Για να αποφασίσει να παντρευτεί κανείς πρέπει να βρει μια σταθερή δουλειά.	149	100,0
Το πιο σημαντικό για να παντρευτεί κανείς είναι να επικοινωνεί με το σύντροφό του.	148	100,0
Με το γάμο τα παιδιά έχουν καλύτερη νομική προστασία.	139	93,9
Πρέπει να παντρεύεται κανείς μόνο από έρωτα.	133	88,7
Η εξωτερική εμφάνιση του μελλοντικού συζύγου παίζει μεγάλο ρόλο για να αποφασίσεις να παντρευτείς.	124	82,7
Η καλή οικονομική κατάσταση του μελλοντικού συζύγου είναι πολύ σημαντικός παράγοντας για να αποφασίσει κανείς να παντρευτεί.	119	79,9
Οι άνθρωποι παντρεύονται επειδή φοβούνται τη μοναξιά.	116	79,5
Γάμος και παιδιά σημαίνει κοινωνική καταξίωση.	105	70,9
Γάμος χωρίς παιδιά είναι ένας δυστυχισμένος γάμος.	102	68,9
Ο γάμος βοηθάει στη θετική εικόνα μας προς τους άλλους.	86	57,7
Η οικονομική κατάσταση βελτιώνεται με το γάμο.	85	56,7
Ο γάμος σκοτώνει τον έρωτα.	82	55,0
Ο γάμος είναι εμπόδιο για την καριέρα.	71	47,3
Παντρεύεται κανείς όταν βλέπει ότι οι συνομήλικοι του παντρεύονται.	69	45,0
Γάμος σημαίνει οικονομικά προβλήματα.	65	43,6
Ο μόνος λόγος για τον οποίο παντρευόμαστε είναι για να κάνουμε παιδιά.	63	42,3
Οι γάμοι από έρωτα συνήθως δε διαρκούν πολύ.	58	38,9
Παντρεύεται κανείς επειδή πιέζεται από τους γονείς του.	55	36,9
Παντρευόμαστε επειδή μας πιέζουν οι φίλοι.	12	8,1

6.5. ΟΡΙΣΜΟΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ.

Από το σύνολο των ερωτώμενων (N=150), στην ερώτηση ποια είναι η άποψή τους για τον ορισμό της οικογένειας όλο το δείγμα δηλαδή 100,0% απάντησε πως θεωρεί 'οικογένεια' τους «δυο γονείς με το παιδί/ιά τους». Χαμηλότερα ποσοστά συγκεντρώσαν οι απόψεις «ένας γονέας μόνος με το παιδί/ια του» με 20,4%, «ένα ζευγάρι χωρίς παιδιά» με 18,6% και τέλος «δυο γονείς του ίδιου φύλου» 6,2% .

ΠΙΝΑΚΑΣ 31: Κατανομή του δείγματος ως προς την άποψη τους για τον ορισμό της οικογένειας.

	N	%
Ένα ζευγάρι χωρίς παιδιά	21	18,6
Δύο γονείς με το παιδί/ια τους.	150	100,0
Ένας γονέας μόνος με το παιδί/ια του.	23	20,4
Δύο γονείς του ίδιου φύλου με παιδιά.	7	6,2

Στον πίνακα 32 έγινε προσπάθεια να διαπιστωθεί τι ορίζει το δείγμα (N=150) ως οικογένεια επιλέγοντας τέσσερις προτεινόμενες θέσεις.

Στην πρώτη υποκατηγορία το 14,0% (N=21) του συνολικού δείγματος απάντησε πως θεωρεί οικογένεια «ένα ζευγάρι χωρίς παιδιά», οι γυναίκες σε μεγαλύτερο ποσοστό (57,1%) από τους άνδρες (42,9%).

Η δεύτερη υποκατηγορία «οικογένεια είναι δυο γονείς με το παιδί/ιά τους» έχει την πλήρη αποδοχή του δείγματος με το συνολικό ποσοστό 100,0% (N=150) τόσο από τους άντρες όσο και από τις γυναίκες.

Με τον τρίτο ορισμό της οικογένειας «ένας γονέας μόνος με το παιδί του» συμφώνησε το 15,3% του συνολικού δείγματος. Από αυτούς το 43,5% (N=10) ήταν άντρες και 56,5% (N=13) ήταν γυναίκες. Δεν υπάρχει συσχέτιση στατιστικά

σημαντική μεταξύ των δύο μεταβλητών δηλαδή του ορισμού οικογένειας ως «ένας γονέας μόνος με το παιδί του» και του φύλου.

Τέλος μόλις 7 άτομα από το συνολικό δείγμα συμφώνησαν με την άποψη ότι «δυο γονείς του ίδιου φύλου» αποτελούν οικογένεια. Από αυτούς οι 5 ήταν γυναίκες και οι 2 άνδρες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 32: Ορισμός της οικογένειας ως προς το φύλο

	Άνδρας	Γυναίκα	Σύνολο
1.Ένα ζευγάρι χωρίς παιδιά	42,9% (N=9)	57,1% (N=12)	14,0% (N=21)
2.Δυο γονείς με το παιδί/ιά τους	100% (N=61)	100% (N=89)	100% (N=150)
3.Ένας γονέας μόνος με το παιδί/ια του.	43,5% (N=10)	56,5% (N=13)	15,3% (N=23)
4.Δύο γονείς του ίδιου φύλου με παιδι/ιά.	28,6% (N=2)	71,5% (N=5)	4,6% (N=7)

1. $\chi^2=0,054$, β.ε.=1, P=0.816

3. $\chi^2=0,032$, β.ε.=1, P=0.858

4. $\chi^2=0,827$, β.ε.=1, P=0.363

Στον πίνακα 33 συσχετίζεται το τι ορίζει το δείγμα ως οικογένεια, ανά ηλικιακές ομάδες.

Η επιλογή «οικογένεια είναι δυο γονείς με τα παιδί/ιά τους» έχει την πλήρη αποδοχή του δείγματος ανεξαρτήτως ηλικιακής ομάδας.

Η επιλογή «οικογένεια είναι ένα ζευγάρι χωρίς παιδιά», συγκεντρώνει το 14,0% του συνολικού δείγματος, από το οποίο φαίνεται πως οι πολύ νέοι «18-22» έχουν το χαμηλότερο ποσοστό 14,3%, ενώ το υψηλότερο ποσοστό έχει η ηλικιακή ομάδα των «23-26» με 25,7% και ακολουθεί η τελευταία ομάδα των «27-30» με 18,2%. Δεν υπάρχει συσχέτιση στατιστικά σημαντική μεταξύ των δύο μεταβλητών, δηλαδή του ορισμού οικογένειας ως «ένα ζευγάρι χωρίς παιδιά» με την ηλικία.

Μόνο το 15,3% του συνολικού δείγματος θεωρεί πως οικογένεια είναι «ένας γονέας μόνος με το παιδί/ιά του». Από αυτό το υψηλότερο ποσοστό 31,4% ανήκει

στην ηλικιακή ομάδα των «23-26», ενώ οι νεότεροι και οι πιο μεγάλοι του δείγματος έχουν πιο χαμηλά ποσοστά με 16,1% και 13,6% αντιστοίχως.

Δεν υπάρχει συσχέτιση στατιστικά σημαντική μεταξύ των δύο μεταβλητών της ηλικίας και του ορισμού οικογένειας «ένας γονέας με μόνος με το παιδί/ιά του».

Το χαμηλότερο ποσοστό 4,6% συγκεντρώνει η τελευταία υποκατηγορία που ορίζει ως οικογένεια «δύο γονείς του ίδιου φύλου με παιδί/ιά». Από αυτό το υψηλότερο ποσοστό το έχει η μεγαλύτερη ηλικιακά ομάδα των «27-30» με 9,1%, έναντι των νεότερων «18-22» με 5,4% και της μεσαίας ηλικιακής ομάδας των «23-26» με 5,7%.

Δεν υπάρχει συσχέτιση στατιστικά σημαντική μεταξύ της ηλικίας και του ορισμού οικογένειας ως «δύο γονείς του ίδιου φύλου με παιδί/ιά».

ΠΙΝΑΚΑΣ 33: Ορισμός της οικογένειας ως προς την ηλικία..

	1.Ένα ζευγάρι χωρίς παιδιά	2.Δύο γονείς με το παιδί/ιά τους	3.Ένας γονέας μόνος με το παιδί/ια του.	4.Δύο γονείς του ίδιου φύλου με παιδι/ιά.
18-22	14,3% (N=8)	100% (N=69)	16,1% (N=9)	5,4% (N=3)
23-26	25,7% (N=9)	100% (N=49)	31,4% (N=11)	5,7% (N=2)
27-30	18,2% (N=4)	100% (N=32)	13,6% (N=3))	9,1% (N=2)
ΣΥΝΟΛΟ	14,0% (N=21)	100% (N=150)	15,3% (N=23)	4,6% (N=7)

1. $\chi^2=1,862$, β.ε.= 2, P=0.394

3. $\chi^2=3,894$, β.ε.= 2, P=0.143

4. $\chi^2=0,399$, β.ε.= 2, P=0,819

Θέλοντας να διαπιστώσουμε κατά πόσο επηρεάζει ο τόπος διαμονής την πρόθεση του δείγματος να ορίζει την έννοια της οικογένειας συσχετίσαμε τον τόπο διαμονής με τέσσερις προτεινόμενες απαντήσεις που ορίζουν την οικογένεια. πίνακας 34.

Η επιλογή «οικογένεια είναι δυο γονείς με τα παιδί/ιά τους» έχει την πλήρη αποδοχή του δείγματος ανεξαρτήτου του τόπου διαμονής. Η επιλογή «οικογένεια είναι ένα ζευγάρι χωρίς παιδιά», συγκεντρώνει το 14,0% του συνολικού δείγματος. Το υψηλότερο ποσοστό 47,6% το επέλεξαν όσοι δήλωσαν ότι πέρασαν το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους μέχρι σήμερα σε «μεγάλα αστικά κέντρα», σε «πόλεις» το ποσοστό είναι 33,3% και το χαμηλότερο το συγκεντρώνουν όσοι έζησαν σε «χωριά» με 19,0%. Δεν υπάρχει συστηματική συνάφεια μεταξύ των δύο μεταβλητών, δηλαδή του ορισμού της οικογένειας ως «ένα ζευγάρι χωρίς παιδιά» με τον τόπο διαμονής.

Το 15,0% του συνολικού δείγματος θεωρεί οικογένεια «ένα γονέα μόνο του με το παιδί/ιά του». Από αυτό το υψηλότερο ποσοστό 47,8%, έχουν τα άτομα που δήλωσαν πως το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους το πέρασαν σε «μεγάλα αστικά κέντρα», ακολουθούν όσοι έζησαν σε «πόλεις» με 30,4% και το χαμηλότερο ποσοστό 21,7%, όσοι έζησαν σε «χωριά». Δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των τόπων διαμονής στη συγκεκριμένη απάντηση.

Το χαμηλότερο ποσοστό 4,6% συγκεντρώνει η τελευταία υποκατηγορία που ορίζει ως οικογένεια «δυο γονείς του ίδιου φύλου με παιδί/ιά». Από αυτό το υψηλότερο ποσοστό 57,1% το απάντησε το δείγμα που δήλωσε πως πέρασε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του σε «μεγάλα αστικά κέντρα». Χαμηλότερα είναι τα ποσοστά όσων πέρασαν το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους σε «χωριά» με 28,6% και «πόλεις» με 14,3%. Δεν υπάρχει συστηματική συνάφεια μεταξύ των δύο μεταβλητών .

ΠΙΝΑΚΑΣ 34: Ορισμός της οικογένειας ως προς το τόπο διαμονής.

	Μεγάλα αστικά κέντρα	Πόλεις	Χωριά	ΣΥΝΟΛΟ
1.Ένα ζευγάρι χωρίς παιδιά	47,6% (N=10)	33,3% (N=7)	19,0% (N=4)	14,0% (N=21)
2.Δυο γονείς με το παιδί/ιά τους	100% (N=79)	100% (N=36)	100% (N=35)	100% (N=150)
3.Ένας γονέας μόνος με το παιδί/ια του.	47,8% (N=11)	30,4% (N=7)	21,7% (N=5)	15,3% (N=23)
4.Δύο γονείς του ίδιου φύλου με παιδι/ιά.	57,1% (N=4)	14,3% (N=1)	28,6% (N=2)	4,6% (N=7)

1. $\chi^2=0,953$, β.ε.=2, P=0.621

3. $\chi^2=0,381$ β.ε.=2, P=0.826

4. $\chi^2=0,506$, β.ε.=2, P=0,776

Στον πίνακα 35 έγινε προσπάθεια να διαπιστωθεί τι ορίζει το δείγμα ως οικογένεια, επιλέγοντας μεταξύ τεσσάρων προτεινόμενων απαντήσεων, που σχετίζονται με το επίπεδο εκπαίδευσης του δείγματος. Η επιλογή «οικογένεια είναι δυο γονείς με τα παιδιά/ιά τους» έχει την πλήρη αποδοχή του δείγματος ανεξαρτήτως επιπέδου εκπαίδευσης. Η επιλογή «οικογένεια είναι ένα ζευγάρι χωρίς παιδιά», συγκεντρώνει το 14,0% του συνολικού δείγματος. Από αυτό το υψηλότερο ποσοστό, με αρκετή διαφορά από τα άλλα, έχει συγκεντρώσει το «ΑΕΙ/ΤΕΙ» με 85,7%.

Στην επιλογή του ορισμού οικογένειας ως «ένας γονέας μόνος με το παιδί/ιά του» συγκεντρώνεται το ποσοστό του 15,3%. Από αυτό φαίνεται πως με αυτή την άποψη συμφωνεί, σε μεγάλο ποσοστό 82,6%, το τμήμα του δείγματος που αποτελείται από τους πτυχιούχους ή όσους φοιτούν ακόμη στην τριτοβάθμια εκπαίδευση «ΑΕΙ/ΤΕΙ».

Δεν υπάρχει σχέση στατιστικά σημαντική μεταξύ των δύο μεταβλητών , δηλαδή του ορισμού οικογένειας»έννας γονέας με μόνος με το παιδί/ιά του» και το επίπεδο εκπαίδευσης.

Το χαμηλότερο ποσοστό 4,6% συγκεντρώνει η τελευταία υποκατηγορία που ορίζει ως οικογένεια «δύο γονείς του ίδιου φύλου με παιδί/ιά». Από αυτό το υψηλότερο ποσοστό 85,7%, δόθηκε από όσους αποφοίτησαν ή φοιτούν ακόμη στην τριτοβάθμια εκπαίδευση «ΑΕΙ/ΤΕΙ» έναντι του14,3% που δόθηκε από όσους αποφοίτησαν από το «γυμνάσιο».Δεν υπάρχει σχέση στατιστικά σημαντική μεταξύ των δύο μεταβλητών που παρουσιάζονται στο πίνακα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 35: Ορισμός της οικογένειας ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης

	Δημοτικό	Γυμνάσιο	Λύκειο	ΑΕΙ/ΤΕΙ	ΣΥΝΟΛΟ
1.Ένα ζευγάρι χωρίς παιδιά		4,8% (N=1)	9,5% (N=2)	85,7% (N=18)	14,0% (N=21)
2.Δύο γονείς με το παιδί/ιά τους	100% (N=2)	100% (N=7)	100% (N=25)	100% (N=115)	100% (N=150)
3.Ένας γονέας μόνος με το παιδί/ια του.	4,3% (N=1)	4,3% (N=1)	8,7% (N=2)	82,6% (N=19)	15,3% (N=23)
4.Δύο γονείς του ίδιου φύλου με παιδι/ιά.		14,3% (N=1)		85,7% (N=6)	4,6% (N=7)

1. $\chi^2=1,294$, β.ε.=3, P=0.731

3. $\chi^2=5,128$, β.ε.=3, P=0.163

4. $\chi^2=3,009$, β.ε.=3, P=0,390

6.6. ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΟΤΗΤΑ.

Στην ερώτηση «εάν θα ήθελαν να κάνουν ένα παιδί εκτός γάμου» όπως φαίνεται από το πίνακα 36 το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος 34,0% (N=50) απαντά ότι «σε καμία περίπτωση δε θα το έκανα». Όμοια είναι τα ποσοστά αυτών που απαντούν «ναι αν είχα τη στήριξη της οικογένειας μου» και «ναι αν είχα οικονομική άνεση» (27,2% και στις δυο περιπτώσεις). Πολύ μικρότερο είναι το ποσοστό όσων απάντησαν «ναι χωρίς πρόβλημα» 11,6% (N=27,2).

ΠΙΝΑΚΑΣ 36: Κατανομή του δείγματος ως προς την επιλογή του να κάνει ένα παιδί εκτός γάμου.

	N	%
Ναι χωρίς πρόβλημα	17	11,6
Ναι αν είχα τη στήριξη της οικογένειας μου	40	27,2
Ναι αν είχα οικονομική άνεση	40	27,2
Σε καμία περίπτωση δε θα το έκανα	50	34,0
Σύνολο	147	100,0

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα αποτελέσματα από τις απαντήσεις που έδωσαν οι ερωτώμενοι όσον αφορά την άποψη «ότι τα παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών θα έχουν σίγουρα προβληματική συμπεριφορά στο μέλλον». Όπως φαίνεται στον πίνακα 37 υπάρχει διαβάθμιση των ποσοστών στην κλίμακα από «το καθόλου έως το πάρα πολύ». Τα μεγαλύτερα ποσοστά συγκεντρώνονται στις απαντήσεις «μέτρια» με ποσοστό 29,3% και «αρκετά» με ποσοστό 22,0% .

ΠΙΝΑΚΑΣ 37: Τα παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών θα έχουν προβληματική συμπεριφορά στο μέλλον;

	N	%
Καθόλου	11	7,3
Ελάχιστα	24	16,0
Μέτρια	44	29,3
Αρκετά	33	22,0
Πολύ	19	12,7
Πάρα πολύ	19	12,7
Σύνολο	150	100,0

Στην ερώτηση «αν αποδέχονται και αν θα στηρίξουν την επιλογή ενός φίλου ή συγγενή στην απόφαση του να γίνει ανύπαντρος γονιός», η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος απάντησε ότι «ναι θα το έκανα αν καταλάβαινα ότι το ήθελε πολύ» με ποσοστό 65,1%. Ακολουθούν οι απαντήσεις «ναι χωρίς πρόβλημα» με 20,8% και μόλις ένα μικρό ποσοστό της τάξεως του 14,1% απαντά «σε καμία περίπτωση δε θα το έκανα» (βλ. Πίνακας 38).

ΠΙΝΑΚΑΣ 38: Κατανομή του δείγματος ως προς το αν αποδέχεται και στηρίζει τους ανύπαντρους γονείς.

	N	%
Ναι χωρίς πρόβλημα.	31	20,8
Ναι αν καταλάβαινα ότι το ήθελε πολύ.	97	65,1
Σε καμία περίπτωση δε θα το έκανα.	21	14,1
Σύνολο	149	100,0

Στην ερώτηση για την πρόθεση τους να κάνουν ένα παιδί χωρίς γάμο, το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος, δηλαδή (34%), απάντησαν ότι σε καμία περίπτωση δε θα το

έκαναν, ακολουθούν με όμοιο αριθμό απαντήσεων (N=40), οι απαντήσεις «ναι αν με στήριζε η οικογένεια μου» και «ναι αν είχα οικονομική άνεση, ενώ το μικρότερο αριθμό απαντήσεων (N=17) συγκέντρωσε η απάντηση «ναι χωρίς πρόβλημα»(τα (ΠΙΝΑΚΑΣ 39). Οι άνδρες επέλεξαν κατά το μεγαλύτερο ποσοστό (52,5%) την απάντηση ότι σε καμία περίπτωση δε θα το έκαναν., ενώ οι γυναίκες επέλεξαν τις απαντήσεις ‘ναι, αν με στήριζε η οικογένεια μου’ και ‘ναι, αν είχα οικονομική άνεση’ με αντίστοιχα ποσοστά 36,4% και 35,2%. Από την κατά φύλο ανάλυση φαίνεται πως οι άνδρες σε καμία περίπτωση δε θα το έκαναν, ενώ οι γυναίκες με μεγαλύτερο συνολικό ποσοστό επιλέγουν πως θα το έκαναν αν τους στήριζε η οικογένεια τους και αν είχαν την οικονομική άνεση να το κάνουν. Η συσχέτιση μεταξύ των δύο μεταβλητών που παρουσιάζονται στο πίνακα είναι στατιστικά σημαντική.

ΠΙΝΑΚΑΣ 39: Η πρόθεσή τους να κάνουν ένα παιδί χωρίς γάμο ως προς το φύλο.

	ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ	ΣΥΝΟΛΟ
Ναι χωρίς πρόβλημα	18,6% (N=11)	6,8% (N=6)	11,6% (N=17)
Ναι, αν με στήριζε η οικογένειά μου	13,6% (N=8)	36,4% (N=32)	27,2% (N=40)
Ναι, αν είχα οικονομική άνεση	15,3% (N=9)	35,2% (N=31)	27,2% (N=40)
Σε καμία περίπτωση δε θα το έκανα.	52,5% (N=31)	27,2% (N=40)	34,0% (N=50)
Σύνολο	100% (N=59)	100% (N=88)	100% (N=147)

$\chi^2=26,147$, β.ε.=3, $P<0,05$.

Στον πίνακα 40 συσχετίζεται η πρόθεση του δείγματος να κάνει ένα παιδί χωρίς γάμο, ως προς την ηλικία. Τα υψηλότερα ποσοστά απαντήσεων συγκεντρώνει η ηλικιακή ομάδα «18-22», με υψηλότερο ποσοστό (60,0%) ναι αν με στήριζε η οικογένεια μου και ακολουθούν με σχεδόν όμοιο ποσοστό οι απαντήσεις ναι αν είχα

οικονομική άνεση (42,5%), ναι χωρίς πρόβλημα (41,2%) και σε καμία περίπτωση δε θα το έκανα (42,0%). Στη δεύτερη ηλικιακή ομάδα «23-26» το μεγαλύτερο ποσοστό (42,5%) συγκεντρώνει η απάντηση ναι αν είχα οικονομική άνεση και ακολουθούν με παρόμοια ποσοστά οι απαντήσεις ναι χωρίς πρόβλημα (35,3%), ναι αν με στήριζε η οικογένεια μου (27,5%) και σε καμία περίπτωση δε θα το έκανα (28,0%). Στη τρίτη ηλικιακή «27-30» το μεγαλύτερο ποσοστό (30,0%) συγκεντρώνει η απάντηση σε καμία περίπτωση δε θα το έκανα και ακολουθούν με παρόμοια ποσοστά οι απαντήσεις ναι χωρίς πρόβλημα (23,5%), ναι αν είχα οικονομική άνεση (15,0%) και ναι αν με στήριζε η οικογένεια μου (12,5%). Αν και στις δύο πρώτες ηλικιακές ομάδες συγκεντρώνονται τα μεγαλύτερα ποσοστά στις θετικές απαντήσεις, δεν υπάρχει συσχέτιση στατιστικά σημαντική μεταξύ των δύο μεταβλητών που παρουσιάζονται στο πίνακα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 40 Η πρόθεσή τους να κάνουν ένα παιδί χωρίς γάμο ως προς την ηλικία.

	18-22	23-26	27-30	ΣΥΝΟΛΟ
Ναι χωρίς πρόβλημα	41,2% (N=7)	35,3% (N=6)	23,5% (N=4)	100% (N=17)
Ναι, αν με στήριζε η οικογένειά μου	60,0% (N=24)	27,5% (N=11)	12,5% (N=5)	100% (N=40)
Ναι, αν είχα οικονομική άνεση	42,5% (N=17)	42,5% (N=17)	15,0% (N=6)	100% (N=40)
Σε καμία περίπτωση δε θα το έκανα.	42,0% (N=21)	28,0% (N=14)	30,0% (N=15)	100% (N=50)
Σύνολο	46,9% (N=69)	32,7% (N=48)	20,4% (N=30)	100% (N=147)

$\chi^2=8,017$ β.ε.=6, $P=0,237$.

Στον πίνακα 41 γίνεται προσπάθεια να διαπιστωθεί κατά πόσο ο τόπος διαμονής επηρεάζει την πρόθεση του δείγματός (N=150) να κάνει ένα παιδί χωρίς γάμο. Από το συνολικό δείγμα το μεγαλύτερο ποσοστό 34% απάντησε πως «σε καμία

περίπτωση δε θα το έκανα» Από αυτό στις «πόλεις» ανήκει το ποσοστό 11,4%, στα «μεγάλα αστικά κέντρα» το 36,0% και στις «κωμοπόλεις-χωριά» το 51,4%. Με όμοιο συνολικό ποσοστό απαντήσεων της τάξεως 27,2% (N=40) ακολουθούν οι επιλογές «ναι, αν με στήριζε η οικογένειά μου» και «ναι, αν είχα οικονομική άνεση». Στην επιλογή «ναι, αν με στήριζε η οικογένειά μου» το μεγαλύτερο ποσοστό συγκεντρώνουν οι «πόλεις» με 47,2% και ακολουθούν τα «μεγάλα αστικά κέντρα» με 25,0% και οι «κωμοπόλεις-χωριά» με 11,4%. Στην επιλογή «ναι, αν είχα οικονομική άνεση» το μεγαλύτερο ποσοστό συγκέντρωσαν οι «κωμοπόλεις-χωριά» με 31,4% και ακολουθούν οι «πόλεις» με 27,8% και τα «μεγάλα αστικά κέντρα» με 25,0%. Το υπόλοιπο 11,6% συγκέντρωσε η επιλογή «ναι χωρίς πρόβλημα», όπου το ποσοστό στις «πόλεις» είναι 13,9%, στα «μεγάλα αστικά κέντρα» 13,2% και στις «κωμοπόλεις-χωριά» 5,7%. Η σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών που παρουσιάζονται στο πίνακα είναι στατιστικά σημαντική.

ΠΙΝΑΚΑΣ 41: Η πρόθεσή τους να κάνουν ένα παιδί χωρίς γάμο ως προς τον τόπο διαμονής.

	ΜΕΓΑΛΑ ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ	ΠΟΛΕΙΣ	ΚΩΜΟΠΟΛΕΙΣ- ΧΩΡΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ
Ναι χωρίς πρόβλημα	13,2% (N=10)	13,9% (N=5)	5,7% (N=2)	11,6% (N=17)
Ναι, αν με στήριζε η οικογένειά μου	25,0% (N=19)	47,2% (N=17)	11,4% (N=4)	27,2% (N=40)
Ναι, αν είχα οικονομική άνεση	25,0% (N=19)	27,8% (N=10)	31,4% (N=11)	27,2% (N=40)
Σε καμία περίπτωση δε θα το έκανα.	36,0% (N=28)	11,1% (N=4)	51,4% (N=18)	34,0% (N=50)
Σύνολο	100,0% (N=76)	100,0% (N=36)	100,0% (N=35)	100,0% (N=147)

$\chi^2=19,230$, β.ε.=6, P=0,004.

Στον πίνακα 42 περιγράφεται η πρόθεση του δείγματος να κάνει ένα παιδί χωρίς γάμο, ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης. Η απάντηση σε καμία περίπτωση δε θα το έκανα συγκεντρώνει τα μεγαλύτερα ποσοστά στα τρία πρώτα επίπεδα εκπαίδευσης «δημοτικό» (100,0%), «γυμνάσιο»(85,7%), «λύκειο» (41,7%), ενώ στο επίπεδο εκπαίδευσης «ΑΕΙ/ΤΕΙ» το υψηλότερο ποσοστό (31,9%) συγκεντρώνεται στην απάντηση ‘ναι αν με στήριζε η οικογένεια μου’. Σύμφωνα με τα παραπάνω το επίπεδο εκπαίδευσης διαφοροποιεί στατιστικά σημαντικά την επιλογή του δείγματος να κάνει ένα παιδί χωρίς γάμο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 42: Η πρόθεσή τους να κάνουν ένα παιδί χωρίς γάμο ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης.

	ΔΗΜΟΤΙΚ Ο	ΓΥΜΝΑΣΙΟ	ΛΥΚΕΙ Ο	ΑΕΙ/ΤΕ Ι	ΣΥΝΟΛΟ
Ναι χωρίς πρόβλημα			16,7% (N=4)	11,5% (N=13)	11,6% (N=17)
Ναι, αν με στήριζε η οικογένειά μου			16,7% (N=4)	31,9% (N=36)	27,4% (N=40)
Ναι, αν είχα οικονομική άνεση		14,3% (N=1)	25,0% (N=6)	29,2% (N=33)	27,4% (N=40)
Σε καμία περίπτωση δε θα το έκανα.	100,0% (N=2)	85,7% (N=6)	41,7% (N=10)	27,4% (N=31)	33,6% (N=49)
Σύνολο	100,0% (N=2)	100,0% (N=7)	100,0% (N=24)	100,0% (N=113)	100,0% (N=146)

$\chi^2=17,075$, β.ε.=9, P=0,048.

Στην ερώτηση που διερευνά την άποψη των δυο φύλων, αν δηλαδή το παιδί που δε μεγαλώνει και με τους δυο γονείς θα έχει σίγουρα προβλήματα στο μέλλον φαίνεται πως η μέση τιμή των «ανδρών» με 2,75 είναι υψηλότερη από τη μέση τιμή των «γυναικών» με 2,40. Όμως δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των δυο φύλων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 43: Διαφορές μεταξύ των δύο φύλων στις μέσες τιμές του σκορ στην κλίμακα ‘προβλημάτων για το παιδί μονογονεϊκής οικογένειας’

	N	M	F	P
Άνδρας	61	2,75	2,191	0,141
Γυναίκα	89	2,40		
Σύνολο	150	2,55		

Ερευνώντας ανά ηλικιακές ομάδες, (Πίνακας 44) την άποψη των ερωτώμενων αν το παιδί που δε μεγαλώνει και με τους δυο γονείς θα έχει σίγουρα προβλήματα στο μέλλον φαίνεται ότι οι πολύ νέοι (18-22 ετών) έχουν την χαμηλότερη μέση τιμή στην κλίμακα (2,38), συγκρινόμενοι με τις άλλες δυο ομάδες. Όμως η γενική παρατήρηση είναι ότι και για τις τρεις ομάδες η μέση τιμή είναι αρκετά υψηλή, δηλαδή όλοι πιστεύουν ότι το παιδί που δε μεγαλώνει και με τους δυο γονείς θα έχει σίγουρα προβλήματα στο μέλλον . Δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των ηλικιών (P=0,513).

ΠΙΝΑΚΑΣ 44: Διαφορές μεταξύ των τριών ηλικιακών ομάδων στις μέσες τιμές του σκορ στην κλίμακα ‘προβλημάτων για το παιδί μονογονεϊκής οικογένειας’

	N	M	F	P
18-22	69	2,38	1,351	0,262
23-26	49	2,57		
27-30	32	2,88		
Σύνολο	150	2,55		

Θέλοντας να διαπιστώσουμε κατά πόσο επηρεάζει ο τόπος διαμονής την άποψη των ερωτώμενων για τα μελλοντικά προβλήματα του παιδιού που δε μεγαλώνει και με τους δυο γονείς, συσχετίσαμε τις δυο αυτές μεταβλητές (Πίνακας 45). Για όσους δήλωσαν ότι το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους μέχρι σήμερα έχουν ζήσει σε «πόλεις», ή σε μεγάλα αστικά κέντρα η μέση τιμή είναι μικρότερη από

όσους έζησαν σε κωμοπόλεις ή χωριά. Παρά ταύτα δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των τόπων διαμονής ως προς την άποψη του δείγματος για το αν τα παιδιά που δε μεγαλώνουν με τους δυο γονείς τους θα έχουν σίγουρα προβλήματα στο μέλλον.

ΠΙΝΑΚΑΣ 45. Διαφορές μεταξύ των τόπων διαμονής τους για το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους στις μέσες τιμές του σκορ στην κλίμακα ‘προβλημάτων για το παιδί μονογονεϊκής οικογένειας’

	N	M	F	P
Μεγάλα αστικά κέντρα	79	2,54	1,621	0,201
Πόλεις	36	2,25		
Κωμοπόλεις-χωριά	35	2,86		
Σύνολο	150	2,55		

Στον πίνακα 46, έχουμε τη συσχέτιση της άποψης των ερωτώμενων, ότι το παιδί που δε μεγαλώνει και με τους δυο γονείς θα έχει σίγουρα προβλήματα στο μέλλον με το επίπεδο εκπαίδευσης. Αν και παρατηρούμε πως η μέση τιμή για τα άτομα που δήλωσαν απόφοιτοι του «δημοτικού» είναι υψηλότερη από τις υπόλοιπες τρεις, παρόλα αυτά δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των επιπέδων εκπαίδευσης ($P=0,257$).

ΠΙΝΑΚΑΣ 46: Διαφορές μεταξύ του επιπέδου εκπαίδευσης στις μέσες τιμές του σκορ στην κλίμακα ‘προβλημάτων για το παιδί μονογονεϊκής οικογένειας’

	N	M	F	P
Δημοτικό	2	4,00	1,361	0,257
Γυμνάσιο	7	2,86		
Λύκειο	25	2,80		
ΑΕΙ/ΤΕΙ	115	2,43		
Σύνολο	149	2,35		

Όπως φαίνεται και από το πίνακα 47 το μεγαλύτερο συνολικό ποσοστό, από το σύνολο των ερωτώμενων, συγκέντρωσε η επιλογή, «ναι, αν καταλάβαινα ότι το ήθελε πολύ» με ποσοστό 100,0%(N=97).

Από αυτούς που επέλεξαν πως θα υποστήριζαν την επιλογή να γίνει ανύπαντρος γονιός είπαν ότι θα το έκαναν αν καταλάβαιναν ότι το ήθελε πολύ ή θα το έκαναν χωρίς πρόβλημα το μεγαλύτερο ποσοστό (67,0%) και (58,1%) είναι γυναίκες. Αντιθέτως, από αυτούς που επέλεξαν ότι σε καμία περίπτωση δε θα το έκαναν, το μεγαλύτερο ποσοστό (71,4%) είναι άνδρες. Στην κατά φύλο ανάλυση, λοιπόν, φαίνεται πως οι γυναίκες επιλέγουν ότι θα υποστήριζαν την επιλογή ενός φίλου τους να γίνει ανύπαντρος γονιός, αν καταλάβαιναν ότι το ήθελε πολύ σε υψηλότερο ποσοστό, ενώ οι άνδρες με παρόμοιο ποσοστό επιλέγουν ότι σε καμία περίπτωση δε θα το έκαναν. Η συσχέτιση των δύο μεταβλητών που παρουσιάζονται στο πίνακα είναι στατιστικά σημαντική.

ΠΙΝΑΚΑΣ 47: Η επιλογή τους να υποστηρίξουν ένα φίλο τους ή συγγενή τους να γίνει ανύπαντρος γονιός ως προς το φύλο.

	ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ	ΣΥΝΟΛΟ
Ναι, χωρίς πρόβλημα	41,9% (N=13)	58,1% (N=18)	100,0% (N=31)
Ναι, αν καταλάβαινα ότι το ήθελε πολύ	33,0% (N=32)	67,0% (N=65)	100,0% (N=97)
Σε καμία περίπτωση δε θα το έκανα	71,4% (N=15)	28,6% (N=6)	100,0% (N=21)
Σύνολο	40,3% (N=60)	59,7% (N=89)	100,0% (N=149)

$\chi^2=10,650$, β.ε.=2, P=0,005.

..

Στον πίνακα 48 περιγράφεται η επιλογή των ατόμων του δείγματος να υποστηρίξουν ένα φίλο ή συγγενή τους να γίνει ανύπαντρος γονιός ως προς την ηλικία Στην επιλογή **Ναι, αν καταλάβαινα ότι το ήθελε πολύ** το μεγαλύτερο ποσοστό συγκέντρωσε η πρώτη ηλικιακή ομάδα «18-22» με ποσοστό 45,4% και

ακολουθούν η δεύτερη ηλικιακή ομάδα «23-26» με 36,1% και η τρίτη ηλικιακή ομάδα «27-30» με 18,6%. Ακολουθεί η επιλογή «ναι, χωρίς πρόβλημα» όπου το μεγαλύτερο ποσοστό συγκέντρωσε η πρώτη ηλικιακή ομάδα «18-22» με ποσοστό 51,6% και ακολουθούν η δεύτερη ηλικιακή ομάδα «23-26» με 32,3% και η τρίτη ηλικιακή ομάδα «27-30» με 16,1%. Και τέλος στην επιλογή «σε καμία περίπτωση δε θα το έκανα» η πρώτη ηλικιακή ομάδα «18-22» συγκεντρώνει το 42,9%, η δεύτερη ηλικιακή ομάδα «23-26» το 19,0% και η τρίτη ηλικιακή ομάδα «27-30» το 38,1%. Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών που παρουσιάζονται στον πίνακα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 48: Η επιλογή τους να υποστηρίξουν ένα φίλο τους ή συγγενή τους να γίνει ανύπαντρος γονιός ως προς την ηλικία.

	18-22	23-26	27-30	ΣΥΝΟΛΟ
Ναι, χωρίς πρόβλημα	51,6% (N=16)	32,3% (N=10)	16,1% (N=5)	100,0% (N=31)
Ναι, αν καταλάβαινα ότι το ήθελε πολύ	45,4% (N=44)	36,1% (N=35)	18,6% (N=18)	100,0% (N=97)
Σε καμία περίπτωση δε θα το έκανα	42,9% (N=9)	19,0% (N=4)	38,1% (N=8)	100,0% (N=21)
Σύνολο	46,3% (N=69)	32,9% (N=49)	20,8% (N=31)	100,0% (N=149)

$\chi^2=5,368$ β.ε.=4, P=0,252 .

Με τον πίνακα 49 γίνεται προσπάθεια να διαπιστωθεί κατά πόσο ο τόπος διαμονής επηρεάζει την επιλογή των ατόμων του δείγματος να υποστηρίξουν ένα φίλο τους ή συγγενή τους να γίνει ανύπαντρος γονιός. Από το δείγμα (όπου N=97) που απάντησε «ναι αν καταλάβαινα ότι το ήθελε πολύ», από αυτό ανήκει στα «μεγάλα αστικά κέντρα» το μεγαλύτερο ποσοστό του 49,5% και ακολουθούν οι «πόλεις» με 27,8% και οι «κωμοπόλεις-χωριά» με 22,7%. Με μικρότερο αριθμό απαντήσεων (N=31) ακολουθεί η επιλογή «ναι, χωρίς πρόβλημα», όπου το μεγαλύτερο ποσοστό συγκεντρώνουν τα «μεγάλα αστικά κέντρα» με 58,1% και ακολουθούν οι «πόλεις» με 29,0% και οι «κωμοπόλεις-χωριά» με 12,9%. Και τέλος

στην επιλογή «σε καμία περίπτωση δε θα το έκανα» (N=21), το ποσοστό στα «μεγάλα αστικά κέντρα» είναι 57,1% και στις «κωμοπόλεις-χωριά» 42,9%. Υπάρχει συσχέτιση στατιστικά σημαντική μεταξύ του τόπου διαμονής και της επιλογής τους να υποστηρίξουν ένα φίλο ή συγγενή να γίνει ανύπαντρος γονέας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 49: Η επιλογή τους να υποστηρίξουν ένα φίλο τους ή συγγενή τους να γίνει ανύπαντρος γονιός ως προς τον τόπο διαμονής.

	ΠΟΛΕΙΣ	ΜΕΓΑΛΑ ΜΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ	ΚΩΜΟΠΟΛΕΙΣ- ΧΩΡΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ
Ναι, χωρίς πρόβλημα	29,0% (N=9)	58,1% (N=18)	12,9% (N=4)	100,0% (N=31)
Ναι, αν καταλάβαινα ότι το ήθελε πολύ	27,8% (N=27)	49,5% (N=48)	22,7% (N=22)	100,0% (N=97)
Σε καμία περίπτωση δε θα το έκανα		57,1% (N=12)	42,9% (N=9)	100,0% (N=21)
Σύνολο	24,2% (N=36)	52,3% (N=78)	23,5% (N=35)	100,0% (N=149)

$\chi^2=11,217$, β.ε.=4, P=0,024 .

Στον πίνακα 50 έχουμε την επιλογή τους να υποστηρίξουν ένα φίλο τους ή συγγενή τους να γίνει ανύπαντρος γονιός ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης. Από το δείγμα (N=97) που έδωσε την απάντηση «ναι αν καταλάβαινα ότι το ήθελε πολύ το 78,4% που έδωσαν αυτή την απάντηση έχει τελειώσει ΑΕΙ/ΤΕΙ. Με μικρότερο ποσοστό απαντήσεων (όπου N=31) ακολουθεί η επιλογή «ναι, χωρίς πρόβλημα» όπου το μεγαλύτερο ποσοστό συγκέντρωσε το επίπεδο εκπαίδευσης «ΑΕΙ/ΤΕΙ» με ποσοστό 87,1% και ακολουθεί το «λύκειο» με 9,7% και το «δημοτικό» με 3,2%. Και τέλος στην επιλογή «σε καμία περίπτωση δε θα το έκανα» με ποσοστό απαντήσεων (όπου N=20), το μεγαλύτερο ποσοστό συγκέντρωσε το επίπεδο εκπαίδευσης «ΑΕΙ/ΤΕΙ» με ποσοστό 60,0% και ακολουθούν το «λύκειο» με 25,0% και το «γυμνάσιο» με 15,0%. Δεν υπάρχει συσχέτιση στατιστικά σημαντική μεταξύ των μεταβλητών που παρουσιάζονται στο πίνακα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 50: Η επιλογή τους να υποστηρίξουν ένα φίλο τους ή συγγενή τους να γίνει ανύπαντρος γονιός ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης.

	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΓΥΜΝΑΣΙΟ	ΛΥΚΕΙΟ	ΑΕΙ/ΤΕΙ	ΣΥΝΟΛΟ
Ναι, χωρίς πρόβλημα	3,2% (N=1)		9,7% (N=30)	87,1% (N=27)	100,0% (N=31)
Ναι, αν καταλάβαινα ότι το ήθελε πολύ	1,0% (N=1)	4,1% (N=4)	16,5% (N=16)	78,4% (N=76)	100,0% (N=97)
Σε καμία περίπτωση δε θα το έκανα		15,0% (N=3)	25,0% (N=5)	60,0% (N=12)	100,0% (N=20)
Σύνολο	1,4% (N=2)	4,7% (N=7)	16,2% (N=24)	77,7% (N=115)	100,0% (N=148)

$\chi^2=10,089$ β.ε.=6 P=0,121

6.7. ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η μελέτη των αντιλήψεων των σύγχρονων νέων για το γάμο και την οικογένεια και η διερεύνηση των παραγόντων που επηρεάζουν την πιθανότητα σχηματισμού οικογένειας και ιδιαίτερα μονογονεϊκής οικογένειας. Η μελέτη μας αυτή θα ήταν δυνατόν να συμβάλει στην καλύτερη κατανόηση των δημογραφικών εξελίξεων τα τελευταία χρόνια καθώς και στις μελλοντικές εξελίξεις στην Ελλάδα, σε σχέση με την οικογένεια και τη μονογονεϊκότητα.

Η πρόθεση μας ήταν να ερευνήσουμε τις αντιλήψεις των άγαμων νέων προκειμένου να σχηματίσουμε μια εικόνα για τις μελλοντικές τους προθέσεις και σκέψεις όσον αφορά στο γάμο και στη δημιουργία οικογένειας. Ακόμη, βασική μας επιδίωξη είναι να διαπιστώσουμε ποιοι είναι οι παράγοντες που συμβάλλουν στο σχηματισμό των συγκεκριμένων αντιλήψεων και στάσεων των άγαμων νέων.

Η συγκεκριμένη έρευνα περιλαμβάνει νεαρά άγαμα άτομα από 18 ως 30 ετών, εκ των οποίων οι περισσότεροι έχουν ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση ή σπουδάζουν ακόμη.

Αναμφισβήτητα τα τελευταία χρόνια η μετάβαση που συντελείται από την παραδοσιακή και εκτεταμένη μορφή οικογένειας στη σύγχρονη και πυρηνική μορφή¹⁴ σηματοδοτείται από σημαντικές αλλαγές στη δομή, την οργάνωση, τη λειτουργία και τη διαμόρφωση σχέσεων στο εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον της οικογένειας (μονογονεϊκές οικογένειες)¹⁵. Όμως, στην Ελλάδα καταγράφονται σημαντικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με τις Βόρειες και Δυτικοευρωπαϊκές χώρες. Ο θεσμός του γάμου παραμένει κυρίαρχος και ιδιαίτερα ανθεκτικός, καθώς συγκριτικά με τις άλλες χώρες τα ποσοστά των άγαμων και των διαζευγμένων είναι ακόμη περιορισμένα αν και σε ανοδική πορεία.¹⁶ (Τεπέρογλου,1999)

Σύμφωνα με τα αποτελέσματά μας τα νέα άτομα του δείγματος **επιλέγουν να παντρευτούν από το να περάσουν την υπόλοιπη ζωή τους μόνοι τους**. Αυτή η διαπίστωση τονίζεται από τη πρόθεσή τους να παντρευτούν με γενικό ποσοστό 68,4% (όπου είναι συμφωνώ αρκετά 32% και συμφωνώ πολύ 36%), αλλά και από την επιλογή τους να συνάψουν γάμο (με ποσοστό 85,8%) από το να συζήσουν. Επιλέγουν το γάμο ως τρόπο έκφρασης και δημιουργίας οικογένειας. Η διαπίστωση αυτή

¹⁴ Αναλυτικότερα βλέπε σελ. 34 της παρούσας εργασίας

¹⁵ Αναλυτικότερα βλέπε σελ.53 της παρούσας εργασίας

¹⁶ Αναλυτικότερα βλέπε σελ. 53 της παρούσας εργασίας

επιβεβαιώνει πως η ελληνική κοινωνία παραμένει παραδοσιακή. Οι νέοι μπορεί να επηρεάζονται από τις κοινωνικο-οικονομικό-δημογραφικές αλλαγές, όμως στη συνείδησή τους η «αποδεκτή» μορφή οικογένειας προέρχεται μέσα από το νόμιμο, θεσμοθετημένο πατροπαράδοτο γάμο.

Στο σημείο αυτό αναζητήσαμε τους **παράγοντες που έχουν σχέση με την στάση των νέων απέναντι στο γάμο**. Είναι σημαντικό να λάβουμε υπόψη, πως η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτώμενων προέρχεται από πυρηνική οικογένεια (δυο γονείς με το παιδί/ιά τους). Το φύλο, η ηλικία, ο τόπος διαμονής και το επίπεδο εκπαίδευσης δε φαίνεται να σχετίζονται με την πρόθεση των νέων να παντρευτούν στο μέλλον. Αντίθετα, τα βιώματα της πρώιμης οικογενειακής τους ζωής, φαίνεται να διαφοροποιούν ως ένα βαθμό την απόφασή τους. Φαίνεται πως όσο μεγαλύτερο ήταν το δέσιμο που υπήρχε με τους γονείς και τα αδέρφια τους, η επικοινωνία εντός της οικογένειας, ή η υποκειμενική τους αντίληψη για το πόσο ευτυχισμένη ήταν η ζωή τους με την οικογένειά τους, τόσο ισχυρότερη ήταν και η πρόθεση γάμου. Πιο καθοριστικός παράγοντας όμως ήταν για το συγκεκριμένο δείγμα ο βαθμός στον οποίο πιστεύουν ότι ο γάμος των γονιών τους ήταν ένας ευτυχισμένος γάμος.

Τα συμπεράσματα αυτά επιβεβαιώνουν και εκείνα παλαιότερης έρευνας της Τεπέρογλου (1999) όπου διαπιστώθηκε πως η οικογένεια στην οποία είχαν ζήσει οι ερωτώμενοι μέχρι να δημιουργήσουν τη δική τους οικογένεια αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα για το πώς οι ίδιοι θα αντιμετώπιζαν μια σειρά θεμάτων του έγγαμου βίου τους. Δηλαδή, η οικογένεια προέλευσης συντελεί τόσο στην πρόθεση σύναψης γάμου- οικογένειας, όσο και στη στάση που θα υιοθετήσει το άτομο εντός του γάμου-οικογένειας. Επιπλέον, οι Holman & Dao Li (1997) βρήκαν πως η επιλογή του συντρόφου είναι μια πολύπλοκη διαδικασία με επιδράσεις του παρελθόντος σε πολλά επίπεδα της ζωής, δηλαδή περιλαμβάνει το άτομο, το ζευγάρι και άλλα συναφή επίπεδα, όπως είναι «οι σημαντικοί άλλοι» και τα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά.¹⁷

Πέρα από τα ατομικά και οικογενειακά χαρακτηριστικά που σχετίζονται με την πρόθεση σύναψης γάμου, επιδιώχθηκε η εκμείευση των γενικών αντιλήψεων των νέων για το γάμο και με αυτό τον τρόπο η καταγραφή άλλων παραγόντων που θα τους προδιέθεταν θετικά ή αρνητικά σε μια τέτοια απόφαση. «Για να παντρευτεί

¹⁷Αναλυτικότερα βλέπε σελ. 14 της παρούσας εργασίας

κανείς πρέπει να έχει σταθερή δουλειά» και «να επικοινωνεί με το σύντροφο του»¹⁸, αυτές είναι οι δύο αντιλήψεις που εκφράζουν απόλυτα τους ερωτώμενους. Ακολουθεί η άποψη πως «με το γάμο τα παιδιά έχουν καλύτερη νομική κάλυψη» που αναδεικνύει την παιδοκεντρικότητα του σύγχρονου γάμου καθώς και η αντίληψη ότι πρέπει να παντρεύεται κανείς μόνο από έρωτα.

Οι νέοι του συγκεκριμένου δείγματος πιστεύουν πως για τη δημιουργία οικογένειας είναι απαραίτητη η επαγγελματική αποκατάσταση. Συγχρόνως, αξίζει να σημειωθεί πως αυξάνει το χρονικό διάστημα παραμονής του ατόμου στην εκπαίδευση με αποτέλεσμα να καθυστερεί η είσοδος του ατόμου στην αγορά εργασίας και να επιβραδύνεται η δυνατότητα να αποκατασταθεί επαγγελματικά και συνεπώς να ανεξαρτητοποιηθεί οικονομικά. Αυτό αιτιολογεί την αύξηση του ορίου ηλικίας σύναψης γάμου που παρουσιάζεται τα τελευταία χρόνια.¹⁹

Στην έρευνα της Τεπέρογλου, 1999, για τους έγγαμους νέους, υπάρχει ένα παρόμοιο ερώτημα «τι ήταν αυτό που τους έκανε να παντρευτούν». Το σημαντικότερο για αυτούς ήταν η αγάπη –έρωτας. Φαίνεται λοιπόν από τα αποτελέσματα και της δικής μας έρευνας ότι το συναίσθημα παίζει μεγάλο ρόλο στην απόφαση των νέων να παντρευτούν.

Από τη βιβλιογραφία αλλά και από τα ευρήματα της παρούσας έρευνας γίνεται κατανοητό ότι δεν υπάρχει ένας ενιαίος **ορισμός για την οικογένεια**. Οι τρόποι οργάνωσης της οικογένειας αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα του τρόπου οργάνωσης και λειτουργίας της κοινωνίας. Αυτό σημαίνει ότι η οικογένεια βρίσκεται σε μια σχέση αλληλεπίδρασης με τη κοινωνία, οργανώνεται και εξελίσσεται μαζί της.²⁰ Προτείναμε λοιπόν στους ερωτώμενους τέσσερις εναλλακτικούς ορισμούς της οικογένειας εκ των οποίων την πλήρη αποδοχή τους είχε ο ορισμός «δυο γονείς με το παιδί/ παιδιά τους». Συμπεραίνουμε, λοιπόν, πως παρ' όλες τις κοινωνικο-οικονομικές μεταβολές, στη συνείδηση των ατόμων κυρίαρχος τύπος οικογένειας είναι η πυρηνική.

Επίσης, η επιλογή «ένας γονέας με το παιδί/ιά του» έχει ποσοστό αποδοχής 20,4%. Από αυτή την επιλογή μπορούμε να συμπεράνουμε πως η στάση αυτή απέναντι στις μονογονεϊκές οικογένειες μπορεί να έχει ως απόρροια την κοινωνική

¹⁸ Αναλυτικότερα βλέπε σελ 57 της παρούσας εργασίας

¹⁹ Αναλυτικότερα βλέπε σελ. 75 της παρούσας εργασίας

²⁰ Αναλυτικότερα βλέπε σελ. 23 της παρούσας εργασίας

απομόνωση που δέχονται οι οικογένειες αυτές.²¹ Η έρευνα των Αναστασίου (χχ) για τις στάσεις του πληθυσμού του Ν. Μαγνησίας σχετικά με τις γυναίκες αρχηγούς μονογονεϊκών οικογενειών επιβεβαιώνει τα προβλήματα και την κοινωνική απομόνωση που δέχονται.²²

Τις τελευταίες δεκαετίες στην Ευρώπη, αλλά και στην Ελλάδα παρουσιάζεται έντονο το πρόβλημα της υπογεννητικότητας. Για αυτό το λόγο θεωρήσαμε σκόπιμο να ερευνήσουμε **την πρόθεση των νέων να κάνουν παιδιά στο μέλλον**. Τα αποτελέσματα ήταν εντυπωσιακά, καθώς 95,3% ενδιαφέρεται αρκετά ή πάρα πολύ να αποκτήσει παιδιά στο μέλλον.

Στη συνέχεια ζητήσαμε από τους ερωτώμενους τους πιθανούς λόγους για τους οποίους οι σύγχρονες γενιές Ελλήνων κάνουν λιγότερα παιδιά. Οι σύγχρονοι νέοι θεωρούν ως το σημαντικότερο παράγοντα που επιδρά αρνητικά, την οικονομική κατάσταση. Η άποψη αυτή επιβεβαιώνεται από τις γενικότερες αντιλήψεις των νέων για το γάμο που πιστεύουν ότι κάποιος πρέπει να αποκατασταθεί επαγγελματικά και οικονομικά και έπειτα να παντρευτεί και να δημιουργήσει οικογένεια.²³

Όπως αναφέρεται εκτενώς σε όλη την εργασία παρουσιάζεται μια συνεχής αύξηση του αριθμού των μονογονεϊκών οικογενειών. Στην Ελλάδα η πιο συνήθης μορφή μονογονεϊκότητας είναι η χηρεία, η οποία εμφανίζει και τη μεγαλύτερη κοινωνική αποδοχή. Ακολουθούν οι μόνοι γονείς που προέρχονται από τη διάλυση ενός γάμου, οι οποίοι περιθωριοποιούνται ως ένα βαθμό, αν και οι άγαμοι γονείς δέχονται τη μεγαλύτερη κριτική.²⁴ Για αυτό το λόγο ερευνήθηκε ποια είναι η στάση των άγαμων νέων απέναντι στη μονογονεϊκότητα και κατά πόσο οι ίδιοι είναι διατεθειμένοι να δεχθούν οι ίδιοι να γίνουν άγαμοι γονείς ή κάποιο κοντινό τους πρόσωπο.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας φαίνεται πως μόνο το 1/5 είναι απόλυτα αρνητικό απέναντι στο ενδεχόμενο να έκανε ένα παιδί εκτός γάμου. Από αυτούς που απάντησαν πως θα έκαναν ένα παιδί εκτός γάμου, απόλυτα θετικά απάντησε ένα σχετικά μικρό μέρος ενώ οι υπόλοιποι απάντησαν πως θα έπαιρναν μια τέτοια απόφαση, εφόσον θα υπήρχαν οι κατάλληλες προϋποθέσεις, για παράδειγμα εάν είχαν τη στήριξη των γονιών τους, ή αν είχαν την οικονομική δυνατότητα.. Στην

²¹ Αναλυτικότερα βλέπε σελ. 65 της παρούσας εργασίας

²² Αναλυτικότερα βλέπε σελ. 64 της παρούσας εργασίας

²³ Αναλυτικότερα βλέπε σελ. 77 της παρούσας εργασίας

²⁴ Αναλυτικότερα βλέπε σελ. 62 & 64 της παρούσας εργασίας

έρευνα της Τεπέρογλου (1999) για τους έγγαμους νέους, που αναφέρεται στις απόψεις αυτών που έχουν αποκτήσει παιδί/ιά, κοινός παρονομαστής με τους άγαμους είναι η οικονομική άνεση, που επιζητούν ως προϋπόθεση, προκειμένου να προσφέρουν ό,τι καλύτερο στα παιδιά τους.

Από τα ευρήματα της έρευνας φαίνεται πως το φύλο, ο τόπος διαμονής και το επίπεδο εκπαίδευσης παίζουν σημαντικό ρόλο στην απόφαση για το αν θα έκαναν ένα παιδί εκτός γάμου. Δηλαδή, οι γυναίκες είναι πιο δεκτικές στην πιθανότητα του να κάνουν ένα παιδί, αλλά το μεγαλύτερο ποσοστό ζητάει ηθική στήριξη-συμπράσταση από τα κοντινά πρόσωπα, σε αντίθεση με το ½ του συνόλου των ανδρών που ήταν απόλυτοι στο να μη κάνουν ένα παιδί εκτός γάμου. Επίσης, οι ερωτώμενοι από τα μεγάλα αστικά κέντρα και τις πόλεις αντιμετωπίζουν πιο θετικά το ενδεχόμενο ενός παιδιού εκτός γάμου, άποψη με την οποία συγκλίνουν και όσοι έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο. Αξίζει να σημειωθεί πως τις ίδιες αντιλήψεις ή στάσεις που έχουν για τον εαυτό τους απέναντι στο ενδεχόμενο απόκτησης ενός παιδιού εκτός γάμου, διατηρούν και για τα φιλικά- συγγενικά τους πρόσωπα. Δηλαδή θα στήριζαν την επιλογή ενός συγγενή ή φίλου τους να γίνει ανύπαντρος γονιός, εφόσον καταλάβαιναν ότι το ήθελε πολύ. Με λίγα λόγια και εδώ ο συναισθηματικός παράγοντας επιδρά θετικά στην επιλογή αυτή.

Και σε αυτή τη περίπτωση, το να στηρίζουν ένα φίλο ή συγγενή, το φύλο, ο τόπος διαμονής και το εκπαιδευτικό επίπεδο επιδρούν σημαντικά στην επιλογή τους αυτή. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, οι γυναίκες εμφανίζονται περισσότερο θετικές στο να στηρίζουν κάποιο αγαπημένο πρόσωπο σε αυτή την επιλογή. Επίσης, οι ερωτώμενοι από τα μεγάλα αστικά κέντρα και τις πόλεις, καθώς και όσοι έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο είναι περισσότερο θετικοί.

Ωστόσο, παρά τη θετική τους στάση απέναντι στο ενδεχόμενο να γίνουν μόνοι γονείς ή στο να στηρίζουν κάποιο άτομο στην απόφαση του να κρατήσει ένα παιδί εκτός γάμου, το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων πιστεύει ότι το παιδί που δε μεγαλώνει και με τους δύο γονείς θα έχει προβλήματα όταν μεγαλώσει. Πράγματι η άποψη αυτή συμφωνεί και με τη σχετική βιβλιογραφία, όπου αναφέρεται ότι τα παιδιά άγαμων γονέων είναι δυνατόν λόγω της απουσίας του ενός γονέα να εμφανίζουν σημαντικά συναισθηματικά προβλήματα²⁵, αλλά και όσα βιώνουν το

²⁵ Αναλυτικότερα βλέπε σελ. 60 & 63της παρούσας εργασίας

χωρισμό των γονιών τους είναι δυνατόν να εμφανίσουν προβληματική συμπεριφορά στο μέλλον²⁶.

6.8. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΈΡΕΥΝΑΣ

Η συγκεκριμένη μελέτη που αφορούσε τους άγαμους νέους της περιοχής του Ν. Ηρακλείου, πιστεύουμε ότι παρόλο το μικρό δείγμα της, παρέχει τουλάχιστον κάποιες βασικές προσεγγίσεις σε μια σειρά από θέματα που αφορούν τους άγαμους νέους σε σχέση με το γάμο, την οικογένεια και την μονογονεϊκότητα.

Ενδεικτικά αναφέρουμε τα πιο σημαντικά ευρήματα:

- ✓ Η πλειοψηφία του δείγματος έχει πρόθεση να παντρευτεί στο μέλλον και επιλέγει **τον γάμο έναντι της συμβίωσης** χωρίς την επισημοποίηση του δεσμού.
- ✓ Η **κατάσταση της δικής τους οικογένεια** παίζει καθοριστικό ρόλο στην μελλοντική απόφαση τους να παντρευτούν και να κάνουν παιδιά. Δηλαδή η επικοινωνία που υπήρχε στην οικογένεια τους, το πόσο δεμένοι ήταν με τους γονείς και τα αδέρφια τους, το πόσο ευτυχισμένοι θα χαρακτήριζαν τη ζωή με την οικογένεια τους και ο βαθμός στον οποίο ήταν ευτυχισμένος ο γάμος των γονιών τους.
- ✓ Οι νέοι πιστεύουν ότι για να προβούν στη σύναψη γάμου θα πρέπει να έχει εξασφαλιστεί η οικονομική ασφάλεια, να υπάρχει επικοινωνία με το σύντροφο, αλλά και συναίσθημα (αγάπη- έρωτας), και ότι με το γάμο τα παιδιά έχουν καλύτερη νομική προστασία.
- ✓ Η επαγγελματική αποκατάσταση που οι νέοι κρίνουν ως απαραίτητη προϋπόθεση για να προβούν στο γάμο, αιτιολογεί ως ένα βαθμό την επιμήκυνση του ορίου ηλικίας σύναψης γάμου.
- ✓ Για το σύνολο των ερωτώμενων **οικογένεια σημαίνει δυο γονείς με τα παιδιά τους(πυρηνική οικογένεια)**. Ωστόσο, το μικρό τμήμα των ερωτώμενων που δέχεται άλλες εναλλακτικές μορφές οικογένειας (ένα ζευγάρι χωρίς παιδιά ένας γονέας με το παιδί, δύο γονείς του ίδιου φύλου με το παιδί τους) φαίνεται να ανήκει στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.
- ✓ Το 95,3% ενδιαφέρεται αρκετά ή πάρα πολύ να κάνει **παιδιά στο μέλλον**. Η ηλικία ο τόπος διαμονής και η εκπαίδευση, δε διαφοροποιούν την απάντηση του

²⁶ Αναλυτικότερα βλέπε σελ. 60 & 63 της παρούσας εργασίας

δείγματος. Αντιθέτως, οι επιδράσεις από το οικογενειακό περιβάλλον επηρεάζουν σημαντικά, και κυρίως το κατά πόσο ευτυχισμένος ήταν ο γάμος των γονιών τους.

- ✓ Οι ερωτώμενοι αποδίδουν τη **μείωση του αριθμού των γεννήσεων** σε πέντε παράγοντες: Κυριότερος με 86,7% θεωρείται η οικονομική κατάσταση του ατόμου και ακολουθούν η επαγγελματική αποκατάσταση, η έλλειψη ελεύθερου χρόνου, τα άγχη-φόβοι της σύγχρονης εποχής και τέλος να μην χάσουν την ανεξαρτησία τους.
- ✓ Στα μεγάλα αστικά κέντρα και τις πόλεις οι ερωτώμενοι φαίνεται πως είναι πιο ανοιχτοί στο ενδεχόμενο απόκτησης ενός παιδιού χωρίς γάμο, ενώ στις κωμοπόλεις/ χωριά είναι πιο συντηρητικοί.
- ✓ Για την απόκτηση ενός παιδιού χωρίς γάμο πιο θετικοί εμφανίζονται όσοι έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο και αντίστροφα.
- ✓ Οι γυναίκες εμφανίζονται πιο θετικές συγκριτικά με τους άνδρες στην απόκτηση ενός παιδιού εκτός γάμου.
- ✓ Στην απόφαση τους να στηρίζουν ένα φίλο ή συγγενικό πρόσωπο να αποκτήσει ένα παιδί εκτός γάμου η απάντηση είναι θετική εφόσον κατανοούν την συναισθηματική ανάγκη του.
- ✓ Οι περισσότεροι πιστεύουν πως ένα παιδί που δε μεγαλώνει και με τους δυο γονείς του θα έχει προβλήματα όταν μεγαλώσει.

Συμπερασματικά, οι Έλληνες στη συνείδησή τους έχουν βαθιά ριζωμένη τη παραδοσιακή γνώριμη μορφή οικογένειας. Είναι, ίσως πιο «ανοιχτοί» στις νέες εναλλακτικές μορφές οικογένειας, δεν αποκλείουν το ενδεχόμενο να βρεθούν, σε κάποια στιγμή της ζωής τους, σε μια από αυτές τις μορφές, όμως το ιδανικό για αυτούς παραμένει η πυρηνική οικογένεια. Δηλαδή, η οικογένεια που νομιμοποιείται μέσα από το θεσμό του γάμου, ο οποίος συνεχίζει να διατηρεί αναλλοίωτη την αξία του στο πέρασμα του χρόνου.

Η οικογένεια ως θεσμός, επηρεάζει και επηρεάζεται από τις κοινωνικές εξελίξεις, όμως το πώς βιώνει κάθε άτομο την οικογένεια εξαρτάται από την υποκειμενική του κρίση. Βάση των αποτελεσμάτων, της παρούσας μελέτης, φαίνεται πως στη συνείδηση των νέων, ο γάμος, το συζυγικό πρότυπο οικογένειας και η γέννηση ενός παιδιού εντός γάμου παραμένουν σταθερές αναλλοίωτες αξίες. Σύμφωνα, λοιπόν με όσα προαναφέρθηκαν η πρόθεση των νέων είναι να διατηρήσουν τις παραπάνω αξίες,

χωρίς όμως να απορρίπτον κάθε νέα μορφή οικογενειακής συμβίωσης που αποτελεί απόρροια των εκάστοτε κοινωνικών- οικονομικών- δημογραφικών εξελίξεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Αγάθωνος- Γεωργοπούλου Ε., (1993), «Οικογένεια Παιδική Προστασία Κοινωνική Πολιτική», Αθήνα: Ινστιτούτο Υγείας του παιδιού.
- Αναστασίου, Καλκαβούρα, Μάνθου & Τόπα, (XX), «Στάσεις του πληθυσμού του Νομού Μαγνησίας σχετικά με τις γυναίκες αρχηγούς μονογονεϊκών οικογενειών.», ΚΕΘΙ Βόλου, Διαθέσιμο σε: www.kethi.gr.
- Αντωνοπούλου Ν. Μαρία, (1991), «Θεωρία & Ιδεολογία στη σκέψη των κλασσικών της κοινωνιολογίας», Αθήνα: Παπαζήση.
- Γαρδίκη, Κελεπέρης, Μουρίκη, Μυριζάκης, Παραδέλλης & Τεπέρογλου, (1999), «Νέοι: Διάθεση χρόνου- Διαπροσωπικές σχέσεις», Τόμος Α', Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Γαλάνης Ν. Γ., (1997), «Επιμόρφωση Ενηλίκων. Μέθοδοι και παραδείγματα», Αθήνα: Παπαζήση.
- Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, (χχ), «Οι νέοι του καιρού μας: Αξίες, στάσεις και αντιλήψεις της Ελληνικής Νεολαίας (1997-1999)», Αθήνα: Παπαζήση
- Γετίμης Π.- Γράβαρης Δ., (1993), «Κοινωνικό Κράτος και Κοινωνική Πολιτική. Η σύγχρονη Προβληματική», Αθήνα: Θεμέλιο.
- Δαβάζογλου & Κουρατζή, (χχ) «Η εκπαίδευση των γονέων, μια κρίσιμη στρατηγική για τη βελτίωση της αποτελεσματικής του σχολείου», Διαθέσιμο σε: www.ekke.gr.
- Δελουσόπουλος Α., (1993), «Εκπαίδευση, κατάρτιση, απασχόληση: η διφορούμενη σχέση», 275-330. Σε: Γετίμης Π.- Γράβαρης Δ., (1993), «Κοινωνικό Κράτος και Κοινωνική Πολιτική. Η σύγχρονη Προβληματική», Αθήνα: Θεμέλιο.
- Δρεττάκης Μ., (2001), «Ανατομία της ανεργίας στην Ελλάδα 1981-2000» Αθήνα: (χχ).
- Δουλκέρη Τ., (1989), «Ελληνική Νεολαία», Αθήνα: Παπαζήση.
- Επιμ. Λαμπίρη-Δημάκη, (1997), «Η κοινωνιολογία στην Ελλάδα σήμερα 1988-1996». τόμος Β', Αθήνα: Παπαζήση.
- Επιμ. Παλιός, (2003), «Κατάρτιση και απασχόληση», Αθήνα: ΙΝΕ.
- Έντα Λεσάν, (1982), «Μαθαίνοντας να λέμε αντίο στο γονιό που χάνεται», Αθήνα: Θυμάρι.

- Elizabeth Kubler- Ross,(1975), «Θάνατος, το τελικό στάδιο της εξέλιξης»
Αθήνα: Ταμασός.
- Orna & Sterens, (1998), «Οργάνωση των πληροφοριών στη έρευνα –Μέθοδοι
έρευνας και Πειραματικός σχεδιασμός», Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ζακ Λακαν, (1987), «Η οικογένεια, τα οικογενειακά συμπλέγματα στη
διαμόρφωση του ατόμου», Αθήνα: Καστανιώτη.
- Ζαμπέτα Ε., (1993), «Η εκπαίδευση ως κοινωνική πολιτική του κράτους»,
220-239. Σε: Γετίμης Π.- Γράβαρης Δ., (1993), «Κοινωνικό Κράτος και
Κοινωνική Πολιτική. Η σύγχρονη Προβληματική», Αθήνα: Θεμέλιο.
- Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, 1(993), «Διαστάσεις της κοινωνική πολιτικής
σήμερα», Αθήνα: (χχ).
- Κανελλοπούλου Κ.Ν., (1994), «Ανθρώπινοι πόροι: πληθυσμός, αγορά
εργασίας, εκπαίδευση», Αθήνα: Κέντρο Προγραμματισμού & Οικονομικών
Ερευνών.
- Κανελλοπούλου Κ. Ν., Μαυρομάρα Κ. Γ., Μητράκου Θ.Μ., (χχ), «Μελέτες
50. Εκπαίδευση και αγορά εργασίας», Αθήνα: Κέντρο Προγραμματισμού και
Οικονομικών Ερευνών.
- Καραντινός Δ., Ιωάννου Χ., Καβουνίδης Ι., (1992), «Οι κοινωνικές υπηρεσίες
και η κοινωνική πολιτική καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού.»,
Αθήνα: Δακτυλογραφική ΕΠΕ.
- Κατάκη Δ. Χ., (1984), «Οι τρεις ταυτότητες της Ελληνικής οικογένειας»,
Αθήνα: Κέδρος.
- Κελπανίδης Μ., (1997), «Κράτος Πρόνοιας και Εκπαίδευση. Ισότητα
Ευκαιριών και Ισότητα Αποτελεσμάτων: Εκπαίδευση ως ατομικό επίτευγμα ή
κοινωνική παροχή», Αθήνα: Αδελφών Κυριακίδη Α.Ε.
- Κογκίδου Δήμητρα, (1996), «Σε αναζήτηση μιας νέας κοινωνικής πολιτικής
για την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού των μονογονεϊκών
οικογενειών- το παράδειγμα του 'κέντρου οικογενειών' στη Θεσσαλονίκη».
6^ο Επιστημονικό συνέδριο του Ιδρύματος Σάκη Καράγιωργα- Κοινωνικές
Ανισότητες & Κοινωνικός Αποκλεισμός, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Θεσσαλονίκη, Διαθέσιμο σε:
www.mfa.gr/print/greek/greece/young_people/studies.html.
- Κογκίδου Δήμητρα (1996), «Νέα μοντέλα οικογενειακής οργάνωσης:
πραγματικότητα, προοπτικές». Πρακτικά διημερίδας, - ΚΕ-ΚΕΠ "Άγιος

Δημήτριος" παιδιά σε οικογενειακά πλαίσια κοινωνική, ψυχολογική και νομική διάσταση, Θεσσαλονίκη 15 - 16 Μαρτίου 1997 Διαθέσιμο σε: www.eled.auth.gr/reds.

- Κογκίδου Δήμητρα, (1998), «Κοινωνικός αποκλεισμός και οικογένεια». Ευρωπαϊκό forum για την οικογένεια: “Οικογένεια - Ευρώπη - 21ος αιώνας: όραμα και θεσμοί” - Πρακτικά, Νέα Σύνορα, Αθήνα, Εκδ. Λιβάνη, Διαθέσιμο σε: www.mfa.gr/print/greek/greece/young_people/studies.html.
- Κοντογιαννοπούλου- Πολυδωρίτη Γ., (1998), «Κοινωνιολογική ανάλυση της αξιολόγησης και της επίδοσης. Οι εισαγωγικές εξετάσεις». Αθήνα: (χχ).
- Κοντοπούλου & Πέππα, (1998), «Προσαρμογή Ευρωπαϊκών μοντέλων προετοιμασίας και ένταξης των νέων στην αγορά εργασίας», Αθήνα: Ε.Ε.Τ.Α.Α.
- Κορώσης Κ., (2003), «Πατέρας και παιδιά», Αθήνα: Ατραπός.
- Κουκούλη Σ., (2001), «Πολιτική κοινωνικής πρόνοιας και Προστασία Οικογένειας», Ηράκλειο: ΤΕΙ Ηρακλείου.
- Κουμάντος Γ., (1982), «Παραδόσεις οικογενειακού δικαίου», τόμος Α Αθήνα: Αφοί Σακκουλα.
- Lansky Vicki, (1994), «Αντιμετωπίζοντας το παιδί μετά το διαζύγιο», Αθήνα: Αναστασιάδη.
- Μακράκης Γ. Β., (2005), «Ανάλυση δεδομένων στην Επιστημονική Έρευνα με τη χρήση του SPSS», Αθήνα: Gutenberg.
- Μάνος Γ. Κ., (1995), «Ψυχοπαιδαγωγική Συμβουλευτική ΙΙ (ΨΠ.Σ.)», Αθήνα: Αθανασόπουλος-Παπαδάμης & ΣΙΑ Ε.Ε.
- Μαράτου-Αλιμπράντη, (2002), «Διακρατικός Οδηγός για τη Μονογονεϊκότητα», Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, (Κ.Ε.Θ.Ι), Διαθέσιμο σε: www.kethi.gr.
- Μάρδας Δ. Γ., (2000), «Κοινωνική πολιτική εκπαίδευση και οικονομία», Αθήνα: Παπαζήση.
- Μάρκος, (1998), «Ο χωρισμός στο ζευγάρι», Αθήνα: Αίολος.
- Μπάκα Λουκία, Μπαρούχου Βασιλική, (1986), «Προστασία της ανύπαντρης μητέρας και του παιδιού της», Εκλογή, **69**, 49-54.
- Μοριχοβίτης Α. Γ., (2001), «Κοινωνιολογία της σύγχρονης Οικογένειας», Φλώρινα: Φλώρινας.

- Μουσούρου Μ. Λ., (1998), «Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας», Αθήνα: Gutenberg.
- Μυριζάκης Γ. Γιάννης, (1997), «Ελεύθερος χρόνος νέων, ψυχαγωγικές και αθλητικές δραστηριότητες», Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Νόβα-Καλτσούνη Χ., (2003), «Κείμενα Κοινωνιολογίας του Γάμου και της Οικογένειας», Αθήνα: Gutenberg.
- Παπαδάκης Ε. Ν., (2003), «Εκπαιδευτική πολιτική. Η εκπαιδευτική πολιτική ως κοινωνική πολιτική», Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παπαδιώτη-Αθανασίου Β., (2000), «Οικογένεια και όρια-συστημική προσέγγιση», Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παπαδιώτη –Αθανασίου Β., (χχ), «Ψυχική υγεία, Μονογονεϊκές ή διγονεϊκές οικογένειες μια διαφορετική σημασιολογία με παιδιά χωρισμένων γονιών», Τετράδια Ψυχιατρικής, **63**, 40-47.
- Παπάζογλου Ε., (2005), «Ο ρόλος του σχολείου στην υποστήριξη μαθητών που έρχονται αντιμέτωποι με το πένθος και το θάνατο», Το πένθος στη ζωή μας, **45** (2), 17-18: Μέριμνα.
- Πετρινώτη Ξ., (1993), «Κράτος, εργασιακές σχέσεις και κοινωνική πολιτική», 182-202. **Σε:** Γετίμης Π.- Γράβαρης Δ., (1993), «Κοινωνικό Κράτος και Κοινωνική Πολιτική. Η σύγχρονη Προβληματική», Αθήνα: Θεμέλιο.
- Πετρονιώτη Μ., (1995), «Δίκτυα κοινωνικών σχέσεων, όψεις και αλληλεπιδράσεις με τη διαδικασία επαγγελματικής κινητικότητας», Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Προκοπάκης Μ., (1999), «Κοινωνιολογία Ι», Ηράκλειο: ΤΕΙ Ηρακλείου.
- Στασινοπούλου Ο., (1990), «Κράτος Πρόνοιας. Ιστορική εξέλιξη- σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις», Αθήνα: Gutenberg.
- Σταυροπούλου, Κουσίδου, Σαχινίδη. Καπλάνη, (1986), «Μητρική μονογονεϊκή οικογένεια:οικονομική, κοινωνική και ψυχολογική θεώρηση», Εκλογή, **69**, 39-48.
- Satir V., (1988), «Πλάθοντας ανθρώπους», Αθήνα: Κέδρος.
- Τάτσης Χ. Ν., (1994), «Κοινωνιολογία, κοινωνική οργάνωση και πολιτισμικές διεργασίες», Αθήνα: Οδυσσέας.

- Τεπέρογλου Α., (1999), «Οικογένεια, γάμος, θεσμοί: Απόψεις και αντιλήψεις των έγγαμων νέων αποτελέσματα εμπειρικής έρευνας Ν. Θεσσαλονίκη», Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών 1998-1999, σελ.221-256.
- Τεπέρογλου, Μπαλούρδος, Μυριζάκης, Τζωρτζοπούλου, (1999), «Η ταυτότητα, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και οι ανάγκες της νεολαίας στο Ν. Θεσσαλονίκης, Αθήνα: ΕΚΚΕ & Νομαρχιακή αυτοδιοίκησης Θεσσαλονίκης.
- Τσιγγάνου & Τζωρτζοπούλου & Ζαραφωνίτου, (2001), «Φύλο και κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες», Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, (Κ.Ε.Θ.Ι), Διαθέσιμο σε: www.kethi.gr.
- Townsend & Penguin, (1979), «Φτώχεια, Κοινωνικές Μειονότητες», Διαθέσιμο σε: www.Ekke.gr
- Φίλιας Β., (1996), «Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών επιστημών», Αθήνα: Gutenberg.
- Χατζηχρήστου Χ., (1999), «Ο χωρισμός των γονέων, διαζύγιο και παιδιά», Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Χτούρης Σ., (1992), «Σύνθετες διαδικασίες του κοινωνικού αποκλεισμού κα ο ρόλος της οικογένειας στην κοινωνική προστασία», Αθήνα: Πράξις

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Thomas B. Holman & Bing Dao Li, (1997), «Premarital Factors Influencing Perceived Readiness For Marriage», Journal of family issues, **18**, (2), p. 124-144, available from: www.findarticles.com/p/search.
- Mardechai- Gottman-Levenson, (1999), «How stable is marital interaction over time?», Family Process, **38**, p.159-165 available from: www.findarticles.com/p/search.
- Sassler & Schoen, (1999), «The effect of attitudes and Economic Activity on Marriage» , Journal of Marriage and Family, **61** (1) p. 147-159. available from: www.findarticles.com/p/search.